

Univerzita Karlova v Praze

Pedagogická fakulta

KATEDRA DĚJIN A DIDAKTIKY DĚJEPISU

Nejnovější dějiny středočeského městečka Byšice

The Newest History of the Central Bohemian Borough Byšice

Bc. Jiří Sisák

2012

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma *Nejnovější dějiny středočeského městečka Byšice* vypracoval pod vedením vedoucího diplomové práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury.

V Mělníku dne 14. 6. 2012

.....

podpis

Rád bych touto cestou vyjádřil poděkování Mgr. Dušanu Foltýnovi za jeho cenné rady a trpělivost při vedení mé diplomové práce. Rovněž bych chtěl poděkovat všem pamětníkům z obce Byšice a vedení obce za vstřícnost a pomoc při získání potřebných informací a podkladů.

.....

podpis

NÁZEV:

Nejnovější dějiny středočeského městečka Byšice

AUTOR:

Bc. Jiří Sisák

KATEDRA:

Katedra dějin a didaktiky dějepisu

STUDIJNÍ OBOR:

Učitelství pro střední školy, Navazující Mgr. D – ZSV

VEDOUcí PRÁCE:

Mgr. Dušan Foltýn

ABSTRAKT:

Diplomová práce zpracovává ucelený pohled na historii městečka Byšice v průběhu posledních dvou století a pokouší se zhodnotit význam jednotlivých epoch na rozvoj obce. Jako stěžejní je sledována vlastní historie obce, vedlejšími liniemi jsou kulturní dějiny obce a historie školy v Byšicích. Veškeré události jsou zpracovány postupně, v časovém sledu. Zkoumána je role jednotlivých společenských skupin v dějinách městečka. V práci je zhodnocena urbanistická přeměna vesnice v město.

KLÍČOVÁ SLOVA:

regionální dějiny, česká města, kulturní dějiny, dějiny vzdělávání, 19. století, 20. století

TITLE:

The Newest History of the Central Bohemian Borough Byšice

AUTHOR:

Bc. Jiří Sisák

DEPARTMENT:

History & History Didactics Department

STUDY PROGRAMME:

Teaching for high schools, Master degree Programme in History and Civics

SUPERVISOR:

Mgr. Dušan Foltýn

ABSTRACT:

This diploma thesis reviews the history of the borough Byšice in the last two centuries and attempts to assess the importance of the various epochs in the development of the community. The main body of the thesis examines its own history of the borough, the side lines represent the cultural history and the history of the village school in Byšice. All events are processed gradually in a chronological order. The role of various social groups in the history of the town is being examined, as well as the conversion of the urban village in the city.

KEYWORDS:

regional history, Czech towns, cultural history, history of education, 19th century, 20th century

1. ÚVOD	5
1.1 METODOLOGIE, PRAMENY A LITERATURA.....	7
1.2 ZÁKLADNÍ POPIS OBCE	10
2. BYŠICE V „DLOUHÉM“ 19. STOLETÍ – VE ZNAMENÍ RŮSTU OBCE	12
2.1 <i>Stručná historie obce před rokem 1800</i>	12
2.2 <i>Byšice v 19. století</i>	14
2.3 REVOLUČNÍ ROK 1848 A VZNIK OBECNÍ SAMOSPRÁVY	18
2.4 BYŠICE PRACUJÍCÍ – HLAVNÍ ZDROJE OBŽIVY A PRŮMYSL V OBCI	22
2.4.1 <i>Velkostatek Mělník</i>	22
2.4.2 <i>Železnice</i>	24
2.4.3 <i>Cukrovar Byšice</i>	25
2.4.4 <i>Mlýny</i>	27
2.4.5 <i>Zajímavosti z přelomu století</i>	29
2.5 BYŠICE VZDĚLÁVAJÍCÍ - ŠKOLSTVÍ V OBCI V 19. STOLETÍ.....	30
2.5.1 <i>Průmyslová škola pokračovací</i>	38
2.6 BYŠICE KULTURNÍ – POČÁTKY DIVADELNÍHO A SPOLKOVÉHO ŽIVOTA V OBCI	39
2.6.1 <i>Počátky ochotnického divadla v Byšicích</i>	39
2.6.2 <i>Spolky</i>	42
3. BYŠICE V „KRÁTKÉM“ 20. STOLETÍ – VE ZNAMENÍ ZMĚN	47
3.1 PRVNÍ SVĚTOVÁ VÁLKA.....	47
3.2 RADOSTNÁ LÉTA 1918 – 1938	48
3.2.1 <i>Kultura za první Československé republiky</i>	55
3.2.2 <i>Prvorepublikové školství v Byšicích</i>	57
3.3 NERADOSTNÁ LÉTA 1938 – 1948	61
3.3.1 <i>Druhá světová válka</i>	64
3.3.2 <i>Sovětské nálety na Mělník, Byšice a okolí</i>	72
3.3.3 <i>Odbojové akce v Byšicích a okolí</i>	76
3.3.4 <i>Období tzv. „řízené“ demokracie v letech 1945 – 1948</i>	78
3.3.5 <i>Divadlo za okupace a v letech 1945 – 1948</i>	82
3.3.6 <i>Školství 1938 – 1948</i>	85
3.4 ROZPORUPLNÁ LÉTA 1948 – 1989	89
3.4.1 <i>Byšice v 50. a 60. letech</i>	89
3.4.1.1 <i>Zábor zbytkového statku Byšice, osud zámecké budovy</i>	95
3.4.1.2 <i>Socializace obce 1948 – 1960</i>	99
3.4.1.3 <i>Gráf a.s., později Vitana Byšice, n.p.</i>	106
3.4.2 <i>Byšice v 70. a 80. letech</i>	108
3.4.3 <i>Kultura 1948 – 1989</i>	111
3.4.3.1 <i>Divadelní spolek „Vydra“</i>	111
3.4.3.2 <i>Sport a TJ Slavoj Vitana</i>	118
3.4.4 <i>Školství 1948 – 1989</i>	120
4. ZÁVĚR	124
5. SEZNAM LITERATURY	132
5.1 PRAMENY	132
5.2 LITERATURA	135
5.3 PERIODIKA	140
6. TABULKY A PŘEHLEDY	141

7. MAPY	150
8. OBRAZOVÁ PŘÍLOHA.....	151
8.1 BYŠICE 1900 – 1939	151
8.2 BYŠICE 1939 – 1945	158
8.3 BYŠICE 1945 – 1989	164

1. Úvod

Předložená práce pojednává o historii středočeské obce Byšice. Jedná se o dějiny obce v 19. a 20. století. Text je rozčleněn do dvou hlavních částí, které jsou rozděleny rokem 1918, takže se éra 19. století v přeneseném slova smyslu tzv. „prodlužuje“ na úkor „krátkého“ 20. století. Tímto milníkem je samozřejmě vznik samostatné Československé republiky, čímž se definitivně uzavírá kapitola českých dějin jakožto součásti dějin habsburské monarchie. Takto „zkrácené“ 20. století se objevuje například v díle Josefa Petráně *Dvacáté století v Ouběnicích*. Tyto dvě hlavní kapitoly se dále dělí na vlastní historii obce a obecní správy, kulturní dějiny a dějiny obecního školství. České dějiny 19. a především 20. století se vyznačují výraznou „osmičkovou“ symbolikou, dle které hodlám dále strukturovat jednotlivé kapitoly. Rok 1848 znamenal významný milník při vzniku obecní samosprávy v českých zemích a vzniku občanské společnosti, které končí již zmíněným rokem 1918. Léta 1918 – 1938 představují období vzniku moderní české státnosti, politické emancipace uměle vytvořeného celku československého národa, avšak z hlediska samosprávy lze toto období hodnotit ambivalentně, nicméně je takto podkapitola uvedena jako „Radostná léta“ 1918 – 1938. Následuje kapitola pojednávající o období „Neradostných let“ 1938 – 1948 existence Česko – Slovenska a Protektorátu Čechy a Morava, avšak tato kapitola nekončí rokem 1945, jak by se nabízelo, ale rokem 1948, který měl na další vývoj státu i obcí mnohem zásadnější dopad. Poslední kapitola nazvaná „Rozporuplná léta“ 1948 – 1989, symbolicky rozdělená rokem 1968 na dvě a dvě desetiletí, je reflexí přerodu společnosti založené na majetkoprávních vztazích v socialistickou společnost zaměstnanců státu. Jednou z tezí práce je zhodnotit význam jednotlivých období dějin na rozvoj obce. Otázkou zůstává, které z těchto sledovaných období bylo hlavním impulsem k rozvoji obce, která se ještě v polovině 19. století nijak nelišila od okolních vesnic.

Ucelená monografie o dějinách obce zatím chybí. Jaroslav Šulc¹ se zabýval dějinami obce ve středověku a novověku, které v publikaci ukončí na

¹ Jaroslav ŠULC. *Dějiny Byšic I*. Regionální muzeum Mělník 2008

sklonku 18. století, avšak v některých oblastech, především správy a osudů židovské diaspory, pokračuje až do poloviny 19. století. Sám jsem se již historií obce zabýval, a to v bakalářské práci *Dějiny obce Byšice 1848 – 1948*. Jedním z cílů mé diplomové práce je navázat na publikaci Jaroslava Šulce a vlastní bakalářskou práci a pokračovat ve výkladu historie obce až do současnosti. Druhá polovina 20. století v Československu znamenala zásadní přerod společnosti, který se ve snaze totální kontroly společnosti ze strany komunistické moci mnohdy rovnal likvidaci českého venkova. Je to i případ Byšic? Které ze zmiňovaných období hrálo nejdůležitější roli při rozvoji obce? Došlo k opravdové přeměně původně trhové obce v město? Jak byšičtí občané vnímali změny režimů ve 20. století a jak se těmto změnám přizpůsobovali?

Byšice mají významnou tradici ochotnického divadla sahající k počátkům 19. století, takže v kapitolách pojednávajících o kultuře se budu věnovat především historii byšických ochotníků jakožto hnací síly kulturního života v obci. Z tohoto důvodu je každá kapitola rozčleněna na historii byšických ochotníků, Sokolů a jiných spolků působících v tom či onom období dějin. V 19. století v Byšicích vznikla škola, kterou vždy navštěvovaly i děti z okolních vesnic, takže zařazení historie školy v Byšicích do jednotlivých kapitol je naprosto nezbytné.

Na rozdíl od bakalářské práce *Dějiny obce Byšice 1848 – 1948*, která je také založena především na studiu pramenů, tato práce má za cíl poskytnout celkový pohled na dějiny obce v 19. a 20. století s důrazem na druhou polovinu 20. století. Tato práce rovněž vychází ze studia nových pramenů z obecního archivu obce, které nebyly do předchozího studia zahrnuty, na studiu pramenů z podnikového archivu Vitana Byšice a na orální historii, takže se svým zaměřením značně liší a nabízí zde prostor pro vzájemnou komparaci vyjmenovaných časových období, a to z několika hledisek: a) hledisko významu epochy pro rozvoj obce, b) hledisko proměny společnosti českého venkova, c) hledisko mezilidských vztahů, c) hledisko stavebního vývoje obce, d) hledisko přístupu k politické moci jednotlivých elit.

1.1 Metodologie, prameny a literatura

Práce je založena na přímé metodě studia pramenů, především kronik, zápisů ze zastupitelstva obce a jejich vzájemné komparace. Zpracování období druhé poloviny 20. století je podpořeno o svědectví přímých aktérů, bývalého předsedy MNV pana Karla Boháčka, syna majitele zbytkového statku pana Miroslava Vaňka, majitele železářství a vedoucího stavebního úřadu z 80. let a prvního místostarosty po roce 1989 pana Zdeňka Uhlíře a v neposlední řadě jednoho z čelních sportovních funkcionářů v obci, pana Josefa Sádla, který působil jak v Sokole, tak i v TJ Slavoj, a to od 50. let 20. století až do roku 2010. Výběr pamětníků není náhodný, jelikož pan Boháček reprezentuje názor funkcionáře KSČ 70. let, pan Vaněk zastupuje pohled syna tzv. „vesnického boháče“ a pan Sádlo vypověděl cenné informace o přístupu místních obyvatel a vládnoucích elit k organizaci sportu v obci a pan Uhlíř je člověk, který působil na obecním úřadě v 80. letech 20. století a poté i díky značným preferencím a oblibě ze strany voličů v prvním desetiletí po roce 1989.

Ve studiu pramenů postupuji diachronně, tj. v postupném časovém sledu od nejstarších událostí. Ke zpracovávání historie byšických ochotníků a historie školy přistupuji synchronně, jelikož je nutné vnímat tyto vedlejší dějinné linie v souvislostech s hlavními událostmi. V regionální historii jsou jednotlivé aspekty občanského života natolik svázány, že je nutné je zkoumat ve vzájemné propojenosti.

Zdrojů informací ze sledovaného období je dostatek. Jak již bylo zmíněno výše, práce je založena především na studiu pramenů. Nejprve bych zmínil knihu typu liber memorabilium, která obsahuje nepravidelné zápisy z časového rozmezí let 1609 – 1864. Listiny jsou ve špatném stavu, inkoust zkorodovaný, místy jsou stránky neúplné. Obecní kroniky, které se nalézají v SOkA Mělník, byly psány pravidelně od roku 1920. První obecní kronika pokrývá léta 1920 – 1947. Úvod této kroniky tvoří souhrn historie obce, jehož zdrojem byly výše zmiňované zápisy z let 1609 – 1864. Kronika byla psána většinou pravidelně, pouze období let 1939 – 1948 bylo dopisováno v roce 1952 ředitelem byšické školy,

panem Vaníčkem, takže je třeba počítat s ideologickým zabarvením. Zápisy místy nesouhlasí s protokoly ze schůzí zastupitelstva obce. Druhá kronika, ve které jsou zahrnuty celkem 3 pamětní knihy, již z fondu MNV Byšice, byla vedena od roku 1948 do roku 1961, zápisy poté pokračují až rokem 1982 a končí rokem 1989. Poslední dvě kroniky jsou u současné kronikářky, paní Evy Švejdové z Byšic, a jsou psány od roku 1982 do současnosti. Společně s kronikami se dochovaly zápisy ze schůzí zastupitelstva obce a obecní rady v rozmezí let 1882 – 1945, kdy je nahrazují zápisy ze schůzí MNV. Školní kroniky jsou psány od roku 1889 do současnosti. Obecná i měšťanská škola mají každá kroniku vlastní. Kronika průmyslové školy pokračovací, která byla v Byšicích za trvání ČSR, pokrývá téměř polovinu období existence této instituce. Škola patrně fungovala do roku 1938 nebo 1939, kdy se poslední zmínky o této škole objevují v obecní kronice. Po druhé světové válce patrně již neexistovala. Dále lze čerpat z kroniky četnické stanice Byšice, která byla psána v rozmezí let 1873 – 1949. Několik archiválií, které lze najít v Národním Archívu, obsahují zápisy a korespondenci týkající se zámku Byšice, jeho správy a přidělení po roce 1948. Národní památkový ústav má stavebně – historický průzkum z roku 1976 a následný investiční záměr na rekonstrukci zámku pro potřeby Československé akademie věd.

Z období let 1713 – 1925, kdy měli Lobkovicové v obci Byšice značný majetek, existuje množství korespondence a jiných materiálů ohledně statku se zámkem, cukrovaru, mlýnů, hostinců a různých záležitostí. Byšický statek s cukrovarem spadal pod Velkostatek Mělník (dále jen VS), jehož ředitelství v Mělníku – Šopce čile komunikovalo s jeho součástmi v obci Byšice i s představiteli obecní samosprávy. Množství korespondence, nařízení, knih a materiálů rozličného charakteru se nalézají v SOA Litoměřice, pobočka Žitenice. Součástí fondu VS Mělník jsou i mapy a nákresy mlýnských náhonů Košáteckého potoka a cukrovaru. V tomto archívu se také nalézají opis mapy Byšic Stabílního katastru.

Informace o kulturních událostech v obci lze získat z dobového tisku, jako například: *Ohlas*, *Podřipan*, *Mělnické listy*, *Nové Mělnicko*. Tato periodika lze nalézt v SOkA Mělník nebo v Regionálním muzeu Mělník. TJ Sokol

Byšice si také vede vlastní kroniku od roku svého založení, tj. 1902. Tyto kroniky se nacházejí na radnici obce.

Archív obce Byšice je částečně uspořádaný a řazení do fondů zcela chybí, jakožto i inventární čísla. Archiválie, týkající se Vitany Byšice, různých staveb v obci a provedených rozhodnutí MNV, jsou pouze nadepsány dle jednotlivých témat tak, jak leží na policích, takže jsou někdy promíchané. V obecním archívu lze najít veškerý přehled divadelních představení, která pořádal místní divadelní spolek, jelikož Byšice mají bohatou historii ochotnického divadla. Na obecné úrovni ochotnického divadla v Čechách využívám publikací: *Kapitoly z dějin českého divadla* od Františka Černého a *Cesty českého amatérského divadla* zpracované Janem Císařem.

Z literatury všeobecné, ve které jsou Byšice zmíněny, jmenuji publikace, jako například *Místopisný slovník historický Království českého a Hrady, zámky, tvrze Království českého* od Augusta Sedláčka, nebo *Umělecké památky Čech I.* od Emanuela Pocheho a *Soupis památek historických a uměleckých v království Českém* od Antonína Podlahy. V roce 1936 vyšel sborník s názvem *Mělnicko z jeho života a práce. Sborník vydaný k otevření Masarykova kulturního domu na Mělníce*, ve kterém lze nalézt užitečné informace o Mělnickém okrese 30. let 20. století. Práce *Mělník a okres mělnický* od historika Ludvíka Böhma také obsahuje mnoho cenných informací, například o železnici Turnov – Kralupy a o cukrovarnictví v okrese Mělník.

Co se týká školy v Byšicích, existuje publikace od Jaroslava Jaroše-*Škola obecná a měšťanská Byšice*, která je však založena na výpisech ze školních kronik. Z tohoto důvodu je lepší čerpat informace přímo z nich.

Pro orientaci v obecní správě mohou posloužit následující dvě publikace: *Zlatý věk české samosprávy* od Milana Hlavačky a *Organizace veřejné správy v letech 1848 – 1948* od Karla Schelleho.

Byšický židovský hřbitov je zmíněn například v práci Blanky Rozkošné *Židovské památky Čech: Historie a památky židovského osídlení Čech*.

Celkovou přeměnou společnosti po roce 1948 a následnou socializací obcí v Československu se zabývají publikace Karla Jecha *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy* či publikace Karla Kaplana *Proměny české společnosti po roce 1948*.

V neposlední řadě, jak již bylo zmíněno, lze využít pohledu pamětníků, kteří v Byšicích prožili větší část svého aktivního života ve druhé polovině 20. století. Jedná se o pana Karla Boháčka, předsedy MNV Byšice – Liblice v letech 1971 – 1979, dále vedoucího představitele Sokola a TJ Slavoj Vitana, pana Josefa Sádla, kronikářky paní Evy Švejdové, majitele železářství, vedoucího stavebního odboru MNV v 80. letech 20. století a prvního místostarosty Byšic po roce 1989 a zastupitele, pana Zdeňka Uhlíře.

Jak jsem již uvedl, moderní dějiny Byšic prozatím vydány nebyly, existuje pouze zmíněná publikace Jaroslava Šulce². Kromě města Mělníka, žádná z okolních obcí Mělnického okresu nemá ucelenou monografii o vlastní historii. Dějiny Mělníka zpracovával autorský kolektiv PhDr. Jana Kiliána³ a květnem 1945 v mělnickém okrese se zabývali Tomáš Jakl a Dalibor Státník⁴. O bezprostředním okolí pojednává čtyřicetistránkový vlastivědný průvodce Jaroslava Jaroše⁵ žijícího v sousední obci Čechelice a neméně útlá publikace Jana Sládečka⁶ o malé osadě Dolní Harbasko, která se nachází na pomezí katastru obcí Byšice a Hostín.

1.2 Základní popis obce

Byšice jsou obec nacházející ve Středních Čechách přibližně 10 km od okresního města Mělník směrem na Mladou Boleslav. Městečko leží v závěru širokého údolí Košáteckého potoka. Pod Byšicemi se údolí rozevírá do polabské nížiny, od níž se odděluje jen příčný Turbovický a Cecemínský hřbet, mezi nimiž leží

² Kromě Byšic má také středověké dějiny vydané městys Mšeno, ale ucelený pohled na vývoj obce také chybí. Helena PIKOROVÁ. *Dějiny Mšena I. Mšeno ve středověku*. Středočeský kraj – Regionální muzeum Mělník, 2006

³ Jan KILIÁN a kol. *Mělník*. Lidové Noviny, 2010; Jan KILIÁN. *Mělník*. ed. Zmizelé Čechy. Paseka, 2007

⁴ Tomáš JAKL, Dalibor STÁTNÍK. *Květen 1945 na Mělnicku*. Mladá Fronta, 2011

⁵ Jaroslav JAROŠ. *Vlastivědný průvodce okolím Čechelic*. Obecní úřad Čechelice, 1997

⁶ Jan SLÁDEČEK. *Dolní Harbasko v r. 1945 ; a Hostín v historii*. Press Servis, 2004

železniční uzel Všetaty. Jedná se o zemědělskou oblast, takže mezi hlavní zdroje obživy obyvatel vždy patřilo zemědělství. V obci se nachází podnik Vitana Byšice, jehož historie sahá až do první třetiny 20. století, avšak existence továrny na zpracování cukru začíná již v poslední třetině 19. století. Obec leží v blízkosti železnice Turnov – Kralupy N/Vltavou; Byšice mají vlastní stanici, která se nachází na okraji obce ve směru k sousední obci Liblice. Osu obce tvoří silnice spojující Mělník a Mladou Boleslav, vedle níž byl sveden i mlýnský náhon Košáteckého potoka, na kterém ležely svého času až tři mlýny. Půdorys dnešní obce se příliš nezměnil, tvoří jej dlouhá ulice křížící se s místní cestou od Čečelic. V tomto místě se ulice rozšiřovala v podélné trojúhelné náměstí, které se později zúžilo drobnější zástavbou. Po severní straně ulice stály větší usedlosti. Podstatnou část jižní strany zaujala nejprve renesanční tvrz, která byla počátkem 17. století přestavěna na zámek. Spolu s dvorem a zahradami, které byly vystavěny v ose náměstí, tvořil zámek v minulosti charakteristický prvek městečka. V současné době je zámek v dezolátním stavu. Až do 17. století Byšice neměly kostel, severně od města byla na vyvýšenině postavena barokní kaple, která je dnes již součástí městečka. Byšice dodnes spadají pod liblickou farnost. Mladý původ má také nahuštěná zástavba v prohlubni v severovýchodní části městečka. Nárůst obyvatel je spojen se stavbou turnovsko – kralupské železnice a se založením cukrovaru západně od Byšic (pozdější potravinářský závod Gráf a dnešní Vitana Byšice). Zástavba se rozšiřovala i západním směrem, ale ke spojení Byšic se sousední obcí Liblice nedošlo, ačkoliv si to funkcionáři MNV v 70. letech velmi přáli.

Plošný růst městečka však nebyl provázen výraznější městskou přeměnou, takže Byšice mají dnes ráz spíše velké vsi. Byšice byla trhově-zemědělskou obcí, která žila výrazným kulturním životem, ale tento rozvoj zcela přerušila druhá světová válka, avšak následujících 40 let života v komunistickém státě nemělo na činnost byšických ochotníků velký vliv. Byšičtí občané byli vždy vynalézaví a dalo by se říct až apatičtí vůči změnám režimu, takže mnohé spolky založené v 80. letech 19. století dokázaly existovat, byť pod jiným názvem, po celou dobu vlády jedné strany. Nepočítáme-li soukromé zemědělce a živnostníky, jejichž postupná likvidace byla po roce 1948 celostátním zájmem, mnoho se toho

v Byšicích ve druhé polovině 20. století neodehrálo. Zajímavé je, jak bylo možné, že Byšice byla poslední obec v okrese Mělník, která ještě v polovině 50. let neměla JZD.

2. Byšice v „dlouhém“ 19. století – ve znamení růstu obce

2.1 Stručná historie obce před rokem 1800

Byšice byly původně ves s tvrzí, kde se nacházelo několik vladyckých dvorů v držení dvou rodů; „z jednoho pocházel Pavlík (†1321) a jeho synové Pavlík, Štěpán, Vladislav a Jindřich.“⁷ (Wladizlaw und Heinrich von Bisschitz), z jejichž jména pochází i název obce. První písemný doklad o existenci osídlení v Byšicích je listina z roku 1321⁷, která se týká postoupení vsi Lhoty komendě německých rytířů v Řepíně.

Potomci Pavlíka z Byšic se od poloviny 14. století postupně vzdávali jednotlivých položek ze svého dědictví, až roku 1450 část byšického dvora připadla vladyckému rodu „z Liblic“ a zanedlouho i celé Byšice. Rod během třetí třetiny 15. století v mužské linii vymřel. „Jeho poslední známou příslušnicí byla Johanka z Liblic, která se krátce před rokem 1475 provdala za mladého Viléma z Pernštejna.“⁸ „Ten Byšice pro odlehlost prodal Jindřichovi ze Smiřic, držiteli tehdejšího panství Lysá Nad Labem.“⁹

Nejdříve na konci 15. a nejpozději během první třetiny 16. století došlo k povýšení vsi Byšice na městečko. Listinné privilegium se nedochovalo a jeho existence není nikde doložena. Poprvé jsou Byšice se statutem městečka

⁷ Listina z 29. května 1321 vydaná sourozenci Pavlem, Štěpánem, Vladislavem a Jindřichem z Byšic. Je otištěna v edici *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae. Pars III. Annorum 1311–1333*. Opera Josephi Emler. Praeae 1890, s. 285–286

⁸ Jaroslav ŠULC. *Dějiny Byšic I*. Mělník 2008, s. 22

⁹ Dokládá jej spor o vybírání cla u Byšic. IN: *Archív český čili staré písemné památky české i moravské sebrané z Archívů domácích i cizích*. Redaktor Josef Kalousek. Díl IX. Registra soudu komorního 1487–1491. Praha 1889, s. 531

doloženy v zápisu zemských desek z roku 1530.¹⁰ Jedná se o část vkladu do zemských desek, kterým se v roce 1530 odděloval byšický statek od liblického panství pro Zikmunda Smiřického ze Smiřic.

Potomci Jindřicha ze Smiřic prodali Byšice roku 1562 Václavu z Vřesovic,¹¹ který je následně prodal Albrechtu Pětipeskému z Chýš a Egerberka. „Albrecht, podobně jako Václav z Vřesovic, nedisponoval rozsáhlým pozemkovým majetkem. Byšice představovaly jeho nejvýznamnější statek a není proto divu, že si právě tady zřídil rodinné venkovské sídlo.“¹² Jeho existence je doložena především v korespondenci, kterou si vyměňoval se svou chotí, dětmi a dalšími rodinnými příslušníky v devadesátých letech 16. století. V roce 1587 Albrecht Pětipeský z Chýš a Egerberka získal pro městečko Byšice udělení tří výročních trhů od císaře Rudolfa II.¹³ „Po smrti otce se Byšic ujal jeho syn Václav Šťastný Pětipeský z Chýš a Egerberka, který nechal na počátku 17. století vybudovat trojkřídlý renesanční zámek.“¹⁴

Po vypuknutí českého stavovského povstání byl Václav Šťastný Pětipeský zvolen jedním z direktorů, avšak po roce 1620 byl odsouzen k trestu smrti. Díky přímluvám mocných přátel byl trest smrti změněn na doživotní vězení a konfiskaci majetku¹⁵, z něhož byl nakonec v roce 1623 propuštěn a později našel znovu uplatnění v dvorské službě. Až do své smrti působil ve funkcích královského rady, místopísaře a místokomorníka. Majetek se nakrátko vrátil do držení Pětipeských z Chýš a Egerberka, ale brzy Byšice získávají Pachtové z Rájova, držitelé panství Liblice. V roce 1654 bylo v Byšicích 45 domů.¹⁶ Kolem roku 1700 byl třicetiletou válkou poničený renesanční zámek přestavěn do podoby čtyřkřídleho barokního sídla. Zámek se spolu s dvorem a zahradami stal centrem byšického velkostatku.

¹⁰ Národní Archív, fond Desky zemské, sign: DZV 42 J 5, Datace: 21. 1. 1530

¹¹ Národní Archív, fond Desky zemské, sign. DZV 55 Q 15; sign. DZV 14 L 11.

¹² Jaroslav ŠULC. *Dějiny Byšic I*, Mělník 2008, s. 27

¹³ Národní Archív, fond Stará manipulace, sign. P 106/B80

¹⁴ Jaroslav ŠULC. *Dějiny Byšic I*, Mělník 2008, s. 28

¹⁵ Jeho majetek byl při konfiskaci v roce 1623 českou komorou prodán Polyxeně kněžně z Lobkovic za 106 tisíc rýnských zlatých. IN: Národní archiv, fond Desky zemské, sign. DZV 141 G 3

¹⁶ Aleš CHALUPA, Jaroslav ČECHURA, Marie RYANTOVÁ. *Berní rula. 8-9. Kraj Boleslavský*. Státní ústřední Archív v Praze, 2001

„Nově utvořený byšický statek v roce 1713 koupil za 162 tisíc zlatých František Josef hrabě z Valdštejna. Valdštejnovou chotí byla Marie Markéta, dcera Heřmana Jakuba Černína z Chudenic. V majetku Černínů se nacházelo rozsáhlé panství Mělník. Rodinné vazby tak zřejmě přispěly k tomu, že v roce 1719 Valdštejn byšický statek odprodal právě k Mělníku, který se tehdy nacházel v poručenské správě Antonie Josefy z Khünburgu. Součástí mělnického panství, od roku 1753 v držení knížecího rodu Lobkoviců, zůstaly Byšice až do sklonku patrimoniálního období.“¹⁷ Roku 1786 měly Byšice 476 obyvatel a 70 domů¹⁸.

2.2 Byšice v 19. století

Z katastrálních map datovaných r. 1842 měly Byšice 101¹⁹ domů, barokní zámek s panským dvorem²⁰, hájovnou a ovčínem na Horním Harbasku (samota zhruba 2 km severozápadně na pomezí katastru obcí Byšice a Hostín), který je již v roce 1890 udáván jako rozbořený, dále pak tři mlýny, jeden panský patřící pod správu velkostatku a dva mlýny soukromé. Panský mlýn s č. 24 se nacházel u zámku na mlýnské strouze, která je napájena z Košáteckého potoka. Dále byl v obci „Malý“ mlýn č. 18. Ten byl po dlouhá léta v držení byšické rodiny Zalabáků, jejichž členové často zastávali posty v obecním zastupitelstvu. Třetí „Starý“ mlýn č. 59 se nacházel nad městem a vedla od něho mlýnská strouha k výše zmiňovaným mlýnům. Kronika měšťáky Byšic hovoří o těchto mlýnech jako o „Velkém“, „Malém“ a „Starém“.

Zámek je čtyřkřídlá budova o dvou nadzemních podlažích s dvojitou mansardovou střechou. Nad vchodem, který je dnes lehce pod úroveň místní komunikace, od níž ji odděluje malý mostek, pod střechou bývaly hodiny, po nichž dnes zbyla jen díra ve zdi. Taktéž malá zvonička nad centrálním křídlem již

¹⁷ P. KOPIČKA. *Správa velkostatku Mělník v 16. až 20. století* (Diplomatická studie z dějin patrimoniální a hospodářské správy), Porta Bohemica. Sborník historických prací 2, 2003, s. 38–39

¹⁸ *Mělnicko z jeho života a práce. Sborník vydaný k otevření Masarykova kulturního domu na Mělníce*, Mělník 1936, s. 18

¹⁹ SOA Litoměřice, Archív Žitenice. *Lobkovicové hořínští*, Mapová sbírka, Byšice- katastrální mapy 1842

²⁰ Dvůr má 246 ha. (1890) In: SOKA Mělník. Archív obce Byšice. *Kniha pamětní měšťáky Byšic 1920-1947*, s. 17

neexistuje. Zámecký dvůr má podobu čtverce s podloubím v přízemí i v prvním patře. V zámku je kaple Panny Marie, kde prý byly za rytířů Pětipeských před rokem 1620 vykonávány protestantské bohoslužby. „*O Božím Těle po vykonaném průvodu církevním bývá zde uschována svátost oltářní a bývá odpoledne přenesena v slavném průvodu do kostela byšického.*“²¹ Zámek nesloužil jako sídlo panstva, ale byl využíván knížecím a hospodářským služebnictvem, později zde byli ubytováni úředníci cukrovaru.

K Byšicím patří také kostel sv. Jana Křtitele, spravovaný liblickou farností, nacházející se dříve na návrší severně od městečka, který je již dnes součástí obce. Kostel (či větší kaple) byl postaven v barokním slohu. „*Základní kámen byl položen roku 1690 a kostel byl vysvěcen 28. června 1693.*“²² Jedná se o jednolodní kostelík s obdélníkovým, trojboce ukončeným presbytářem a obdélnou sakristií v ose stavby. „*Průčelí kostela tvoří pilastry, v bočních polích niky, ve středu obdéln. portál se supraportou a obdéln. okno se segment. záklenkem. V bočních partiích průčelí nad pilastry probíhá kladí, nad střední částí jen římsa. Průčelí je ukončeno křídlovým štítem s vazami, pilastry a nikou. Boční fasády mají lizénové rámce a polokruhová okna.*“²³ V kostele jsou tři oltáře; na hlavním oltáři je „*novodobý obraz sv. Jana Křtitele od Maischaidera.*“²⁴ „*Nalézá se zde také několik starších obrazů, mezi nimiž vyniká obraz snímání těla Páně z kříže.*“²⁵ Roku 1870 dostal byšický kostel nové varhany, pro něž byla uspořádána sbírka. „*Bylo vybráno 152 zl. od obyvatel městečka a dalších 30 zl. na jedné zábavě a při zádušních mších. Celkem bylo vybráno 552 zl. Prostředky z těchto sbírek byly použity na zaplacení kupní ceny. Varhany byly vytvořeny varhanářem N. Predigerem ze Smržovky poblíž Liberce a dodány právě před adventem.*“²⁶ U kostela je hřbitov, který byl roku 1892 rozšířen a byla zde postavena tzv. umrlčí komora.

Nedaleko kostela na okresní silnici se nacházelo mýto, v jehož blízkosti je dnes jáma opukového lomu, který byl z důvodu nedostatku prostoru

²¹ Ludvík BÖHM. *Mělník a okres mělnický*, Mělník 1892, s. 487

²² SOKA Mělník, Archív obce Byšice. *Knih pamětní městýse Byšic 1920 - 1947*, s. 17

²³ Emanuel POCHE. *Umělecké památky Čech, A-J*. Praha : Academia 1977, s. 158

²⁴ Emanuel POCHE, *Umělecké památky Čech, A-J*. Praha : Academia 1977, s. 158

²⁵ Ludvík BÖHM. *Mělník a okres mělnický*, Mělník 1892, s. 485

²⁶ SOKA Mělník, Archív obce Byšice. *Knih pamětní typu liber memorabilium 1609 - 1864*, nestránkováno

využíván blízkou školou, neboť rovné dno poskytovalo dostatečně dlouhý úsek pro výuku tělesné výchovy. V 70. letech 19. století byly v Byšicích postaveny dva kříže: první poblíž zmiňovaného mýta na náklady mlynáře ze mlýna Lejkov J. A. Lehnera a druhý kříž na silnici směrem ke Košátkům na náklady místního občana Šulce.

Byšice, jako mnoho jiných obcí, postihlo v polovině 19. století několik požárů, například v roce 1846 vyhořela celá západní část Byšic.²⁷ Zápisy z kronik se omezují na další požáry a velké krupobití a neúrodu z roku 1856, kterou v roce 1857 vystřídal opět rozsáhlý požár v obci, o němž nemáme bližších informací. „Roku 1858 vyhořel „Velký“ mlýn a 8 stavení.“²⁸

Naopak poslední třetina 19. století a první desetiletí století následujícího přinesly významný rozvoj obce. Budeme-li srovnávat údaje o počtu obyvatel z roku 1843 „(101 domů a 580 obyvatel)“²⁹ s údajem z roku 1910 „(242 domů a 1282 obyvatel)“³⁰, zjistíme, že počet domů i obyvatel Byšic se zdvojnásobil. Díky tomuto rozmachu si obec mohla dovolit novou radnici, „postavenou na místě staré roku 1872“.³¹ Původně se jednalo o jednopatrovou budovu v novogotickém slohu, která byla ve třicátých letech 20. století přestavěna. Budova radnice stojí naproti hlavnímu vchodu do zámku. Dále byla „roku 1880 před zámkem postavena socha Sv. Jana a Sv. Václava. Náklady činily 260 zl., které poskytl honebního výbor. V den svátku korunního prince Rudolfa zde byly zasazeny dva stromy.“³² V roce 1885 bylo vydlážděno byšické náměstí.³³

„V Byšicích je židovský hřbitov z počátku 17. století s náhrobky od 1. poloviny 18. století.“³⁴ Židovský hřbitov byl zřízen roku 1607³⁵ a byl „využíván okolní komunitou až do 20. let 20. století.“³⁶ Z této doby pocházejí nejmladší

²⁷ SOKA Mělník, Archív obce Byšice. *Kniha pamětní městyse Byšic 1920 - 1947*, s. 19

²⁸ tamtéž, s. 19

²⁹ Karel KUČA. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, díl 1. Praha 1996, s. 423

³⁰ SOKA Mělník, Archív obce Byšice. *Kniha pamětní městyse Byšic 1920 - 1947*, s. 24

³¹ tamtéž, s. 18

³² SOKA Mělník, Archív obce Byšice. *Kniha pamětní městyse Byšic 1920 - 1947*, s. 19

³³ Dnes se náměstí nazývá lidově „starým“, jelikož pozdější zástavbou ztratilo povahu náměstí a jedná se spíše o širokou ulici.

³⁴ Jiří FIEDLER. *Židovské památky v Čechách a na Moravě*. Praha: Sefer 1992, s. 104

³⁵ Torzo smlouvy z 2.10. 1607 mezi židem Davidem a městysem Byšice o prodeji obecního pozemku za radnicí ke zřízení hřbitova. In. SOKA Mělník, Archív obce Byšice. *Kniha pamětní typu liber memorabilium 1609 – 1864*, nestránkováno

³⁶ Jiří FIEDLER. *Židovské památky v Čechách a na Moravě*. Praha: Sefer 1992, s. 104

dochované náhrobky.³⁷ „Dne 3. července 1898 zde byla otevřena židovská modlitebna.“³⁸ Kronika uvádí nevýznamné zastoupení obyvatel židovského vyznání, ale modlitebna sloužila pro Židy z Liblic a celého okolí. Židovská komunita v Byšicích nebyla nikdy početná. Židé jsou v nevelkém počtu doloženi kontinuálně od konce 16. století až do nacistické okupace. Nejstarší doklad o trvalém pobytu příslušníka židovské menšiny pochází z 28. února 1595.³⁹ Počátkem 17. století je zmiňována „živnost byšického žida Šalamouna, a to jako pustá.“⁴⁰ „Když byl v roce 1793 z iniciativy ústředních zemských úřadů pořízen nový soupis židovského obyvatelstva, patřily Byšice mezi jednu ze šesti obcí mělnického panství s trvale usazeným židem. Jmenoval se Zacharias Gutmann a podle soupisu se v Byšicích živil prodejem tabáku a rozličného zboží“⁴¹. Pokračovatelem rodu byl syn Moises Gutmann.⁴² „V roce 1900 žilo v Byšicích 14 Židů, v roce 1930 zde žilo jen 8 příslušníků židovské menšiny.“⁴³

V roce 1898 byl založen Spořitelní a záložní spolek pro obce Byšice a Liblice. V únoru téhož roku byl starostou Zalabákem předložen návrh na postavení nové silnice z Byšic ke Košátkům, která byla „postavena roku 1906 Karlem Lágnerem z Košátek za 4.277,53 hal.“⁴⁴ Stavitel Lágner měl také na starost stavbu nové školy, která byla zkolaudována v roce 1905. Roku 1906 v Byšicích propukl tyfus. Pro chudé nemocné musela být v domku na okraji obce poblíž mýta zřízena izolace.

Po vypuknutí první světové války byla značná část byšických mužů povolána do služby. V létě roku 1917 byl rakouskými vojáky zrekvírován menší zvon z kostela. V témže roce byl pod „Malým“ mlýnem postaven nový silniční most a následujícího roku „na náměstí přibyla za 13.818 Kč a 96 hal. obecní mostová

³⁷ Blanka Rozkošná uvádí, že byl hřbitov využíván až do II. světové války.

³⁸ SOKA Mělník. Archív obce Byšice. *Kniha pamětní městyse Byšic 1920 - 1947*, s. 20

³⁹ Jedná se o trhovou smlouvu mezi Židem Davidem a Voršilou, vdovou po byšickém sousedu Václavu Řezníkovi. In. SOA Litoměřice. Archív Žitenice. *VS Mělník*, Radní manuál městečka, PK č. 2, inv. č. 198, kt. 167

⁴⁰ SOA Litoměřice, Archív Žitenice, *Lobkovicové hořínští*, sign. K 18/10

⁴¹ Jaroslav ŠULC. *Dějiny Byšic I*, Mělník: Regionální muzeum 2008, s. 83

⁴² V roce 1849 koupil obchodník Moises Gutmann pro svou rodinu dům č. p. 60. In. SOA Litoměřice, Archív Žitenice, *VS Mělník*, Radní manuál městečka, PK č. 5, inv. č. 201, kt. 176

⁴³ Blanka ROZKOŠNÁ. *Židovské památky Čech*. Brno: Era 20004, s. 95

⁴⁴ SOKA Mělník, Archív obce Byšice. *Kniha pamětní městyse Byšic 1920 - 1947*, s. 20

váha.⁴⁵ Během války padlo 37 byšických občanů a 6 jich bylo nezvěstných. Padlým vojákům I. světové války byl v roce 1927 postaven pomník, který se nachází před budovou školy.

2.3 Revoluční rok 1848 a vznik obecní samosprávy

Revoluce 1848 – 1849 znamenala pro české země počátek velkých změn, na jejichž začátku stála stavovská společnost, která se hlavně díky řadě reforem v neoabsolutistickém duchu z let 1848 – 1858 přeměnila ve společnost občanskou. Různé technické inovace se staly živnou půdou pro hospodářský rozvoj a celkové zvyšování životní úrovně obyvatelstva. Tyto změny s sebou přinášely vznik nových hospodářských elit. Z jednotlivých liberálních a národních postojů druhé poloviny 19. století vyplývá, že se jednalo o složitý a dlouhý proces, který se skládal z několika linií, jež se navzájem doplňovaly a prolínaly. *„První linií představovala politická činnost a politická kultura představitelů českého národa prezentovaná navenek v říšských a zemských zákonodárných sborech a mimoparlamentních aktivitách. Druhou linií představovala hospodářská emancipace české společnosti, která umožnila především koncem 19. století vznik středních vrstev a podnikatelských elit. Třetí linií vzniku občanské společnosti představovala četná spolková činnost, která umožňovala vznik moderních občanských postojů.“*⁴⁶

*„Poté, co se v českých zemích uplatnil zákon ze 7. září 1848 o zrušení poddanství a roboty, došlo k změně právního osobního postavení bývalého poddaného.“*⁴⁷ Patrimoniální systém měl být do budoucna nahrazen novým samosprávným systémem. Poprvé se tato nutnost objevila ve Schwarzenbergově vládě v podobě prozatímního obecního zřízení, jehož autorem byl hrabě Franz Stadion. *„Každý občan a každé území příslušelo dle Stadionova prozatímního*

⁴⁵ SOKA Mělník, Archív obce Byšice. *Kniha pamětní městyse Byšic 1920 - 1947*, s. 21

⁴⁶ Milan HLAVAČKA. *Zlatý věk české samosprávy*, Praha 2006, s. 7-8

⁴⁷ Marcela EFMERTOVIČOVÁ. *České země v letech 1848-1918*, Praha 1998, s. 37

nařízení ke katastrální obci.“⁴⁸ Vznikem katastrálních obcí byl šlechtický velkostatek rozdroben do několika katastrů. Institut katastrální obce znamenal konec územní moci starých autorit. Pro velkostatkáře bylo možné ovládnout obecní zastupitelstva, avšak nedělo se tak již na základě rodové příslušnosti, nýbrž na základě politické soutěže.

Stadionova ústava byla nahrazena silvestrovskými patenty nové vlády Alexandra von Bacha z 31. prosince 1851, velkostatek se postupně od 50. let stal zcela samostatným a na obci nezávislým správním celkem. „*Velkostatek vystupoval de facto zcela samostatně, neboť neodváděl obecní přirážky, respektive je platil jen po dohodě s obcí. Jednalo se o určité provizorium, které bylo ukončeno císařským patentem datovaným 24. dubna 1859, který odděloval správně samostatné území velkostatku.*“⁴⁹

Tato situace se změnila společně s novou ústavou z února 1861. Součástí tzv. únorové Schmerlingovy ústavy z 21. února 1861 byla zemská zřízení, mimo jiné zemské zřízení pro království České. „*Tato zřízení zůstala v platnosti i po vydání prosincové ústavy z roku 1867 a byla v roce 1862 doplněna zákonem o obecní samosprávě, jež byl v jednotlivých korunních zemích realizován v průběhu následujících let.*“⁵⁰ Tímto aktem samospráva přestala být, tak jako dříve za neoabsolutismu, jen prodlouženou rukou státní správy. Stala se druhou kolejí veřejné správy, přičemž v ideální poloze byla pojata jako součást centralizovaně spravovaného státu. „*Tento stav byl dále upraven obecním zákonem pro české země z 16. dubna 1864, který platil s výjimkou dvou statutárních měst Prahy a Liberce pro celé území království až do konce monarchie.*“⁵¹

Obecní zřízení pro království České z roku 1864⁵² rozeznávalo „samostatnou působnost“ obce, která se skládala z hospodářské agendy a agendy veřejné správy a „přenesenou působnost“, jako příklad bezplatné záležitosti státní správy. Jednalo se například o sčítání lidu a organizování voleb. Šlechtičtí

⁴⁸ Milan HLAVAČKA. *Zlatý věk české samosprávy*, Praha 2006, s. 12

⁴⁹ tamtéž, s. 14

⁵⁰ tamtéž, s. 16

⁵¹ tamtéž, s. 17

⁵² tamtéž, s. 17

velkostatkáři se většinou stali virilisty okresních výborů, neboť volební právo do obcí a okresních zastupitelstev bylo postaveno na principech osobních vlastností – důstojnost, intelekt, profese – a v především daňových výkonů. Volby do zastupitelských úřadů probíhaly podle daňového censu. Jeho odstupňováním vznikly čtyři kurie. Neoslovily osoby nemajetné, majetkově závislé a ženy. Období od poloviny 70. let do přelomu století lze nazvat zlatým věkem české samosprávy. Většinu samosprávných organizací ovládali do 90. let velkostatkáři a staročeši, během 90. let postupně přicházeli na jejich místa politicky i nacionálně radikálnější mladočeši.

„Byšice patřily dle nových poměrů do mělnického okresu, který čítal 413 km² a byl zkonstruován z 27 obcí bývalého mělnického panství, z 9 obcí liblického panství, ze 7 obcí nebuželského a dolnobeřkovického a z dalších menších drobnějších území. V roce 1868 okres čítal 57 obcí. V roce 1910 měl mělnický samosprávný okres, který se kryl územně i s okresem politickým, 64 místních obcí a 92 osad s celkovým počtem 2484 domů. Okres obývalo v roce 1880 něco málo přes 39 000 česky hovořících obyvatel. V roce 1910 žilo v tomto okrese již 43 137 obyvatel, z toho jen 72 se hlásilo k německé obcovací řeči. Čtrnáct velkostatků obhospodařovalo v okrese 27% veškeré půdy, tedy 10 835 hektarů oproti 28 777 hektarů, které obhospodařovalo cca. 3000 drobných hospodářů.“⁵³

Většina obyvatel okresu hledala obživu v pěstování nejrůznějších plodin, mezi nimi i cukrové řepy, jelikož byly v okrese Mělník do roku 1872 postaveny čtyři velké cukrovary „(mělnický, byšický, dolnobeřkovický a lužecký).“⁵⁴

Okresní zastupitelstva byla volena na 3 roky a mohla mít 18 – 36 členů dle lidnatosti okresu. Volby do nich probíhaly na základě majetkového zastoupení v třídě či kurii velkostatků, průmyslových podniků, městských a venkovských obcí. V čele stál okresní starosta. Vznik mělnické samosprávy, která zahájila svou činnost v roce 1865, je spjat s osobami prvního okresního starosty a

⁵³ *Statistická příručka království českého*, sestavila Zemská statistická kancelář království Českého, vydání české, Praha 1913, s. 8-9

⁵⁴ *Mělnicko z jeho života a práce. Sborník vydaný k otevření Masarykova kulturního domu na Mělníce*, Mělník 1936, s. 52 – 54

majitele bývalého Mělnického panství *Jiřího Kristiána II. z Lobkovic*⁵⁵ a dlouholetým okresním tajemníkem Františkem Vlastimilem Vinklerem, majitelem listů Pšovan a Mělničan. „*Okresní zastupitelstvo se skládalo z 22, později v 70. letech 19. století z 30 členů. Zastupitelstvo zahájilo činnost 30. října 1865 s povinností scházet se nejméně jedenkrát za čtvrt roku.*“⁵⁶ Zasedací prostory byly poskytnuty Jiřím Kristiánem II. z Lobkovic v prvním patře mělnického zámku. Po svém vzniku si okresní zastupitelstvo zvolilo „*užší okresní výbor*“⁵⁷ a „*širší okresní výbor*“⁵⁸, který byl svoláván dle potřeby.

Okresní zastupitelstvo nebylo pouze dozorčí instancí nad hospodařením obcí, ale mělo také kontrolovat případný odprodej obecního majetku, zabývat se stížnostmi občanů a řešit přehmaty místní obecní samosprávy. Při rozhodování v těchto kauzách Jiří Kristián II. z Lobkovic usiloval o zachování obecního majetku v neztenčené míře a o jeho využití ve prospěch obce. Do 31. ledna 1866 byly obce povinny zaslat „*inventář kmenového jmění obecního a zpráva, která se jmění toho užívá.*“⁵⁹ Tyto záměry vedly ke sporům mezi okresním zastupitelstvem a obcemi, které mnohdy upřednostňovaly rozprodej obecních pozemků rolníkům, a pokud toho nedocílily, snažily se odvolávat přímo k zemskému výboru a později k nejvyššímu nebo správnímu soudu. Až později, na přelomu 70. – 80. let 19. století, začaly obce více dbát na svůj majetek.

⁵⁵ Jiří Kristián II. z Lobkovic zastával funkci okresního starosty v letech 1865 – 1872. Jednalo se o důležité období konstituce samosprávných celků v Čechách. Od roku 1861 byl také členem mělnického zastupitelstva. V letech 1865 – 1872 zastupoval v českém sněmu velkostatkářskou kurii. Od roku 1872 do roku 1883 opětovně zastával funkci nejvyššího zemského maršálka. Do poslanecké sněmovny říšské rady byl zvolen za volební okres Mladá Boleslav v roce 1871, ovšem v duchu pasivní politiky se na práci sněmovny do roku 1879 nepodílel. V roce 1881 byl za Smolkova předsednictví zvolen prvním místopředsedou poslanecké sněmovny říšské rady. V letech 1883 – 1907 byl členem panské sněmovny. Kromě toho byl od roku 1883 tajným radou, od roku 1890 nositelem Velkokříže řádu sv. Leopolda, od 1903 rytířem Zlatého rouna, od roku 1905 nositelem Velkokříže řádu sv. Štěpána. Byl členem kuratoria Hlávkovy akademie, Katolicko politické jednoty pro království České, Vlastenecko hospodářské společnosti, členem různých lesnických spolků, atd. In: Milan HLAVAČKA. *Zlatý věk české samosprávy*, Praha 2006, s. 156 – 157

⁵⁶ tamtéž, s. 41

⁵⁷ Oudový užší výbor se skládal z těchto členů: hrabě Ferdinand Trautmansdorf, továrník Markus Pick, mělnický poštmistr Josef Valenta a Josef Pražák (poslanec zemského sněmu a statkář v Chorušicích), střednický statkář Václav Kučera a Josef Syrový.

⁵⁸ Širší výbor poté doplnil hrabě Rudolf Chotek, Čeněk Prošek, JUDr. Clemens Gallus a Adolf Kadeřávek.

⁵⁹ SOKA Mělník. *Okresní zastupitelstvo v Mělníku 1865-1928/29.*

Zastupitelstvo se také snažilo zlepšit situaci občanské vybavenosti a infrastruktury. „V celém okrese se v roce 1892 nacházelo 28 umělých silnic o celkové délce 170 km.“⁶⁰ Jedna z nejdůležitějších komunikací, která mimo jiné slouží dodnes, je silnice spojující Mělník a Mladou Boleslav, vedoucí skrz Byšice a Vtelno. Celkem vydalo zastupitelstvo na stavbu silnic tři čtvrtě milionu zlatých, dále bylo zřízeno devět zdravotních obvodů, bylo podporováno zřizování hasičských a jinak prospěšných veřejných spolků. Ve druhé polovině 19. století byly položeny základy občanské společnosti, která stojí na svobodě sdružování. „Svoboda sdružování a veřejná aktivita předpokládá bytostný pluralismus, jenž je od pojmu občanské společnosti neoddělitelný.“⁶¹

2.4 Byšice pracující – hlavní zdroje obživy a průmysl v obci

2.4.1 Velkostatek Mělník

Byšice byly od roku 1753, jak již bylo výše zmíněno, součástí Lobkovického mělnického panství. V základním sumárním výčtu z roku 1812 panství tvořily: 4 zámky, 2 městečka, 45 vesnic, 1 bývalý klášter, 16 vrchnostenských dvorů s 8 ovčíný, 10 vinohradních domků, 1 lesní úřadovna pod Mělníkem, 1 zájezdní hostinec, 9 lesoven, 2 zahradnické příbytky, 2 pivovary, 5 panských zájezdních hostinců, 34 hostinců v jiném vlastnictví, 1 panská kovárna, 1 panská zámečnická dílna, 2 vrchnostenské mlýny. Celkem mělo panství 8170 křesťanských obyvatelů a 71 Židů. Výměra zemědělské půdy byla 25 786 jiter 1197 a ½ čtverečních sáhů (tj. 14 840,2 ha), z čehož velkostatek obhospodařoval 6218 j. 648 č.s. (tj. 3578,7 ha) ve vlastní režii.⁶² Publikovaný popis uvádí 15 dvorů; Hořín, Býkev, Oupor, Posádovice, Malý Dvůr, Pšovka, Třebošnice, Přívory, Přeplatilov, Byšice, Vtelno, Mikov, Čečelice, Sedlec, Skuhrov a dvůr v Chorušicích využívaný na

⁶⁰ Ludvík BÖHM. *Mělník a okres mělnický*, Mělník 1892, s. 485

⁶¹ Jindřich DEJMEK. *Zrod nové Evropy*. Praha 2011, s. 427

⁶² SOA Litoměřice, Archív Žitenice. Kopička P. *Velkostatek Mělník 1569-1948. Inventář*. Žitenice 2002, s. VII

*základě emfyteutického práva.*⁶³ Hospodářská činnost velkostatku zahrnovala téměř všechna odvětví, od pohostinství přes zemědělskou výrobu a chov dobytka až po výrobu potravin a výrobu piva či vína. Ekonomická bilance velkostatku byla příznivá.

Se zrušením poddanství po roce 1848 rovněž souviselo předání soudní a politické písemné agendy státním úřadům, tj. okresním soudům a okresním hejtmanstvím. Z panství se stal zemědělsko-potravinářský podnik s ředitelem v čele. *„Posledním majitelem panství jako území patrimoniální správy byl August Longin z Lobkovic. Po jeho smrti v roce 1842 se správy nad panstvím ujala za nezletilého Jiřího Kristiána II. z Lobkovic jeho matka Berta z Lobkovic rozená ze Schwarzenberka.“*⁶⁴ Jiří Kristián se ujal správy nad svým majetkem v roce 1857, kdy dosáhl věku 21 let. *„V roce 1854 sloužil pod ředitelem velkostatku Karlem Duchoslavem podobný počet zaměstnanců jako před rokem 1848,“*⁶⁵ kteří podléhali hospodářskému ředitelství v Mělníku – Pšovce. Mělnický velkostatek provozoval na konci 60. let 19. století již jen 10 dvorů ve vlastní režii: Hořín, Býkev, Oupor, Vtelno, Posádovice, Malý Dvůr, Byšice, Přívory, Přeplatilov, Mikov. Zemědělské dvory a průmyslové podniky byly rozděleny do sekcí, které všechny nadále podléhaly ředitelství v Pšovce. K dosavadním lobkovickým podnikům přibyl roku 1872 cukrovar v Byšicích. V roce 1892 byl hospodářským ředitelem Václav Dick, *„v sekci Byšice působili správce Antonín Rokos a adjunt Jan Fabián.“*⁶⁶ Smrt Jiřího Kristiána II. z Lobkovic v roce 1908, následně I. světová válka a vznik Československa zapříčinily rozsáhlé změny v rámci celého velkostatku. Docházelo k celkovému rozdrobování a čím dál tím větší nezávislosti jednotlivých sekcí. Citelnou ránu poté znamenaly zákony z let 1918 a 1919⁶⁷ upravující vlastnictví půdy v nově vzniklém státě. Lobkovicové následně začali rozprodávat svůj majetek.

⁶³ SOA Litoměřice, Archív Žitenice. Kopička P. *Velkostatek Mělník 1569-1948. Inventář.* Žitenice 2002, s. VII

⁶⁴ tamtéž

⁶⁵ tamtéž

⁶⁶ tamtéž

⁶⁷ Jednalo se především o zákon č. 215, který omezoval rozsah vlastněné půdy jednou osobu: *„Velkým majetkem pozemkovým jest rozuměti soubory nemovitostí s právy, která jsou spojena s jejich držením, jestliže výměra náležející v území Československé republiky vlastnický jediné osobě nebo týmž spoluvlastníkům je větší než 150 ha půdy zemědělské (rolí, luk, zahrad, vinic, chmelnic), nebo 250 ha půdy vůbec.“* In: *Zákon o zabránění velkého majetku pozemkového ze dne 16. dubna 1919 č. 215 sb. z. a n. : zákon rámcový* / Jan KRČMÁŘ, Praha : Bursík & Kohout, 1919

Byšický cukrovar byl prodán České cukerní společnosti v Praze a zbytkový statek Byšice koupil roku 1925 pan Ing. Vaněk. Lobkovicové si na území obce ponechávají pouze bažantnici.

2.4.2 Železnice

Stavba nové turnovsko – kralupské dráhy v roce 1865 znamenala pro Byšice příležitost k dalšímu rozvoji obce, neboť zde byla zřízena jedna ze dvou stanic v okrese Mělník. Existence dráhy byla jednou z výchozích podmínek pro stavbu cukrovaru v roce 1872. *„Dráha turnovsko – kralupská byla otevřena 15. října 1865; délka její z Kralup do Turnova tvoří 87 km, délka probíhající mělnickým okresem činí 13,6 km. V okrese našem jsou při ní dvě stanice chlumínská a byšická; mimo to je u samých Přívor stanice vřetatská v okrese Brandýském. K byšické stanici vede okresní silnice z městyse Byšice a stojí při ní dva domky.“*⁶⁸ Jednalo se o důležitou stanici, např. *„za rok 1889 bylo z byšické stanice vypraveno 9399 osob, 17.208 tun nákladu o celkové hodnotě 24.058 zl., z druhé stanice v okrese Mělník – chlumínské bylo vypraveno jen 2212 osob a hodnota přepraveného nákladu činila pouze 9038 zl.“*⁶⁹

K této dráze se váže zajímavá epizoda z rakousko – pruské války z roku 1866. *„Poněvadž Prusové rychle postupovali do nitra země, vydalo ředitelství kralupsko – turnovské dráhy dne 28. června 1866 rozkaz, aby byly odvezeny stroje a vozy z této trati; posledním vlakem měli odjetí výkonní úředníci a vzítí s sebou spisy, přístroje a pokladny.“*⁷⁰ Kdo nemohl nebo nechtěl odjet, obdržel dovolenou, ale musel se vzdát od trati, aby nemohl být nepřítelem donucen k výkonu svého povolání. Jen kancelářští a traťoví zaměstnanci směli zůstat a strážit tak drážní majetek. Prusové obsadili Turnov již 26. června 1866, poté nařídili 8. července zaměstnancům této dráhy, aby se vrátili do práce a sami se snažili dráhu

⁶⁸ Stanice i domky náležící k obci Byšické mají č. 117, pak 118 a 119. In: Ludvík BÖHM. *Mělník a okres mělnický*. Mělník 1892, s. 110

⁶⁹ Ludvík BÖHM. *Mělník a okres mělnický*. Mělník 1892, s. 111

⁷⁰ *Mělnicko z jeho života a práce. Sborník vydaný k otevření Masarykova kulturního domu na Mělníce*, Mělník 1936, s. 19

zprovoznit. Dne 15. července byl obnoven provoz mezi Prahou a Kralupami a 24. července byla zprovozněna celá turnovsko – kralupská dráha a hrozilo, že nepřítel získá spojení Žitava – Liberec – Turnov – Kralupy – Praha a dále pak na Brno a Vídeň.

„Velitel tereziánské pevnosti generál Conrad dostal rozkaz přerušiti činnost této trati.“⁷¹ „Dne 27. července 1866 přišlo přes Mělník rakouské vojsko a pokračovalo směrem k Záboří. Po přechodu Labe u Štěpánského přívozu obsadilo trať mezi Libiší a Byškovicemi. Jiný oddíl obsadil Byšice a přilehlé nádraží. V Byšicích se utkal 28. císařský pěší pluk s pruským oddílem. 2 pruští vojáci zastřeleni byli v zámku byšickém a na zdejších hřbitově pohřbeni jsou.“⁷²

„Jádro rakouského vojska pokračovalo k mostu v Neratovicích s cílem jej zničit. Cestou vojsko zajalo a odzbrojilo pruské posádky v Červeném mlýně a Tišicích; ženisté vyhodili pak po tříhodinové práci jeden návodní pilíř mostu do povětří; železná konstrukce se prolomila a zřítla do Labe.“⁷³ Pro brzké uzavření míru tato událost však prakticky neměla vliv na vývoj válečných operací.

Rakušané ztratili 1 muže, Prusové měli 26 mrtvých a raněných a 152 jich bylo zajato. Fasády stanic v Chlumíně i Byšicích byly během bojů poškozeny střelbou, byla vytlučena okna a stanice byly vyrabovány. *„Tehdá byla jedním husarem, i s koněm do kanceláře vniknuvším, pruskému telegrafistovi, právě když telegrafoval, ruka useknuta.“⁷⁴*

2.4.3 Cukrovar Byšice

Nejvýznamnější stavbou, jejíž realizace zásadně ovlivnila vývoj obce, byla budova cukrovaru v roce 1872. Jeho stavba byla zahájena na podnět Jiřího Kristiána II. z Lobkovic. *„Spolu s knížetem Lobkovicem byla stavba financována také*

⁷¹ *Mělnicko z jeho života a práce. Sborník vydaný k otevření Masarykova kulturního domu na Mělníce, Mělník 1936, s. 19*

⁷² SOKA Mělník, Archív obce Byšice. *Knih pamětní městyse Byšic 1920 - 1947, s. 19*

⁷³ *Mělnicko z jeho života a práce. Sborník vydaný k otevření Masarykova kulturního domu na Mělníce, Mělník 1936, s. 20*

⁷⁴ Ludvík BÖHM. *Mělník a okres mělnický, Mělník 1892, s. 111*

knížetem Arturem Rohanem (vlastníci statky v obci Řepín), hraběnkou Antonií z Valdštejna – Vartenberku (vlastníci statky v obci Liblice)... Stavba začala 1. února 1872 a byla realizována stavitelem Václavem Nekvasilem z Prahy a první kampaň započala 16. října téhož roku.⁷⁵ „Cukrovar vedl ředitel, kterým byl jmenován Václav Požárecký, prvním účetním cukrovaru byl Emanuel Bohdanecký.“⁷⁶ K cukrovaru vedla vlečka, která se na železnici napojuje poblíž byšického nádraží. Jednokolejná dráha je dlouhá 335 m a jsou na ni dva mostky přes potok Klokoč, ale v době budování bylo přemostění řešeno 21 m dlouhým dřevěným mostem. Ve dvoře cukrovaru byl u dráhy vybudován signální domek. „Doprava po dráze té v roce 1889 činila 146.000 q“⁷⁷ (metrických centů). „Na půdě cukrovaru se nacházel oltář Sv. Václava, který byl vysvěcen 28. září 1883.“⁷⁸

Pro byšický statek i okolní zemědělce se tak cukrová řepa stala výnosnou komoditou. Kromě ní se zde ještě pěstovaly různé druhy obilí a cibule. Tyto plodiny byly společně s ostatním zbožím rozváženy po dráze.

V roce 1908 zemřel Jiří Kristián II. z Lobkovic. Novým majitelem byšického statku s cukrovarem a mlýnem se stal syn zakladatele – Bedřich z Lobkovic. „Nový majitel prodal cukrovar 6. února 1913 za Kč 13.818, 96 hal. České cukerní společnosti v Praze,⁷⁹ která jej roku 1921 modernizovala a provozovala jej až do roku 1924, kdy byl provoz cukrovaru ukončen. „V době kampaně zaměstnával cukrovar na 300 dělníků, objem denního zpracování řepy činil 6000 q a celkový roční objem zpracované řepy činil 360.000 q.“⁸⁰ Následně byla továrna přeměněna na potravinářský závod. „Budovy, pozemky a vlečka k cukrovaru byly 15. ledna 1925 prodány akciové společnosti Gráf za 600.000 Kč.“⁸¹

⁷⁵ SOKA Mělník, Archív obce Byšice. *Knih pamětní městýse Byšic 1920 - 1947*, s. 47

⁷⁶ SOA Litoměřice, Archív Žitenice, *VS Mělník*. Cukrovar Byšice, právní záležitosti

⁷⁷ Ludvík BÖHM. *Mělník a okres mělnický*, Mělník 1892, s. 111

⁷⁸ SOKA Mělník, Archív obce Byšice. *Knih pamětní městýse Byšic 1920 - 1947*, s. 18

⁷⁹ tamtéž, s. 26

V *Knize pamětní městýse Byšic* je možné najít ještě druhé datum prodeje cukrovaru - 1. dubna 1913. Jedná se o zápis z roku 1924.

⁸⁰ SOKA Mělník, Archív obce Byšice. *Knih pamětní městýse Byšic 1920 - 1947*, s. 48

⁸¹ tamtéž, s. 55

2.4.4 Mlýny

„Starý“ mlýn ležel nejvýše oproti dalším dvěma mlýnům a jeho mlynář ovlivňoval stavidly výšku hladiny v mlýnské strouze, kterou byly napájeny i ostatní dva mlýny. Držitelem mlýna byl roku 1865 uváděn pan *Matěj Kuber*, na nějž si ostatní mlynáři v obci stěžují, že prý „*vytahuje stavidla, jak se mu chce*“⁸², čímž způsoboval kolísání hladiny ve strouze. Matěj Kuber namítal, že *strouha pod jeho mlýnem být vyházena měla až na práhy, neboť zde náplava jest*.⁸³ Další stížnost z 23. prosince 1872 nás informuje, že držitelem mlýna byl Jan Továra. Mlýn je uváděn jako mlýn č.p. 59 v Čečelicích a v následující stížnosti z 20. května 1874 o zužování strouhy Janem Tovarou je mlýn opět uváděn jako byšický. Roku 1883 je zmiňován nový vlastník mlýna, p. *Václav Ort*.⁸⁴ Dne 10. února 1897 mlýn vyhořel a byl opět obnoven Václavem Ortem. Roku 1906 „Starý mlýn“ vlastnil starosta Václav Pazderník, který jej „*20. listopadu 1922 prodal za 360.000 Kč Anně a Václavu Knopovým*.“⁸⁵

Další mlýn zvaný „Malý“ č. 18 vlastnila rodina Tomáše Zalabáka. Jako držitelé mlýna jsou uváděni při výše zmiňované *údržbě strouhy v roce 1862*.⁸⁶ V době úmrtí pana Václava Jenče st., nájemce panského mlýna, tj. v roce 1882, je uváděn jako nájemce malého mlýna Jan Ort. Zalabákovi mlýn pravděpodobně jen pronajali, protože roku 1885 je opět uváděn jako vlastník mlýna Eduard Zalabák. „Malý“ mlýn také vyhořel a následně byl roku *1898 obnoven Františkem Ortem*,⁸⁷ který je již v té době zmiňován jako jeho majitel. Pravidelně se dále objevoval na pohlednicích z období I. republiky. Po II. světové válce již o mlýnu není zmínky.

Panský nebo také „Velký“ mlýn byl součástí byšického statku knížete Lobkovice, který spravovalo ředitelství velkostatku Mělník v Pšovce. „*Panský mlýn (č. 24) tvořily vlastní budovy mlýna a pozemky č. 912, 913 a 914 o*

⁸² Protokol o stížnosti z 15. února 1865, In: SOA Litoměřice, Archív Žitenice, *VS Mělník*, J.I. Mlýny 1-200

⁸³ SOA Litoměřice, Archív Žitenice, *VS Mělník*, J.I. Mlýny 1-200

⁸⁴ Protokol z 21. září 1883 o výstavbě „vodovodní roury ku odvádění vody dešťové a sněhové“ In: SOA Žitenice, *VS Mělník*. J.II. Mlýny 1-126

⁸⁵ SOKA Mělník, *Archív obce Byšice*. Pamětní kniha městyse Byšic 1920 - 1947, s. 36

⁸⁶ SOA Litoměřice, Archív Žitenice, *VS Mělník*, J.I. Mlýny 1-200

⁸⁷ tamtéž

celkové výměře 9,606 jiter (1 jitro = 5 754,64 m²).⁸⁸ Nájemcem mlýna byl od února 1848 do 31. prosince 1863 Václav Huněk. Mlýn měl 4 žlaby se 4 stavidly. Vztah mezi nájemcem a majitelem mlýna, knížetem Lobkovicem, byl ukončen žalobou u soudu pro neplacení nájmu. Mlynář Huňek s nejvyšší pravděpodobností řádně neplatil nájem kvůli rozsáhlému požáru, který mlýn postihl roku 1858. „S mlýnem vyhořelo i dalších 8 stavení.“⁸⁹ Po Václavu Huňkovi byla dlouhodobými nájemníky rodina Jenčových. Václav Jenč figuruje jako nájemce již „v roce 1862, kdy byla na základě protokolu z 21. října 1862 opravována mlýnská strouha a u mlýna byl postaven cejch.“⁹⁰ „Nájemce pan Václav Jenč zemřel 10. ledna 1882, kdy nájemné mlýna činilo 300 zl za ¼ roku.“⁹¹ Rodina nájemce se dále musela starat o nutné opravy a modernizaci mlýna. Již za života Václava Jenče vzniká dluh, který je roku 1882 vyčíslen zpětně za 2 roky ve výši 3.088 zl. a 92 kr.⁹² Jeho největší položkou byla částka za nájem (2.400 zl.) a také povinné pojištění proti ohni a daně. Nutno dodat, že na základě rozpočtu z roku 1879 došlo k modernizaci mlýna, která stála 3365 zl.⁹³ Václav Jenč žádal dopisem ze dne 20. června 1880 půjčku od knížete Lobkovice ve výši 2500 zl. s tím, že „časem svým stroje samy sebou se zaplatí a případně nájem z mlýna zvýšen býti může.“⁹⁴ Po smrti Václava Jenče zůstává správa mlýna v rukou jeho dědiců, tj. manželky Anny a jeho dětí, za které vystupuje poručník Jan Ort, nájemce „Malého“ mlýna. V dospělosti pokračuje v nájmu mlýna syn Václav Jenč ml. s ženou Rozálií, ale opět neplatili řádně nájem. Po dlouhé korespondenci s ředitelstvím velkostatku v Mělníku – Pšovce došlo dne 20. 6. 1884 k žalobě ze str. ředitelství o zaplacení dlužné částky, která činila 2409,19 zl.⁹⁵ Tato suma byla tvořena dlužným nájemným, které se Jenčovi snažili nepravidelně platit a dluhem na povinné pojistce mlýna. Dne 20. února 1885 byli Jenčovi nuceni vystěhovat se z mlýna. Polovina dlužné částky byla zaplacená z kauce 1500 zl., kterou měli Jenčovi složenou ve spořitelně a na dluhých jim bylo

⁸⁸ Vídeňské jednotky, <http://www.converter.cz/videnske.htm>, 03/2009

⁸⁹ SOKA Mělník. Archív obce Byšice. *Knih pamětní městyse Byšic 1920-1947*, s. 19

⁹⁰ Přestože na zákl. předávacího protokolu do 31. prosince 1863 zde měl být v nájmu p. Václav Huněk. In: SOA Litoměřice, Archív Žitenice, *VS Mělník*, J.I. Mlýny 1-200

⁹¹ tamtéž

⁹² tamtéž

⁹³ tamtéž

⁹⁴ tamtéž

⁹⁵ tamtéž

odepsáno 1702,96 zl. Nicméně spor o druhou polovinu kauce se táhl až do roku 1923, kdy R Jenčová, nyní uváděna jako mlynářka z Mladé Boleslavi, opětovně po neúspěšné žádosti z roku 1897 žádala navrácení druhé poloviny kauce. Ovšem ředitelství velkostatku navrácení nedoporučilo. Po vystěhování rodiny Jenčových se ředitelství rozhodlo mlýn provozovat pod jednotnou správou mlýna v Šopce (Pšovce). Byla utvořena jednotná „*Správa mlýnů Šopka a Byšice a mlýn byl veden kontrolorem knížecího mlýna v Šopce Františkem Truhlářem. František Truhlář byl propuštěn ze služby roku 1888*⁹⁶ (pravděpodobně kvůli špatné obchodní bilanci mlýna). Ve mlýně fungovala vodní pila, která byla roku 1885 opravena, aby zde mohly být řezány špalky i prkna. Dříví ke zpracování bylo dodáváno lesnickým úřadem v Hoříně. Aby se zvýšil výnos mlýna, bylo 5. října 1887 žádáno o zřízení pekárny. „*Nákladem 200 zl. byla pořízena pec na pečení chleba.*“⁹⁷ Kromě chleba, který byl distribuován v byšickém cukrovaru a rozvážen na Mělník, byly prodávány různé obilniny a plodiny, jako například kukuřice, rýže, nebo mák. Zařízení pekárny se ihned od počátku, tj. od ledna 1888, nevyplácelo, což dokazuje *obchodní bilance z 10. května 1889.*⁹⁸ „*Pečení chleba bylo proto 30. června 1889 zastaveno.*“⁹⁹ V letech 1889 – 1890 byl nákladem 2236 zl. mlýn inovován, aby se zefektivnilo mletí žita. Celkově mlýn negeneroval příliš velký zisk. Další osud mlýna je nejasný. Obecní kronika jej uvádí pravděpodobně jako mlýn „Velký“, který 14. října 1894 vyhořel a ještě ve 20. letech 20. století byl v ruinách. Opravy se dočkal až od nového majitele zbytkového statku Ing. Vaňka, který mlýn využil pro umístění Francisovy turbíny, která statku i zámku zajišťovala elektrický proud.

2.4.5 Zajímavosti z přelomu století

„*Zjara při kopání písku roku 1899 na poli „U Spravedlnosti“ p. Frt. Hankou z Byšic patřící, přišli dělníci v hloubce 1 metru na čtyři kostry různými směry položené, z nichž dvě převezeny na hřbitov a dvě od dělníků na témž místě opět*

⁹⁶ SOA Litoměřice, Archív Žitenice, VS *Mělník*, J.I. Mlýny 1-200

⁹⁷ tamtéž

⁹⁸ tamtéž

⁹⁹ tamtéž

zasypány.¹⁰⁰ Dne 13. března téhož roku byla opět při kopání písku nalezena starostou obce Václavem Zalabákem 1 metr silná a vysoká čtyřhranná zeď, která měla uprostřed díru se zbytky kůlu. Jednalo se o šibenici. Nalezené kostry byly pravděpodobně popraveni. Do roku 1765 mělo kromě 4 pražských magistrátů ještě 381 měst, městysů a dominií tzv. „ius gladii“ čili právo popravni, mezi nimi Mělník, Mšeno a Byšice. Některé opisy hrdelního soudu v Byšicích se zachovaly v byšické kronice, tj. Knize pamětní 1609 – 1864. Ještě 26. dubna 1899¹⁰¹ byla Františkem Hankem nalezena pátá kostra.

Roku 1901 se v Byšicích stala železniční nehoda. Dne 21. listopadu 1901 v 9 hodin večer ujelo z vrutické stanice 19 nákladních vozů. Utržené vagóny se přirýtily do byšické stanice a byly pravděpodobně odkloněny na slepou kolej, kde přerazily násep a vykolejily. „*Vagóny, naložené kávou, sádrou, olejem a jižním ovocem, se převrátily a 9 jich zůstalo rozbito. Brzdíči, který na jednom z vozů seděl, byly nohy zpřeráženy a on těžce potlučený od přichvátavších dozorců dráhy Kohouta a Jakubce z trosek vytažen, do nádražní čekárny přenesen a nočním vlakem do nemocnice v Ml. Boleslavi transportován.*“¹⁰² Písař městské kroniky neštěstí vyfotografoval a fotky o 285 kusech si rozebrali především zaměstnanci dráhy.

Pro byšické občany byla vždy událost, když stanicí projížděl František Ferdinand d'Este, který jezdil vlakem z Konopiště do Zákup nebo opačným směrem. Bylo tomu i 1. července 1900, kdy Byšicemi projížděl ve svatební den se svou nastávající Žofií Chotkovou.

2.5 Byšice vzdělávající - školství v obci v 19. století

Chceme-li proniknout do obrazu školství poloviny 19. století, je nutné se vrátit do období panování Marie Terezie, neboť poměry ve druhé polovině 18. století ukázaly potřebu změn ve školství, které ovlivnily obraz školství

¹⁰⁰ SOkA Mělník, Archív obce Byšice. *Knih pamětní městyse Byšic 1920 - 1947*, s. 21

¹⁰¹ tamtéž, s. 21

¹⁰² tamtéž, s. 22

i ve druhé polovině následujícího století. Marie Terezie se řídila zásadou, že „školy jsou a zůstanou věcí státní (*politicum*).“¹⁰³ Hodlala tak pozdvihnout úroveň školství a dosáhnout prosperity země. K dokončení reforem došlo až za Josefa II. „V rozmezí let 1770 – 1780 byly položeny pevné základy rakouské obecné školy zajišťující jednotnou výchovu rakouského poddaného ve věku od šesti do čtrnácti let.“¹⁰⁴ Podle nového školního řádu z roku 1774 se školství stalo součástí státní organizace a byla zavedena školní docházka, která především na venkově nebyla dodržována. Byly vypracovány i metody výchovy a vyučování. Autorem těchto reforem byl Jan Ignác Felbiger, opat ze Zaháně. „Tím, že Marie Terezie prohlásila Felbigerovy návrhy za normu platnou pro všechny dědičné země, položila zároveň základy moderní rakouské obecné školy, řídící se Všeobecným (tj. Felbigerovým) školním řádem z roku 1774 v podstatě až do vydání Hasnerova říšského školního zákona z roku 1869.“¹⁰⁵ Felbigerův školní řád se stal základem elementárního školství.

Na venkově a v menších městech byly zakládány elementární školy (triviální, hlavní, normální). Školy triviální měly jednu až dvě třídy, ve kterých se vyučovalo trivium (čtení, psaní, počty) a náboženství. Povinná docházka byla pro děti od 6 do 12 let. Triviálním školám se říkalo školy farní (při faře) nebo filiální (v místě, kde nebyla fara). V každém městě se zřizovala škola hlavní. Vyučováno bylo trivium, základy latiny, zeměpisu, dějepisu, přírodopisu, slohu, kreslení, hospodářství a základy průmyslu. Normální škola byla jedna pro každou provincii.

Docházka na venkově byla velmi špatná hned z několika důvodů. Jedním z nich byla potřeba dětské práce na polích, dále nedostupnost školy z hlediska vzdálenosti a v neposlední řadě osoba učitele. Učitelem byl mnohdy vysloužilý voják, který spíše ovládal dril, než aby měl potřebné didaktické znalosti pro vykonávání této profese. Většinou ten, kdo zvládl hlavní školu a měl jisté studijní předpoklady, mohl se přihlásit do preparandy. Učitel mnohdy učil za stravu

¹⁰³ Jaroslav JAROŠ. *Škola obecná a měšťanská Byšice*, díl I. Byšice 1998, s. 8

¹⁰⁴ Vladimír ŠTVERÁK, Jan MRZENA. *Felbiger a Kinderman: Reformátoři lidového školství*. Praha: SPN 1986, s. 76

¹⁰⁵ tamtéž, s. 21

a nocleh. Hlavním zdrojem příjmů učitele měl být „sobotáles“¹⁰⁶, který si učitel nejprve vybíral sám, poté tuto úlohu převzali představitelé obce. Školní plat měl učitel víceméně jistý až od roku 1863, kdy bylo obcím nařízeno, aby školní plat odváděly počátkem každého měsíce a školné za chudé aby platily z obecních prostředků.

„Velké školské reformy z konce 18. století doplnil 14. května 1869 Školní zákon Leopolda von Hasnera o všeobecné povinné školní docházce.“¹⁰⁷ Školní docházka byla prodloužena o dva roky (tj. do 14 let). Školy triviální, hlavní a normální nahradila škola obecná, která byla pětiletá, a škola měšťanská, která byla tříletá. Po absolvování měšťanské školy bylo možné pokračovat ve studiu na středních školách (reálkách), pokud žák nepokračoval ve studiu na gymnáziu hned po dokončení obecné školy. V obecných školách se vyučovalo náboženství, jazyk (čeština nebo němčina), počty, reálie, psaní, zpěv, tělocvik a základy geometrie.

Novela z roku 1883 znamenala zhoršení poměrů základního školství, neboť počet žáků byl zvýšen z 80 na 100 na jednu třídu.¹⁰⁸ Zejména na venkově mohli rodiče požádat, aby jejich děti nemusely od dubna do listopadu chodit do školy a mohly být využívány k polním pracím. „Stav školních budov byl na konci 19. století žalostný, což dokazuje přehled jednotlivých škol z roku 1888 v okrese Mělník. Z celkového počtu 40 školních budov jich bylo vhodných pro výuku pouze 20....v roce 1894 byla škola v Byšicích řazena mezi nevyhovující.“¹⁰⁹

Byšické děti navštěvovaly farní školu v Liblicích nebo Čečelicích, ale docházka byla velmi nepravidelná. Historie školy v Byšicích začíná v roce 1800, kdy obec rozhodla o zahájení vyučování v zimních měsících v budově radnice. „Vyučováním byl pověřen jakýsi Engel, poté místní zedník Fiedler.“¹¹⁰ Výuka byla roku 1800 pod správou školy v Liblicích, která byla jednou z nejstarších v mělnickém okrese.

¹⁰⁶ Jaroslav JAROŠ. *Škola obecná a měšťanská Byšice*, díl I. Byšice 1998, s. 11

¹⁰⁷ Marcela EFMERTOVÁ. *České země v letech 1848-1918*. Praha 1998. s. 347

¹⁰⁸ Jaroslav JAROŠ. *Škola obecná a měšťanská Byšice*, díl I. Byšice 1998, s. 12

¹⁰⁹ tamtéž, s. 14

¹¹⁰ SOKA Mělník, Národní škola Byšice. *Pamětihodnosti školy Byšické 1889 – 1926*, s. 5

Od roku 1812 na škole působil Antonín Černý (stále pod dozorem učitele z Liblic). „Antonín Černý pocházel z Přívora a působil předtím jako podučitel v Chorušicích, Hoříně, Vionoři a poté v Liblicích a Byšicích.“¹¹¹ „Nejprve se učilo u p. Vojtěchovského v č.p. 11, poté na radnici. V témže roce byla postavena pro potřeby školy budova ve dvoře radnice.“¹¹²

„Od 30. června 1833 se stala byšická škola samostatnou filiální expositurou, jednalo se o jednotřídní školu a 1. března 1834“¹¹³ byl Antonín Černý potvrzen jejím učitelem a správcem. V této funkci setrval až do roku 1858. Během tohoto období, v roce 1855, vznikla školní knihovna. Stalo se tak především díky přičinění kooperátora a katechety Františka Nečáska (působícího v Byšicích od roku 1851) a za přispění Josefa Šestáka (redaktora Pražských novin a rodáka z Byšic) a J. A. Lehnera (nájemce mlýna Lejkov). „Svazků čítala knihovna učitelská 200 a knihovna žákovská 100.“¹¹⁴ V té době se na školách konaly každoročně vizitace (zkoušky). Dělo se tak většinou na konci školního roku. Tyto zkoušky sloužily jak k ověření znalostí dětí, tak k získání přízně u vrchnosti. Na vizitace přijížděl biskupský vikář a přítomni jim byli představitelé obce a místní duchovní. Aby se mohl učitel připravit, byl mu den zkoušky oznámen prostřednictvím farního úřadu čtyři až šest týdnů předem. „Dělo se tak i 5. července 1857.“¹¹⁵ Výsledek těchto zkoušek byl dobrý, děti vynikaly ve čtení, českém krasopise a s úspěchem řešily početní úlohy. Důležité je, že se tak dělo již samostatně, nikoliv souběžně s liblickou školou, jak tomu bylo praxí předtím. „V následujícím školním roce 1858 – 1859 již výsledky nebyly tak uspokojivé. Bylo to dáno jednak velkou nemocností dětí, ale hlavně úmrtím učitele Antonína Černého, který zesnul po dlouhé nemoci 16. října 1858 ve věku 69 let.“¹¹⁶ „Také katecheta František Nečas měl takové zdravotní potíže, že byl 1. května 1859 nucen opustit školu a dlouhodobě se léčit.“¹¹⁷ Od školního roku 1869-1870 se již každoroční zkoušky nekonaly. „V letech 1871-

¹¹¹ SOKA Mělník, Národní škola Byšice. Paměťihodnosti školy Byšické 1889 – 1926, s. 5

¹¹² SOKA Mělník, Archív obce Byšice. *Kniha pamětní městyse Byšic 1920 - 1947*, s. 17

¹¹³ SOKA Mělník, Národní škola Byšice. *Paměťihodnosti školy Byšické 1889 – 1926*, s. 6

¹¹⁴ SOKA Mělník, Archív obce Byšice. *Kniha pamětní městyse Byšic 1920 - 1947*, s. 18

¹¹⁵ SOKA Mělník, Národní škola Byšice. *Paměťihodnosti školy Byšické 1889 – 1926*, s. 8

¹¹⁶ tamtéž, s. 8

¹¹⁷ tamtéž, s. 9

1872 zde bylo zapsáno 125 dětí a v následujícím roce dokonce 131.¹¹⁸ A to byla škola stále jednotřídní!

Nástupcem za zesnulého učitele Antonína Černého byl jmenován 4. listopadu Pavel Štefan, který byl dosud podučitelem v Rožďalovicích.

K navýšení počtu školou povinných dětí došlo kvůli postavení místního cukrovaru. Do Byšic se přistěhovalo několik rodin s dětmi, proto „*obecní zastupitelstvo zakoupilo v roce 1879 domek č. 147, do kterého byla umístěna II. třída a byt pro učitele.*“¹¹⁹ „*Ve školním roce 1879-80 bylo na škole 195 dětí, 66 v I. třídě a 129 ve II. třídě. V následujícím roce počet dětí dosáhl počtu 200 a v roce 1882 – 83 dokonce 222 dětí.*“¹²⁰

Protože neustále narůstal počet dětí, obec rozhodla o zřízení III. třídy. V roce 1886 proběhly úpravy domku č. 147 a z bývalého bytu učitele se stala místnost pro III. třídu. „*Zemská školní rada povolila ve svém nařízení č. 226 57, aby při dvojtřídní škole v Byšicích počátkem roku 1887-88 byla otevřena III. třída.*“¹²¹ Vzhledem k nedostatku učebních pomůcek, dostala v průběhu tohoto roku byšická škola nové fyzikální přístroje na výuku přírodopisu. „*Ve školním roce 1890-91 měla škola 185 dětí, 58 v I. třídě, 60 ve II. a 67 ve III. třídě.*“¹²² V tom samém školním roce, 20. dubna 1891, zemřel řídicí učitel Pavel Štefan, kterého na základě dekretu z 23. dubna 1891 zastupoval ve funkci dosavadního řídicího učitele Jan Cholinský a 10. října 1891 nastoupil na místo definitivního řídicího učitele Karel Fukač, který v této funkci působil až do roku 1921.¹²³ V následujících letech se počet dětí nadále pohyboval kolem počtu dvou set.

„*Přestože již zmiňovaná školská novela z roku 1883 povolovala 100 dětí na jednu třídu, podmínky pro výuku na byšické škole byly ke konci 19. století nevhodné.*“¹²⁴ Počet dětí na jednu třídu kolísal mezi 65 – 80, ale bylo vyučováno

¹¹⁸ SOKA Mělník, Národní škola Byšice. Paměťhodnosti školy Byšické 1889 – 1926, s. 10

¹¹⁹ tamtéž, s. 13

¹²⁰ tamtéž, s. 14

¹²¹ tamtéž, s. 20

¹²² tamtéž, s. 29

¹²³ SOKA Mělník, Archív obce Byšice. *Kniha pamětní městyse Byšic 1920 - 1947*, s. 18

¹²⁴ ... *přehled jednotlivých škol v okrese Mělník: Nevhodné budovy v obcích byly v Byšicích, Cítově, Čechelicích, Chlumíně, Krpech, Řepíně, Šemánovicích, Šopce, Velkém Újezdě, Vliněvsi, Mělnickém Vtelně a Záboří*, In: Jaroslav JAROŠ. *Škola obecná a měšťanská Byšice*, díl I. Byšice 1998, s. 14

v místnostech, které nedostačovaly kapacitně. Také technický stav byl nevyhovující. Proto bylo rozhodnuto o stavbě nové budovy školy, která byla dokončena na podzim roku 1905. „*Za tímto účelem byly obcí vykoupeny pozemky od Barbory Strachové na kopci nad Byšicemi.*“¹²⁵ Plány pro stavbu budovy vypracoval inženýr c.k. místodržitelství v Praze J. Havlíček a realizace byla svěřena do rukou stavitele Karla Lágnera z Košátek. „*Náklady činily 52.208, 19 hal. První prací, která byla uskutečněna, bylo vykopání studně, která dosahovala hloubky až 20 metrů, kde byl silný a vydatný pramen, neboť se denně odebíralo až 200 okovů*“¹²⁶ vody.“¹²⁷ Práce byly zahájeny 3. března 1905, poté byly vykopány základy a ještě v témže měsíci, 25. března 1905,¹²⁸ byl položen základní kámen nové školy. Tento základní kámen je umístěn na pravé straně od vchodu do vestibulu a do něho byly uloženy v plechovém pouzdře časopisy *Národní listy*, *Národní politika* a listina obsahující „*Pohnůtky, které čelily ke stavbě školy*“, dále pak soupis jmen obecních zástupců a další dokumenty. Slavnosti uložení základního kamene se účastnila celá obec a „*při této příležitosti promluvil starosta obce Václav Zalabák. Jednalo se o jeden z jeho posledních činů, neboť již 3. dubna se vzdal funkce.*“¹²⁹ Na stavbě školy se pilně pracovalo a nejdříve šlo vše podle časového plánu, který stanovoval termín odevzdání na polovinu srpna. Avšak koncem června byla lhůta prodloužena na konec září. V červenci byl vyzdvižen krov a začalo se s prací na interiérech budovy. Vnitřní práce byly zdrženy vinou tesařů, neboť pracovali souběžně na stavbě školy v Řepíně a Kropáčově Vrutici. Ke konci prázdnin zbývalo položit podlahy a instalovat nábytek a kamna, takže nový školní rok začal ještě ve starých školních budovách. V průběhu září byly dokončeny nátěry dveří a oken, kamna do tříd byla dodána firmou Heim z Prahy, kachlová kamna ve školním bytě pocházela od kamnáře Řeháka z Mělníka. Na konci září bylo provedeno vymalování tříd. „*Nová škola byla zkolaudována 29. září 1905 o půl třetí odpoledne.*“¹³⁰ Při této kolaudaci byli přítomni c.k. okresní hejtman, c.k. okresní inspektor, zdravotní rada,

¹²⁵ SOkA Mělník, Archív obce Byšice. *Kniha pamětní měšťáky Byšic 1920 - 1947*, s. 23

¹²⁶ **Okov** je stará jednotka objemu o velikosti 53 litrů až 68 litrů. **Okov** byl v roce 1848 úředně sloučen na jednotnou hodnotu 53,33litrů.

¹²⁷ SOkA Mělník, Národní škola Byšice. *Paměťihodnosti školy Byšické 1889 – 1926*, s. 78

¹²⁸ Jaroslav JAROŠ uvádí 26. března 1905, údaj ve školní kronice hovoří o 25. březnu 1905.

¹²⁹ SOkA Mělník, Archív obce Byšice. *Kniha pamětní měšťáky Byšic 1920 - 1947*, s. 24

¹³⁰ SOkA Mělník, Národní škola Byšice. *Paměťihodnosti školy Byšické 1889 – 1926*, s. 79

státní technik Valečka, starosta obce Zalabák a místní školní rada. Stavba „provedena jest velmi zdařile a z pedagogicko – zdravotního stanoviska nenalézá se žádná závada a že lze stavby k určenému cíli použiti.“¹³¹

„Po úspěšné kolaudaci následovalo svěcení nové školy, které proběhlo 8. října 1905.“¹³² Liblický farář Václav Suchánek novou budovu posvětil, po vykonaném obřadu byla sloužena mše svatá a poté následovala prohlídka budovy. Této slavnostní chvíle se zúčastnila široká veřejnost. Přestože Byšičtí získali novou školní budovu, pedagogický sbor zůstal beze změn, takže problém vysokých počtů dětí v jednotlivých třídách zůstal nevyřešen. „Do I. třídy bylo zapsáno 62 dětí, 60 do II. třídy a 82 dětí do III. třídy.“¹³³

Vyučování v nové budově začalo 16. října 1905, ale k faktickému předání došlo až po 3 letech, dne 9. srpna 1908.¹³⁴ Stavitel Lágner totiž ručil za bezchybnost odvedené práce složením kauce u místní školní rady. Na jaře 1908 se upravovalo okolí školy. Byly vysázeny ovocné stromy, založeny viničky, dále bylo zasazeno 6 lip a množství okrasných keřů a na 250 sazenic jehličnanů. Učitelé pedagogického sboru se často měnili, stálými členy byli pouze řídící učitel Karel Fukač a Josef Paukner. Škola se v této době potýkala s velkou nemocností a dokonce II. třída musela být na několik měsíců roku 1908 uzavřena. V následujícím roce byla c.k. zemskou školní radou povolena jedna zatímní pobočka na zdejší škole.

Po vypuknutí I. světové války se soudilo, že to bude rychle vyhraná válka. Nikdo netušil, že se bude jednat o krvavý konflikt trvající bezmála čtyři roky, což s sebou přineslo zvýšené nároky na hospodářství. Tato situace se zvláště projevila v českých zemích, které již tradičně nesly hlavní břemeno dávek potravin pro bojiště a velkou daňovou zátěž. Přestože se válečné akce Byšic přímo netýkaly, „mobilizace postihla byšického učitele Otokara Pleskota, který byl povolán ke

¹³¹ SOkA Mělník, Národní škola Byšice. *Paměťhodnosti školy Byšické 1889 – 1926*, s. 80

¹³² tamtéž, s. 80

¹³³ tamtéž, s. 79

¹³⁴ tamtéž, s. 90

službě do Haliče.¹³⁵ Tam byl raněn do ruky a následně poslán do vojenské nemocnice do Frenštátu na Moravě.

Ve školním roce 1914 – 1915 na škole trvale vyučovali opět pouze učitelé Karel Fukač a Josef Paukner. Otokar Pleskot musel kvůli vojenské službě opustit v březnu 1915 byšickou školu a Emilie Stračovská byla již 15. září 1914 jmenována učitelkou ve Velkém Újezdě, kde strávila celý příští školní rok. Bratr učitelky Stračovské padl na jižní frontě. *„O prázdninách roku 1916 se vydala do Bosny, kde však sama se roznemohla Bosenskou zimnicí a nastoupila zpět na své místo až 16. září 1916.“*¹³⁶ Vyučování většinou probíhalo polodenně formou hospitací anebo spojením jednotlivých tříd podle absence jednotlivých učitelů.

Další překážkou ve výuce se stala tuhé zimy let 1916 - 1918. Napadlo hodně sněhu a údajně byly kruté mrazy. Nedostávalo se uhlí a lesy byly zapadané sněhem, takže nebylo možné sehnat palivové dřevo. *„Pro tuto závadu nebylo vyučováno v době 14 dnů a sice od 8. do 20. února 1917 a od 10. prosince 1917 do 10. února 1918.“*¹³⁷ Situace se ještě zkomplikovala zápallem slepého střeva učitelky Stračovské, která nemohla učit v období od 2. února do 21. března 1917 a poté od dubna 1918 až do konce školního roku.

*„Prohlášení samostatného státu oslavili žáci, učitelé a byšická veřejnost dne 3. listopadu 1918 průvodem obcí, velkolepou oslavou na městečku, kde vystoupilo několik řečníků a vyhrávala místní kapela. Tyto oslavy se znovu opakovaly 8. listopadu v prostorách školy, která byla slavnostně vyzdobena novou československou vlajkou, obrazy prezidenta T.G. Masaryka a prezidenta Wilsona.“*¹³⁸ Tento školní rok je významný další událostí, tj. definitivním ustanovením IV. třídy. *„Celkově v tomto školním roce školu navštěvovalo 241 dětí.“*¹³⁹

¹³⁵ SOkA Mělník, Národní škola Byšice. Pamětihodnosti školy Byšické 1889 – 1926, s. 112

¹³⁶ tamtéž, s. 119

¹³⁷ tamtéž, s. 123

¹³⁸ Jaroslav JAROŠ. Škola obecná a měšťanská Byšice, díl I. Byšice 1998, s. 34-35

¹³⁹ SOkA Mělník, Národní škola Byšice. Pamětihodnosti školy Byšické 1889 – 1926, s. 131

2.5.1 Průmyslová škola pokračovací

Již počátkem roku 1887 byšičtí živnostníci projevíli požadavek vyššího vzdělání pro své děti a začali uvažovat o zřízení průmyslové školy. „*Ve valné hromadě konané 6. listopadu r. 1897, k níž pozvána i místní školní rada a sborové učitelští z Byšic, Liblic a Hostíně, usneseno se definitivně školu zříditi.*“¹⁴⁰ Nejprve byly vypracovány stanovy a vytvořen okrsek, který zpočátku počítal se spoluúčastí obcí Čečelice, Liblice, Hostín, Přívory, ale nakonec byl omezen na obce Byšice a Liblice. Společenstvo živnostníků v Byšicích se uvolilo poskytnout finanční prostředky na chod školy a školní rada poskytla k výuce prostory školy. Dalšími přispěvateli se stalo okresní zastupitelstvo v Mělníku a Obchodní a živnostenská komora v Praze. V neposlední řadě uční platili zápisné, ale jednalo se vždy o malou částku, například roku 1906 bylo vybráno na zápisném 6 korun. „*Stanovy byly schváleny 18. října 1899 ministerským výnosem č. 27806.*“¹⁴¹ Správcem školy byl jmenován Karel Fukač, třídním učitelem prozatím jediné třídy o 39 žácích se stal Josef Paukner. Na škole se vyučovalo psaní, počty, účetnictví a kreslení. Dále se žáci rozdělovali dle svého zaměření: např. stavebnictví, mechanika, zásobování, oděvnictví či ruční práce. První školní rok započal roku 1900 a vyučováno bylo v odpoledních hodinách v prostorách byšické školy. Druhým rokem přibyla druhá třída. „*Vyučováno bylo vždy v neděli od 9 – 12 hod., v úterý a ve čtvrtek od 6 – 8 h. večerní.*“¹⁴² Následující školní roky probíhaly dle osvědčeného schématu. Nutno dodat, že školní rok zde byl kratší, než bylo obvyklé, zpravidla se vyučovalo „*od 1. října do 30. dubna.*“¹⁴³ Během I. světové války nebylo ve škole vyučováno. Po skončení války byl provoz školy opět obnoven v nezměněném rozsahu. Roku 1921 se Karel Fukač zřekl správy školy, která byla svěřena do rukou Josefa Pauknera.

Zde školní kronika končí, nebyla dále vedena nebo došlo k její ztrátě. V ostatních pramenech lze najít dvě stopy její existence. Zápis z obecní kroniky z roku 1930 informuje o výročí škol v Byšicích: „*Letošní rok byl jubilejním*

¹⁴⁰ SOKA Mělník, Průmyslová škola pokračovací. *Kronika průmyslové školy pokračovací v Byšicích 1900 – 1921.* nestránkováno

¹⁴¹ tamtéž

¹⁴² tamtéž

¹⁴³ tamtéž

rokem našich škol. Živnostenská škola oslavila své 30 leté trvání, a měšťanská škola své 10 leté trvání. Obě školy uspořádaly výstavy. Živnostenská 30. dubna, měšť. škola 22. června.¹⁴⁴ Dalším důkazem o existenci školy je zápis z února 1934 v kronice měšťanské školy, který říká: „Dnem 1. února 1934 zavádí se na zdejší obecné a měšťanské škole celodenní vyučování s prázdninou středeční, aby uvolnil (se) celý den v týdnu pro vyučování na škole živnostenské.“¹⁴⁵ Škola pravděpodobně fungovala minimálně do roku 1938, dalších zpráv již není.

2.6 Byšice kulturní – počátky divadelního a spolkového života v obci

2.6.1 Počátky ochotnického divadla v Byšicích

Během 19. století se na českém území začalo prosazovat ochotnické divadlo městského typu, které tematicky i formálně souviselo s městskou profesionální divadelní kulturou. Tento způsob ochotnické činnosti se během 19. století v českých zemích velmi rozšířil. Ve 20. letech 19. století se ochotnické divadelnictví rovněž rozvíjelo zásluhou studentů pražské univerzity. Nejsilnější vlna obrozenecké ochotnické aktivity spadala do 30. a 40. let 19. století. V tuto dobu se ochotnické divadlo hrálo česky ve více než 120 městech a městysech v Čechách a někdy i na vesnici.

„S nástupem Bachova absolutismu v padesátých letech se načas postavení amatérských divadelních společností zhoršilo. Ale již tak rozšířenou divadelnickou základnu to neohrozilo. V následujících letech byly obnoveny ústavní svobody, které zajišťovaly i svobodnější kulturní život. Roku 1867 vyšel zákon o právu společenském a shromažďovacím, na jehož základě vznikalo mnoho spolků. V roce 1885 byla vytvořena organizace zvaná Ústřední matice divadelních ochotníků československých (dále jen ÚMDOČ), která později zaštiťovala nejvíce

¹⁴⁴ SOkA Mělník, Archív obce Byšice. *Kniha pamětní městyse Byšic 1920 - 1947*, s. 88

¹⁴⁵ tamtéž, s. 197

*ochotnických souborů v zemi.*¹⁴⁶ Po vyhlášení samostatnosti Československa divadlo ztratilo svou původní národně uvědomovací funkci a do popředí se dostala základní filozofie divadla, totiž aby divadlo fungovalo jako instituce poskytující umělecký zážitek a zábavu ve volném čase – účinkujícím i divákům.

Počátky ochotnického divadla na Mělnicku jsou zcela jednoznačně spjaty s procesem utváření novodobého českého národa. *„Přestože nejvýraznější divadelní aktivita je na Mělnicku spjata s třicátými lety a následně s druhou polovinou 19. století, první zmínky jsou datovány již na počátek 19. století.*¹⁴⁷

První významnou baštou ochotnického divadla na Mělnicku bylo Mšeno. Po Mšenu se počátky ochotnické činnosti v mělnickém regionu váží k Byšicím a k osobě vlasteneckého kněze Václava Krolmuse, o němž je stručná zmínka v Kronice městyse Byšic: *„Na mělnickém okrese se hrálo ochotnické divadlo ve Mšeně roku 1804, na druhém místě to byly Byšice, kde roku 1816 začal divadelně pracovat vlastenecký kněz Václav Krolmus, působící na kolatuře v Liblicích. Hrál se: „Josef Egyptský“, „Čech a Němec“ a „Štěkavec“.*“ Teprve na třetím místě bylo město Mělník, kde je zmínka o divadle v roce 1834. Tato trojice měst se při mnohých příležitostech stále historicky doplňovala.

Z historicky mladších dokumentů jsou známy pouze plakáty a pozvánky do divadla z let 1892 – 1900. V této době tu působila Občanská beseda, která pořádala divadelní představení, přednášky a lidové zábavy. V roce 1892 členové tohoto spolku sehráli v místnostech městské radnice divadelní hru *„Katovo poslední dílo“ – tragédii od J. M. Boleslavského (děj této smutnohry se odehrává ve 14. století po smrti královny Johany) a frašku Xavera Menharda litoměřického „Vzorný vlastenec“.*¹⁴⁸ Přestože Občanská beseda iniciovala výstavbu

¹⁴⁶ *Cesty českého amatérského divadla. Vývojové tendence.* Zprac. Jan CÍSAŘ a kol. Praha: IPOS-ARTAMA 1998. s. 58

¹⁴⁷ František ČERNÝ. *Kapitoly z dějin českého divadla.* Praha: Academia 2000. s. 102

¹⁴⁸ V dubnu 1895 byly uvedeny hry: „Vyškovský Žid“ (moravská národní pověst od V. Lipovského), „Veselý švec aneb Proměněné ženy“ (veselohra) a zábavný program ve prospěch postižených nešťestím v Lublani. O měsíc později to byly hry „Klepny“ (Z. Just), „Zrada“ (žertovná jednoaktovka) a „Nový pan farář“ (veselohra X. Menharda). Další zmínka o divadelní činnosti pochází z roku 1900, kdy ve prospěch nových dekorací byla představena veselohra „Ta třetí“ a „Divoška“ od V. Krylova. In: Obecní úřad Byšice. *Opis původní kroniky byšického divadla*, blíže neurčeno, nestránkováno

divadla, ke které bohužel nedošlo, hráli ochotníci v improvizovaném jevišti městské radnice.

Ve druhé polovině 19. století vstoupily do řady měst a vesnic první české kočovné společnosti. V jedné z nich, Zöllnerově společnosti, krátký čas pobýval i Václav Vydra starší (1876 – 1953), pozdější významný český divadelní herec a režisér. Roku 1893 se Vydra ocitl s několika krejčary na byšickém nádraží. O této příhodě vypráví: *„Před polednem jsem dorazil do Byšic. Doptal se na ředitele. Ohlásil se mu. No, nemohu říci, že jevil velké nadšení. Co dělat. Než jsem se odporoučel, našel jsem dost odvahy, lépe řečeno drzosti, poprosit o foršús.¹⁴⁹ Toto slovo jedině se mi zdálo konformní ve spojení s herectvím. Znal jsem to z literatury. Ředitel se na mne podíval – upřímně překvapeně. Ohromil jsem ho. Po malé pauze však otevřel dřevěnou pokladničku a dal mi zlatník. První zlatník u divadla!“¹⁵⁰* Poté zašel do hostince „U Šestáků“, kde se tehdy hrálo. Ochotníci ho prý přivítali se zájmem a popřáli mu v novém angažmá hodně štěstí. V tomto spolku bylo kolem patnácti herců. Jeho působení mezi ochotníky však skončilo neslavně. *„A když nám jednoho dne o představení pohádky „Popelka“, ve kterém jsem hrál Maršálka, spadlo celé jeviště do obecnstva, padla vina na mne, večer dostal jsem druhou zlatku a ráno mi přinesla ředitelova dcera dopis, z něhož jsem vyrozuměl, že už nemusím chodit do divadla.“¹⁵¹*

V roce 1902 byla v Byšicích založena TJ Sokol. Sokolové vedle tělovýchovných cvičení pořádali i různé přednášky a také navázali na starou ochotnickou tradici Byšic. Brzy po vzniku spolku uvedli své první divadelní představení „Vodní družstvo“, které se konalo 14. září 1902 v sále radnice. Vstupné bylo použito na provoz a na zakoupení tělocvičného náradí. V ochotnické činnosti pokračovali i v prvním desetiletí 20. století, na níž se podílely několik let i členové jiných spolků, jako byla Ústřední matice školská a Agrární dorost. Roku 1911 vznikl nový odbor Sokola zvaný „Družstvo pro postavení tělocvičny“, který měl za úkol sehnat finance na zřízení sokolovny. Tato budova mohla totiž spolku poskytnout na svou dobu kvalitní jeviště i velmi dobré technické vybavení. Proto

¹⁴⁹ záloha

¹⁵⁰ Václav VYDRA, *Má pouť životem i uměním*. Praha, Melantrich 1958, s. 62

¹⁵¹ tamtéž, s. 65

20. dubna 1913 sehráli v sále městské radnice představení „Pan kapitán aneb Geniální vynálezce“.

„První světová válka znemožnila na dlouhý čas v mnoha oblastech pokračovat v dosavadní práci a způsobila zánik mnoha spolků. Zvláště byšičtí sokolové velmi těžko odolávali úřadům, až nakonec činnost Sokola zakázali zcela definitivně v roce 1915. Část byšických mužů odešla do války, v níž jich padlo 36, dalších 6 zůstalo nezvěstných.“¹⁵²

2.6.2 Spolky

Jak již bylo zmíněno, poslední třetina 19. století byla významným obdobím pro společenský život. V těchto letech bylo založeno několik spolků, které ovlivnily život v Byšicích. Jedním z nich byl „*Hasičský sbor, založený v roce 1881 přičiněním Josefa Šťastného, tehdejšího administrativního úředníka cukrovaru.*“¹⁵³ Hasiči pořádali různá veřejná cvičení, přednášky, zábavy a mimořádně i divadelní představení. Ludvík Böhm uvádí ve své knize z roku 1892 na 26 aktivních členů spolku a 16 přispěvovatelů. Předsedou v té době byl Josef Chvála, místopředsedou Václav Zalabák, pokladníkem Václav Vegner.

Mezi dalšími spolky, které vznikly v Byšicích koncem 19. století, byly: „*Spolek vojenských vysloužilců (zal. 1885), krejcarový spolek Dobromil (zal. 1888), Svatováclavská jednota (zal. 1897), organizace Národního dělnictva (zal. 1897), Národně vzdělávací a podporovací řemeslnická beseda Palacký (zal. 22. května 1899) a Tělocvičná jednota Sokol v Byšicích (zal. 24. května 1902).*“¹⁵⁴

¹⁵² SOkA Mělník, Archív obce Byšice. *Pamětní kniha městyse Byšic 1920 - 1947*, s. 27 – 28

¹⁵³ Václav VYDRA. *Má pouť životem i uměním*. Praha, Melantrich 1958, s. 19

¹⁵⁴ SOkA Mělník, Archív obce Byšice. *Pamětní kniha městyse Byšic 1920 - 1947*, s. 27 – 28

Spolek vojenských vysloužilců

*„Členové Spolku vojenských vysloužilců byli dříve členy spolku vojenských vysloužilců na Mělníce. Spolek se v roce 1892 skládal z 96 členů: 8 čestných členů, 3 zakládajících, 67 činných a 18 přispívajících. Spolek byl zřízen z podnětu Jana Nykodýma, Romana Kaudla a Gustava Matějčka. Patronem spolku byl Albrecht hrabě Valdštejn – Vartenberk, c.k. major a c.k. komoří“.*¹⁵⁵ Předsedou spolku byl zvolen Roman Kaudl, místopředsedou Václav Vegner (pokladník spolku dobrovolných hasičů), velitelem a pokladníkem Gustav Matějček (pozdější starosta sokolské obce v Byšicích), jednatelem Josef Máček, důstojník c.k. domobrany. Spolek se těšil značné oblibě a pravidelně se objevoval na všech významných akcích v okrese i v Praze. Mezi hlavními příznivci spolku byly i „matky“ praporu Antonie hraběnka Valdštejn – Vartenberková a Marie Kaudlová.

*„Stejnokroj: šedé spodky se zeleným páskem, modrá blousa (halenka), zelené výložky a na nich granát; zelené náprsní šňůrky, nákrčník, klobouk s chocholem jako mají c.k. myslivci. Velitel nosí šavli a členové výboru červenobílý pás. Prapor svěcený 17. září 1890 má na jedné straně zemský znak v červeném poli, na druhé říšský znak v žlutém poli s dvěma stuhami. Václav Štědrý jej pořídil v Chomutově za 400 zl. Každý člen musel přispět 2 zl. vkladného a měsíčně 15 kr. Podpory, které jsou udělovány vysloužilcům, rozděloval výbor spolku. Jmění: na hotovosti 30 zl., inventář 750 zl., ve spořitelně uložených 300 zl., aktiva 55 zl.“*¹⁵⁶

Spolek měl i hudbu, která se skládala ze 14 členů a 1 náčelníka. Od ostatních členů se lišili bílým chocholem.

¹⁵⁵ Ludvík BÖHM, *Mělník a okres mělnický*, Mělník 1892, s. 489

¹⁵⁶ tamtéž, s. 489

TJ Sokol Byšice

První pokus o probuzení sokolské myšlenky v Byšicích proběhl již 31. července 1898, kdy obec navštívila delegace mělnických sokolů. Jak dobové prameny uvádějí, Sokoly přivítali v obci hasiči, vysloužilci a byšický starosta Zalabák pronesl připravenou řeč. Poté zde vyhrávala městská kapela z Mělníka. Počet účastníků se odhaduje na tisíce. „*Po koncertě promluvil pražský spisovatel Václav Štech, který řekl „O nynějších úkolech Sokolstva“. Starosta mělnického sokola Vávra poté pronesl přání, aby krásná sokolská myšlenka našla úrodnou půdu i v Byšicích.*“¹⁵⁷ Nicméně v obci se nenašel nikdo, kdo by na sebe vzal odpovědnost za založení vlastní organizace.

Vlastní tělocvičná jednotka, jak již bylo zmíněno, byla založena 24. května 1902. Sokolský ruch začal již zjara, jak vyplývá ze zakládací listiny: „*Na jaře t. r. zachtělo se několika mladíkům z Byšic cvičit po sokolsku. Pořádili si primitivní hrazdu a bradla a na dvoře u Vegnerů se cvičili. Průvodcem všeho byl Antonín Vegner.*“¹⁵⁸ První schůze, na níž byly zvoleny čtyři osoby do výboru, se konala v květnu v počtu dvaceti osob a 24. srpna byla uspořádána první řádná valná hromada, které se účastnilo již 68 členů. „*Prvním starostou Sokola byl zvolen Gustav Matějček.*“¹⁵⁹ O zřízení Sokola byl informován i kníže Lobkovic, který sokolům popřál mnoho zdaru. Již za první rok existence vykázali členové jednoty několik kulturních pořadů. Cvičební hodiny tvořily nejučenější část sokolského ruchu. Cvičení se konala dvakrát týdně, ve středu a v sobotu. Ke cvičení byly používány bradla, hrazda a kůň. Cvičili muži a dorostenci. Nejprve se cvičilo u Vegnerů, později v sále radnice. Cvičení bylo nepřístupné, ale sokolové často pořádali veřejná cvičení, která byla velmi oblíbená.

Sokolové se také rozhodli následovat příkladu ochotníků a již 14. září 1902 připravili představení „Vodní družstvo“. Vybranými penězi se uhradilo cvičební náčiní a zčásti pokryly provoz jednoty. Kromě ochotnické činnosti se

¹⁵⁷ *Archív tělocvičné jednoty Sokol, Mělník, t. č. u pana Sedláka, blíže neurčený dokument z r. 1898*

¹⁵⁸ *Zakládací listina jednoty sokolské v Byšicích, t. č. u paní Evy Brožové, Byšice*

¹⁵⁹ *SOkA Mělník, Archív obce Byšice. Pamětní kniha městyse Byšic 1920 - 1947, s. 23*

sokolové věnovali různým přednáškám na témata historie národa, vzniku sokola nebo se přednášky týkaly některých významných osobností. V zimních měsících sokolové pořádali několik zábav, mezi nimi i mikulášskou zábavu pro děti. Dále byly organizovány výlety v sokolských krojích (v roce 1903 jich bylo devět). Asi největší akcí za první rok Sokola v Byšicích byla slavnost rozvinutí praporu. Ta se konala 3. srpna 1903. „*Této slavnosti s bohatým výtěžkem se účastnilo kolem 700 obyvatel obce.*“¹⁶⁰ Po roce činnosti měla jednota již na 95 členů. O počtu uspořádaných akcí informují podrobné jednatelské zprávy.

Snahy Sokolů se začaly zaměřovat i na děti, což potvrzuje korespondence mezi druhým starostou Sokola Václavem Pazderníkem a okresním hejtmanem c.k. okresní školské rady. Jde o žádosti Sokola, aby v byšické škole bylo více vyučováno tělocviku a aby byla při výuce uplatňována sokolská myšlenka. Ale tato žádost byla zamítnuta s odůvodněním, že počet veškerých vyučovacích hodin je pevně dán učebními osnovami. Školní děti se nemohly účastnit ani jiných forem cvičení ve svém volném čase a odůvodnění okresním hejtmanem je následující: „*Jinaké hromadné vyučování školních dětí, ať v domácnosti nebo v místnostech jiných, pokládá se za školu pokoutnou a obdobně ve smyslu vynesení c.k. zemské školní rady ze dne 9.1. 1871, čís. 9175 čl. 11. a 12. nesmí býti zajisté ani částečné.*“¹⁶¹ Přestože jednota dostala tento zamítavý postoj, žádá okresní školskou radu o povolení cvičení školské mládeže v místní sokolské organizaci. Do odpovědi z 26. března 1905 již byly zahrnuty pokyny c.k. okresní školské rady, „*za jakých podmínek je možné udělit souhlas k tomuto cvičení.*“¹⁶² Mezi hlavní podmínky patřilo zaslání podrobných učebních osnov, průkazů způsobilosti cvičitelů a komisionální vyjádření ke stavu místnosti používané ke cvičení. Vzhledem k nedostatku pramenů nemůžeme s jistotou určit, jak byla žádost vyřízena. Jisté je, že děti téhož roku cvičit nezačaly.

Období let 1907-1912 bylo ve znamení sporů a třenic především s agrárním dorostem, které měly různých podob. Například v roce 1907 starosta

¹⁶⁰ Ludvík BÖHM. *Mělník a okres mělnický*, Mělník 1892, s. 488

¹⁶¹ Dopis z 21.3. 1905, t. č. u Evy Brožové, Byšice

¹⁶² Dopis hejtmana okresní školské rady z 26. 3. 1905, In: Jaroslav JAROŠ. *Škola obecná a měšťanská Byšice*, díl I. Byšice 1998, s. 99-100

Pazderník povolil Agrárnímu dorostu ples ve stejný termín, ve kterém měl být pořádán dlouho avízovaný sokolský věneček. Nutno dodat, že sokolové nebyli Agrárnímu dorostu nic dlužni, o čemž svědčí sehrání vlastního divadelního představení v den plesové zábavy Agrárního dorostu v roce 1911. „*Tímto činem způsobili svému konkurenčnímu spolku finanční i společenskou újmu.*“¹⁶³ Díky tomuto bojkotu sokolové napříště nedostali několikrát povolení ke konání společenských akcí, což jim stejně nebránilo v jejich pořádání. Toto jednání mělo za následek, že si museli do svých nákladů přičíst i poplatek za pokutu, kterou jim obecní zastupitelstvo nařídilo za překročení zákazu pořádat společenské podniky bez povolení obce. K postupnému smiřování dochází až v průběhu roku 1912, kdy mladí agrárníci přišli na ples pořádaný sokoly. „*Tím sémě lásky počíná klíčiti...*“¹⁶⁴

Ještě v roce 1911 vzniká nový odbor TJ Sokol Byšice. „*Dne 19. listopadu se koná ustavující schůze Družstva pro postavení tělocvičny.*“¹⁶⁵ Tento odbor byl téměř samostatný a řídil si vlastní finanční fond, do kterého se ukládaly dobrovolné příspěvky a výtěžky z kulturních akcí.

V roce 1913 se TJ Sokol Byšice rozšířil o ženský odbor, který zpočátku čítal deset žen. 24. srpna 1913 se cvičenkyně představily společně s žáky na veřejném cvičení.

Po propuknutí I. světové války byla činnost TJ Sokol Byšice jednak omezena ze strany úřadů a dále pak kvůli odvodům do armády. Nejmarkantnější úbytek členů sokolské obce byl mezi léty 1916 a 1917, který činil 43 členů. Také zaniklo Družstvo pro postavení tělocvičny. Vzhledem k tomu, že fond spravoval nemalé prostředky, zpráva úřadů o zabavení sokolského jmění a náradí na válečnou půjčku na sebe nenechala dlouho čekat. „*Nicméně bratři ještě včas část finančního obnosu uložili v kampeličce a část zaslali chudým sokolským hochům na frontu jen proto, aby co nejmenší částka byla zabavena.*“¹⁶⁶ Náradí tajně

¹⁶³ OM Mělník, *Mladé Podřipsko*, r. VII., č. 4., 28.1. 1911.

¹⁶⁴ OM Mělník, *Mladé Podřipsko*, r. VIII., č. 3., 20. 1. 1912.

¹⁶⁵ Kronika družstva pro postavení tělocvičny, t. č. u Evy Brožové, Byšice

¹⁶⁶ *Památník vydaný ke 130. výročí založení Tělocvičné jednoty Sokol na Mělníce*, 1968-1998. TJ Sokol Mělník 1998, s. 20

odstěhovali ke starostovi obce Zalabákovi, kde se odehrávala až do konce války další pravidelná cvičení.

3. Byšice v „krátkém“ 20. století – ve znamení změn

3.1 První světová válka

„První světová válka byla, jak je všeobecně známo, svými iniciátory původně koncipována jako bleskové válečné tažení. Pro veřejnost náhlé vypuknutí války vyvolalo nákupní horečku a lavinovité zvýšení cen, mobilizace mužů na několik měsíců zčásti ochromila průmysl a postihla zemědělství v době žní a podzimních prací.¹⁶⁷

„V neděli 26. července 1914 o třetí hodině odpolední přijel zvláštní posel od okresního hejtmanství v Mělníce s vyhláškou částečné mobilizace, vybízející záložníky a zeměbrance, aby se do 24 hodin ke svým plukům dostavili.“¹⁶⁸ Za týden přišla druhá vyhláška o úplné mobilizaci povolávající muže od 17 do 50 let. Postupně zbyli v Byšicích z mužské populace jen hoši a neschopní vojenské služby. V roce 1915 přišli do Byšic první uprchlíci z *Haliče a Bukoviny*.¹⁶⁹ Jednalo se o 15 osob, které byly ubytovány v sále na radnici. Byli to Poláci, Rusíni a Židé. V průběhu následujícího roku je vystřídalo 17 Židů z Bukoviny. Také od roku 1915 byli transportováni po turnovsko – kralupské dráze ruští zajatci. Když přijel takový vlak do stanice, nikdo mu nesměl věnovat pozornost. Ti, kteří neměli lístek na vlak, museli nádraží opustit a zbylí cestující se museli na rozkaz četníků obrátit k vlaku se zajatci zády. *„V roce 1916 bylo hospodářské správě v Byšicích přiděleno 16 Srbů a 3 Italové,¹⁷⁰ kteří zde pracovali do konce války. Zajatce měl na starost 1 voják německé národnosti. Tyto pracovní síly přiděloval Zemský ústřední úřad v Praze.*

¹⁶⁷ Jan GEBHART, Ivan ŠEDIVÝ. *Česká společnost za velkých válek 20. století*. Praha 2003, s. 45

¹⁶⁸ *Památník vydaný ke 130. výročí založení Tělocvičné jednoty Sokol na Mělníce, 1968-1998*. TJ Sokol Mělník 1998, s. 24

¹⁶⁹ *Památník vydaný ke 130. výročí založení Tělocvičné jednoty Sokol na Mělníce, 1968-1998*. TJ Sokol Mělník 1998, s. 25

¹⁷⁰ SOA Litoměřice, Archív Žitenice, *VS Mělník*. Váleční zajatci, výdaje a škody; vojenská služba

Žádost o jejich přidělení na dlouhodobou práci směla podávat vždy jen obec, případně její žňová komise a velkostatky. Drobní zemědělci tyto žádosti nepodávali samostatně, nýbrž skrze tyto obecní žádosti, ve kterých se uvedl počet pracovních sil nutný k pokrytí potřeby celé obce. „*Pro krátkodobé výpomoci na dobu 4 – 6 týdnů (osev, žně) bylo možné zajistit vojenské pracovní oddíly.*“¹⁷¹

Také v cukrovaru pracovali zajatci. „*V letech 1916 – 1917 zde pracovalo v době kampaně až 80 zajatců*“¹⁷², převážně Srbů, Černohorců nebo Rusů. Tito lidé byli hlídáni vojáky, kteří byli německé nebo polské národnosti, nikdy ne však české. Obyvatelé s nimi nesměli hovořit, ani jim cokoliv darovat. Pokyny, jak se chovat k zajatcům, byly dávány ve známost pomocí různých vyhlášek.¹⁷³ Na základě evidence ze 14. září 1918 bylo ke konci války na statku Byšice vedeno 26 zajatců, z nichž Aurelio Bersan a Luigi Penizola odešli do lágru a „*jeden zajatec jménem Luca Galtan před odjezdem do lágru uprchl.*“¹⁷⁴ V době vyhlášení samostatnosti se v Byšicích nacházelo celkem 23 zajatců.

3.2 Radostná léta 1918 – 1938

Vznik ČSR, 28. říjen, se natrvalo vryl do obecního života v podobě každoročních oslav (společně s Masarykovými narozeninami). V prvních okamžicích nového státu obyvatelé vyvěšovali národní prapory, pokud našli nějaké vhodné k tomuto účelu.

Po opadnutí první vlny veselí nastalo období nejistoty. Od roku 1916, kdy byl zaveden systém přidělů na lístky, byl nedostatek základních potravin a paliva. Po zkušenostech z let 1916 – 1917, kdy byl přerušen v zimních měsících provoz školy, jednalo se o oprávněné obavy. Lístkový systém nedokázal pokrýt

¹⁷¹ SOA Litoměřice, Archív Žitenice, VS Mělník. Váleční zajatci, výdaje a škody; vojenská služba

¹⁷² SOkA Mělník, Archív obce Byšice. *Kniha pamětní městyse Byšic 1920-1947*, s. 26

¹⁷³ Například v dopis z 26. července 1916 c.k. okresní hejtman v Mělníku pan Brožek informuje obce o dánsko – ruské komisi, která v té době kontrolovala stav zajatců: „*Z té příčiny upozorňují se opětně obce, aby o to měli péči, by ubytování a stravování a stravování se zajatci bylo bezvadné a by dotyčné misi způsobem taktním přišlo se vstříc; zodpovědni za to jsou obce a dotyční zaměstnavatelé.* In: SOA Litoměřice, Archív Žitenice, VS Mělník. Váleční zajatci, výdaje a škody; vojenská služba

¹⁷⁴ SOA Litoměřice, Archív Žitenice, VS Mělník. Váleční zajatci, výdaje a škody; vojenská služba

všechny potřeby obyvatelstva a v průběhu let 1919 – 1920 docházelo k demonstracím a bouřím. Dne 18. ledna 1919 dopoledne byla v cukrovaru výplata. Dělníci se shlukli před obchodem Viléma Košeráka z Byšic a dav si vynutil rozprodej skladového zboží. „Dne 14. května 1919 demonstrovalo dělnictvo proti drahotě a lichvě průvodem, který vyšel z cukrovaru se šibenicí do Lejkova¹⁷⁵ a zpět do Byšic, kdež zastavil se u některých obchodníků, živnostníků, rolníků a mlynářů. Demonstrace to byla naprosto tichá.“¹⁷⁶ V létě následujícího roku došlo již k ozbrojené roztržce. „Dne 21. července 1921 přitáhl do Liblic ozbrojený dav obyvatel okolních obcí.“¹⁷⁷ Před liblickým zámekem tento dav odzbrojil 12 četníků a pokračoval směrem k Byšicím, kam dorazil v poledne. Rebelanti obešli nádvoří cukrovaru a postupovali směrem k Přivorům. Cestou došlo u starého mlýna k výtržnostem a k násilí. „Odpoledne přiválala jízda z Brandýsa Nad Labem, avšak demonstrantů zde již nestihla.“¹⁷⁸ Charakter tohoto nejistého období podtrhuje sebevražda učitele Nejedlého. Josef Nejedlý, zakladatel Obecní knihovny, se zastřelil 19. března 1921 v 6 hodin ráno v kopci nad Byšicemi.¹⁷⁹

Nově vzniklý stát plynule navázal na obecní samosprávu vytvořenou v 70. letech 19. století. „Recepčním zákonem z 28. října 1918“¹⁸⁰ byly vedle politických úřadů i převzaty úřady samosprávné. Tímto zákonem byla zajištěna kontinuita veřejné správy v nově vzniklém Československu. Zároveň bylo jasné, že stávající stav veřejné správy a samosprávy je v nevyhovujícím stavu k potřebám nového státu. Bylo nutné přistoupit k reformám na všech úrovních správy: od zemské až po obecní. Bylo nutné nově definovat a začlenit všechna území (dříve země) do nového Československa, dále zajistit fungování celého správního aparátu a jeho modernizaci a v neposlední řadě ověřit politickou loajálnost jeho úředníků. Na úrovni okresní samosprávy zde vyvstal požadavek na složení okresních zastupitelstev dle národnostního složení obyvatelstva v příslušném okrese.

¹⁷⁵ pozn. autora - mlýn

¹⁷⁶ SOkA Mělník, Archív obce Byšice. *Kniha pamětní městyse Byšic 1920 - 1947*, s. 29

¹⁷⁷ tamtéž, s. 32

¹⁷⁸ tamtéž, s. 32

¹⁷⁹ tamtéž, s. 33

¹⁸⁰ „Veškeré dosavadní zemské a říšské zákony zůstávají prozatím v platnosti. Veškeré úřady samosprávné, státní i obecní jsou podřízeny Národnímu výboru a prozatím úřadují a jednájí dle dosavadních platných zákonů a nařízení.“ In: Karel SCHELLE. *Organizace veřejné správy v letech 1848 – 1948*. Masarykova univerzita v Brně. Brno 1993. s. 105

V souvislosti s tímto problémem se Národní shromáždění začalo zabývat projednáváním zákonů o volebním právu do obcí a novely k obecnímu zřízení. Nakonec byla přijata rezoluce, která vyzývala k rozpuštění okresních zastupitelstev (nejlépe do dne, kdy budou provedeny volby do obcí), jež by měly být nahrazeny správními výbory.

Nejdiskutovanější se stala situace v obcích. Především obecní orgány přestaly plnit roli ochránců před vídeňskou politikou. Závažnějším problémem bylo složení obecních zastupitelstev. *„Proto několik dnů po převratu přišlo Právo lidu s požadavkem na rozpuštění všech obecních zastupitelstev zvolených na základě majetkových výsad.“*¹⁸¹ Mezi nejhlasitější podporovatele tohoto návrhu patřili především představitelé různých dělnických rad a zástupci politických stran, jako například Československá sociálně demokratická strana. K prvním reformním zásahům se obecní správa jevila jako nejvhodnější, držíce se Masarykova hesla „podstata demokracie je v administraci a samosprávě“. Úvodní ustanovení k obecnímu zřízení nedoznala větších změn. Výrazné změny přinesla novela v nomenklatuře i v organizaci obecních orgánů, které se dělily na čtyři orgány: *„obecní zastupitelstvo (dříve obecní výbor), obecní radu (dříve obecní představenstvo), starostu (a jeho náměstkyni) a komisi. Obecní zastupitelstvo se skládalo z 9 – 60 členů (dle počtu obyvatel). Obecní rada, skládající se ze starosty, jeho náměstkyni a ostatních členů rady, odpovídala svým počtem třetiny obecních zastupitelů.“*¹⁸² Do této novely byla obecní rada poradním orgánem starosty, který se staral o běžnou obecní agendu. Nově se rada změnila v usnášecí sbor o všech záležitostech vlastní i přenesené působnosti. Obec měla právo si zřizovat pomocné sbory ve formě komisí, které sloužily jako poradní orgány či ke správě obecních podniků. *„Nově bylo rovněž v novele vymezeno postavení obecních úředníků, kterým bylo v § 9 přiznáno místo a hlas v obecním zastupitelstvu, radě i komisích, pokud se projednávala otázka patřící do oboru jejich činnosti.“*¹⁸³ Poslední změnou, kterou doznala organizace obecních záležitostí, bylo zrušení zastoupení virilistů. Tato ustanovení tvořila základ obecního zřízení i během třicátých let 20.

¹⁸¹ Karel SCHELLE. *Organizace veřejné správy v letech 1848 – 1948*. Masarykova univerzita v Brně. Brno 1993, s. 198

¹⁸² tamtéž, s. 200

¹⁸³ tamtéž, s. 202

století, ke kterým přibylo jen několik změn. Jednou z nich bylo zlepšení spolupráce s orgány dbajícími o bezpečnost. Například „*policejní úřad se mohl usnesením vlády zřídit v obci: když zastupitelstvo obce s tím projevilo souhlas, když se zjistilo, že obec hrubě zanedbávala péči o veřejnou bezpečnost, klid a pořádek, anebo když řádné plnění této povinnosti přesahovalo vlastní síly obce.*“¹⁸⁴ Nejvýraznější změnou bylo prodloužení působnosti obecních zastupitelstev na 6 let a potvrzování starostů státními orgány. Hlavními odpůrci této předlohy byly komunisté. „*Přes tento odpor návrh zákona byl v parlamentu 27. června 1933 schválen a o tři dny později byl publikován úplný text volebního zákona do obcí pod číslem 123 sb.*“¹⁸⁵

V průběhu let 1918 - 1919 došlo na radnici v Byšicích k dramatickým personálním změnám. „*Dne 6. srpna 1918 odstoupil z úřadu dosavadní starosta Václav Pazderník.*“¹⁸⁶ Po něm byl správou obce pověřen náměstek Václav Koucký, který však 5. června 1919 podlehl ve své úřadovně mrtvici. Obecní úřad poté nakrátko převzal další náměstek Gustav Matějček. Nové volby členů obecního zastupitelstva se konaly 15. června 1919.¹⁸⁷ Celkem se zúčastnilo 743 osob. Bylo zvoleno nové osmnáctičlenné obecní zastupitelstvo, které se skládalo z následujícího počtu zvolených zástupců: 7 sociálních demokratů, 5 národních socialistů, 3 agráři, 2 národní demokraté a 1 křesťanský socialista. „*Za starostu byl zvolen Jan Douděra, sociální demokrat.*“¹⁸⁸ Ve druhé polovině roku 1920 proběhlo také sčítání lidu. Byšice měly 250 domů a 1238 obyvatel.¹⁸⁹ Proti počtu obyvatel z roku 1910 se jedná o úbytek v počtu 44 osob.

V následujících volbách z 16. září 1923 již starosta Douděra svůj post neuhájil a nahradil jej Václav Lachman ze strany Národně socialistické, která obsadila také v obecním zastupitelstvu pět křesel. Druhou nejsilnější stranou se stali agráři v čele s bývalým starostou Václavem Zalabákem se čtyřmi křesly. Shodně po třech křeslech měli sociální demokraté a komunisté. Lidová strana byla

¹⁸⁴ Karel SCHELLE. Organizace veřejné správy v letech 1848 – 1948. Masarykova univerzita v Brně. Brno 1993, s. 444

¹⁸⁵ tamtéž, s. 444

¹⁸⁶ SOkA Mělník, Archív obce Byšice. *Kniha pamětní měšťáky Byšic 1920 - 1947*, s. 29

¹⁸⁷ tamtéž, s. 29

¹⁸⁸ tamtéž, s. 30

¹⁸⁹ tamtéž, s. 30

zastoupena dvěma křesly a Československá národní demokracie měla v zastupitelstvu jednoho reprezentanta v podobě ředitele cukrovaru Antonína Šourka.¹⁹⁰

V následujících volbách z 16. října 1927 se již nacionalisté dělili o stejný počet křesel v zastupitelstvu s komunisty (obě strany měly pět zastupitelů). Díky tomu, že komunistický kandidát Antonín Kavina získal post starosty, stali se komunisté nejsilnější stranou v obci.

Zastupitelská krize, podobná té z let 1918 – 1919, se opakovala roku 1934. Dne 11. srpna se vzdal svého úřadu starosta obce pan *Josef Švejda*.¹⁹¹ Vedení obce převzal pan Josef Svoboda, zástupce starosty. Přestože byl Svoboda 19. září zvolen starostou, 26. října se svého postu vzdal a místo připadlo druhému místostarostovi, panu Václavu Simonovi. Definitivního starostu Byšice dostaly až po zvláštních volbách 1. prosince 1934, „*stal se jím bývalý legionář Václav Lachman*.“¹⁹² O důvodech odstoupení starosty a následně i obou jeho nástupců prameny mlčí. Josef Svoboda i Václav Simon kandidovali ve volbách za Československou živnostensko – obchodnickou stranu středostavovskou, která byla v zastupitelstvu v menšině. Naopak Václav Lachman patřil mezi národní socialisty, kteří měli většinové zastoupení, takže s nejvyšší pravděpodobností dosáhli silou svých hlasů odstoupení obou zástupců protistrany a prosadili svého kandidáta. Václav Lachman údajně nalezl 15. března 1924 na půdě obecního úřadu starou pamětní knihu obce.

Starostu Lachmana nahradil po volbách roku 1938 Bohumil Richtrmoc, který se v roce 1923 do Byšic přistěhoval z Vysoké Libně, když v témže roce zakoupil dům č. 14 za 25.000 Kč. Bohumil Richtrmoc zastával funkci starosty až do konce války a po jejím skončení byl zvolen prvním předsedou Městského národního výboru. Také se podílel na údajné odbojové činnosti. V kronice je sice uváděna „*Odbojová skupina starosty Richtrmoce*“, ale její aktivní činnost nebyla významná.

¹⁹⁰ SOkA Mělník, Archív obce Byšice. Kniha pamětní městyse Byšic 1920 - 1947, s. 43

¹⁹¹ tamtéž, s. 117

¹⁹² tamtéž, s. 118

Z urbanistického hlediska Byšice nedokázaly využít potenciál získaný z období konce Rakouska – Uherska a ani za první Československé republiky, došlo dokonce k poklesu počtu obyvatel a domů (srov. 1910 – 1920, viz. tabulka odd. 6). Kromě postupného dláždění ulic v předchozích letech nedošlo k zásadnější přeměně veřejných prostranství vedoucích k zástavbě městského typu. Ulice nebyly rozšířeny a nevzniklo velké centrální náměstí, jak je obvyklé ve většině měst. Avšak přesuny soukromého majetku jsou zaznamenány celkem hojně. Dům se dal koupit za cenu v rozmezí od 16.000 Kč do cca 30.000 Kč, usedlost s polnostmi (dle výměry) v rozmezí od 50.000 Kč do 170.000 Kč, dům s obchodem za 35.000 Kč až 50.000 Kč, hostinec za 50.000 Kč až 85.000 Kč a výnosnější reality i dráž (viz přehled v odd. 6).

Zastupitelé směřovali stavební vývoj ve smyslu zkvalitnění běžného života zaváděním moderních vymožeností, které s sebou 20. a 30. léta přinesla. V červnu 1923¹⁹³ bylo vytvořeno meziměstské telefonické vedení Mělník – Všetaty – Brandýs nad Labem. Díky tomuto spojení mohly být Byšice také připojeny, k čemuž posloužilo založení telefonního úřadu na poště v Byšicích v témže roce. Na radnici byla zřízena abonentní stanice pro obecní úřad. „*Příspěvek obce na toto zařízení činil Kč: 8.925.*“¹⁹⁴

Také byšická radnice dostala zbrusu nový kabát. „*Dne 30. března započalo se s přístavbou a přestavbou radnice.*“¹⁹⁵ Stavitel p. J. Švancar ze Všetat zprvu navrhl rozpočet na 300.000 Kč, avšak konečná částka za přestavbu se nakonec vyšplhala na 368.000 Kč.¹⁹⁶ V budově byl vystavěn kinosál, který sloužil k pořádání divadelních představení a různých přednášek a besed.

Když byl roku 1927 společně s bažantnicí odkoupen domek č.p. 19, který byl poté pravděpodobně přestavěn na záložnu, jelikož „*dne 6. září (1931) zdejší „Kampelička“ přestavuje svůj dům č.p. 19, nástavbou o jedno poschodí,*“¹⁹⁷ stavba byla opět svěřena staviteli Švancarovi.

¹⁹³ SOkA Mělník, Archív obce Byšice. *Kniha pamětní městyse Byšic 1920 – 1947*, s. 40

¹⁹⁴ tamtéž, s. 41

¹⁹⁵ tamtéž, s. 95

¹⁹⁶ tamtéž, s. 97

¹⁹⁷ tamtéž, s. 97

V roce 1929 byla do obce zavedena elektřina. „Po prvním dubnu započalo se s elektrizací v obci.“¹⁹⁸ Jednalo se o stavbu sítě, transformátoru a domovních přípojek. Vybudování sítě a připojení na Trmickou elektrárnu realizovala firma „Boleslavana“ ze Staré Boleslavi. Dne 4. října 1929 tak byly prvně osvětleny ulice pomocí elektřiny. Celkem bylo potřeba na osvětlení byšických ulic 43 světel. Cena za elektrizaci dosáhla částky 360.000 Kč.¹⁹⁹

Nejdůležitějšími stavebními úpravami prošel byšický cukrovar transformovaný v letech 1924 – 1925 v potravinářský závod. Česká cukerní společnost v Praze vlastní byšický cukrovar od roku 1913 se na začátku třicátých let dostala do nouze a vaření cukru přestávalo být rentabilní. „Dne 13. listopadu 1923 byla ukončena poslední kampaň v cukrovaru a 27. prosince vlastník oznámil přerušení výroby cukru a 14. ledna se začalo s rozebíráním strojů a bouráním kotelny.“²⁰⁰ „Proti zrušení cukrovaru byl podán prostřednictvím obecního cukrovaru a Řepařské organizace v Byšicích protest,“²⁰¹ pod který se podepsali zástupci z 28 okolních obcí. „Dne 15. ledna prodala Česká cukerní společnost v Praze firmě Gráf, akc. společnosti budovy cukrovaru s příslušnými pozemky a vlečkou k nádraží za obnos... Kč 600.000.“²⁰²

Aby mohl být bývalý cukrovar transformován na potravinářský závod, obec si stanovila několik podmínek. Především se jednalo o to, aby továrna neznečišťovala ovzduší výpary a Košátecký potok odpadovými vodami. Pokud by přeci jen došlo k úniku, firma Gráf se musela zavázat, že případné škody uhradí z vlastních prostředků a odstraní případnou havárii, jak je uvedeno v *protokolu ze dne 2. července 1925*²⁰³, který podepsali jak zástupci obce, tak zástupci společnosti. Společnost Gráf se tak stala největším výrobcem polévkových přípravků a polévkového koření v ČSR.

¹⁹⁸ SOKA Mělník, Archív obce Byšice. Kniha pamětní městyse Byšic 1920 - 1947, s. 80

¹⁹⁹ tamtéž, s. 82

²⁰⁰ tamtéž, s. 47

²⁰¹ tamtéž, s. 48

²⁰² tamtéž, s. 55

²⁰³ tamtéž, s. 57 – 58

3.2.1 Kultura za první Československé republiky

Vznik samostatného Československa otevřel kulturní činnosti nové perspektivy. V obci tak nastalo období společenského ruchu a celkového rozkvětu kulturního života. Včetně Tělovýchovné jednoty Sokol tu byl obnoven Sbor dobrovolných hasičů. „*Veřejné kulturní činnosti se rovněž chopila nově založená Osvětová komise. Obsahem její práce bylo zejména pořádání veřejných přednášek, různých oslav a jiných kulturně vzdělávacích programů.*“²⁰⁴ Hlavními představiteli Osvětové komise byli především sokolové a učitelé. Není zcela jasné, jakým způsobem byla organizačně zakotvena vzájemná spolupráce komise se sokolskou jednotou, nicméně při většině významnějších akcí působila společně s činovníky Sokola.

V průběhu následujících let jednota zaznamenala velký příliv zájemců, kteří se mohli začlenit do různorodých odborů, jež pod hlavičkou Sokola vznikaly. Byl to například odbor pěvecký, biografický, odbor ženský, odbor stolního tenisu, lehké atletiky apod. V této době byl velmi aktivní odbor dramatický, což dokládají mnohé zprávy z mělnických periodik. Stálou iniciativou sokolů a celé obce bylo vybudování sokolovny, která by sloužila i jako jeviště. Tento plán se však pro věčný nedostatek financí nikdy nerealizoval a stavební materiál byl za Protektorátu rozebrán.

Roku 1923 se stal kulturním činitelem a novým konkurentem divadla biograf. S touto novinkou přišel Sokol, který společně s místní lidovou hospodářskou školou pořádal jednou do týdne promítání filmů. Kino bylo nazváno Bio Osvěta. Promítací stroj byl umístěn v sále radnice, kde se pořádaly i výroční schůze, plesy a divadelní představení. Vybavení včetně promítacího stroje přišlo obec na 12.000 Kč.²⁰⁵ Později se o biograf starala sama jednota.

Velkým svátkem obce byl již tradičně 28. říjen, den vyhlášení československé samostatnosti. Program celého dne je v pamětní knize Byšic i v novinách často do detailů popisován. Pro představu poslouží plán oslav z roku

²⁰⁴ OM Mělník, *Mělnické listy*, r. I., č. 38., 1920.

²⁰⁵ SOKA Mělník, Archív obce Byšice. *Kniha pamětní měšťáky Byšic 1920 - 1947*, s. 43

1928. Slavnost započala dopoledne průvodem všech spolků a korporací od cukrovaru k pomníku padlých. Zde si účastníci vyslechli proslov ředitele mělnického reálného gymnázia. Večer pak sehrál Sokol divadelní hru „Za československou vlajku“, o níž se v novinách píše: „Bylo vidět, že jsou v naší obci dosti dobří herci, jen častěji hrát!“²⁰⁶

Ucelený přehled témat a divadelních námětů v letech 1919 – 1929 nám podává tabulka v odd. 6. Jak z tabulky vyplývá, sokolové dokázali během jednoho roku připravit i čtyři představení a několikrát je opakovat. Uvedený přehled je sestaven z ověřených zápisů a z novinových článků.²⁰⁷

Zdejší ochotníci během dvacátých let 20. století nacvičili několik desítek her, které u diváků a divadelní kritiky v mnoha případech sklidily úspěch. Mezi nejčastější hrané žánry patřily opět frašky, lidové hry a komedie ze současnosti. Dramatický repertoár byl nyní obohacen o tragédie i historické hry.

*„Ve třicátých létech na scénu vstoupily divadelní soutěže a regionální a okrskové přehlídky. Největšího významu nabyla od roku 1931 přehlídka Jiráskův Hronov v Hronově nad Metují. Tyto soutěže byly určeny pro ochotnické spolky sdružených v Ústřední matici divadelních ochotníků československých.“*²⁰⁸ Byšičtí ochotníci se těchto soutěží nezúčastňovali, jelikož působili pod prapory Sokola.

Spolupůsobícími spolky vedle Sokola, Agrárního dorostu a Osvětové komise byl Sportovní klub Rapid (SK Rapid) a Dělnická tělovýchovná jednota (DTJ).

SK Rapid, založený v roce 1924,²⁰⁹ byl určen pro příznivce míčových her (fotbal, házená) a zaštiťoval i kulturní akce, mezi něž patřily staročeské máje, různé zábavy a veselice. Divadelní činnost stála na okraji těchto podniků. Jediný záznam, který se zmiňuje o divadelní činnosti spolku, byl nalezen v Opisu původní kroniky byšického divadla. Jedná se o inscenace „Světlo jeho očí“ (1936) a „Šumařova píseň“.

²⁰⁶ SOkA Mělník, *Mělnické listy*, r. IX., č. 45, 1928.

²⁰⁷ Zápisová kniha schůzí sokolského cvičitelského sboru, 1925-1941, t. č. u Evy Brožové, Byšice.

²⁰⁸ *Cesty českého amatérského divadla. Vývojové tendence.* Zprac. Jan CÍSAŘ a kol. Praha: IPOS-ARTAMA 1998, s. 113,114.

²⁰⁹ OM Mělník, *Mělnické listy*, r. XV., č. 52, 1934

Ustanovení DTJ se v Byšicích datuje až k roku 1930. Dělnická tělovýchovná jednota sloužila pro chudší obyvatele Byšic, kteří se nemohli z finančních důvodů stát členy sokolské jednoty. Tato organizace kromě činnosti tělocvičné iniciovala dětské besídky a divadelní představení. Po válce se stala stejně jako SK Rapid součástí Sokola.

Divadelní činnost ve třicátých letech navazovala na „zlatá 20. léta“. Kmenovým činoherním repertoárem byla česká klasika, kdy hlavní umělecký význam početné divadelní produkce spočíval v poměrně dobře připravených inscenacích.

V následujícím výčtu událostí jsou uvedeny svátky, oslavy a jiné akce, k jejichž příležitosti byly divadelní inscenace odehrány:

Oslavy: Vznik ČSR

Uctění památky Jana Husa

Narozeniny T. G. Masaryka

Ostatní: Svátky vánoční

Besídky pro děti

Šibřinky

Koupě tělocvičného náradí

Za účelem výstavby nové sokolovny

Finanční výpomoc hladovějícím v Rusku

Finanční výpomoc Osvětové komisi i jiným spolkům a jednotám

3.2.2 Prvorepublikové školství v Byšicích

Nejdůležitější událostí tohoto období byšického školství bylo zřízení občanské školy. První snahu o zřízení měšťanské školy dokládá zápis ze schůze zastupitelstva obce ze dne 24. února 1908, který říká: „...usneslo se zastupitelstvo

*jednomyslně na tom, aby škola měšťanská v Byšicích se postavila, docílí – li se povolení od zemské školní rady současně zemským výborem a o povolení má se ihned ve věci té pracovat a potřebné kroky k tomu účelu učinit a prozatím má se o to starat starosta V. Pazderník.*²¹⁰ Tato záležitost byla již předem projednána na schůzi místní školní rady, která se konala 11. února 1908. V zápise jsou uváděny tři důvody úsilí o zřízení měšťanské školy: „a) V okolí na vzdálenost 11 km, kam nemožno dětem docházeti, není žádného vyššího učiliště.... b) Občanstvo zdejší většinou nezámožné není s to..., ač by nemnozí rodiče dítkám svým rádi vzdělání vyššího dopřáli.... c) V okolí zdejším nalézá se více osad s dosti četným obyvatelstvem, které by rádo zřízení této školy zde uvítalo.“²¹¹ Těmto snahám bylo vyhověno právě až po vzniku samostatného státu. Výnosem „Zemské školní rady ze dne 30. ledna 1920 č. I. 1805/4“²¹² spolu se zemským správním výborem v Praze byla v Byšicích zřízena „občanská škola chlapecká s dívčí koedukací s českým jazykem vyučovacím.“²¹³ Současně byla čtyřtřídní škola obecná změněna na trojtřídní a správy obou škol, tj. měšťanské (občanské) i obecné byly rokem 1927²¹⁴ sloučeny (viz. tabulka odd. 6). Škola začala fungovat školním rokem 1920 – 1921 a každý rok se rozrostla o jeden ročník. Školu navštěvovalo každým rokem přes 300²¹⁵ žáků, například uveďme čísla ze školního roku 1922 – 1923²¹⁶, kdy bylo otevřeno všech 6 ročníků (3 na obecné škole a 3 na měšťanské).

Jednalo se o školu smíšenou, jelikož se doposud jednalo oficiálně o školu chlapeckou s dívčí koedukací. Slovo smíšená umožnilo přijímat na měšťanskou školu chlapce i děvčata v libovolném poměru.

Vzhledem k nedostatku prostoru pro oba stupně byšické školy, bylo v roce 1922 rozhodnuto o přístavbě školy. Například třetí třída obecné školy

²¹⁰ SOKA Mělník, Archív obce Byšice. *Zápisy ze schůzí obecního zastupitelstva a městské rady 1913 – 1929*, s. 22

²¹¹ SOKA Mělník, Střední škola Byšice. *Kronika měšťanské školy v Byšicích 1920 – 1941*, s. 1

²¹² SOKA Mělník, Národní škola Byšice. *Kronika školy obecné 1920 – 1927*, s. 1

²¹³ SOKA Mělník, Střední škola Byšice. *Kronika měšťanské školy v Byšicích 1920 – 1941*, s. 5

²¹⁴ Výnosem z 18. února 1927 č. I- 415/32 se škola sjednotila pod společnou správu ředitele měšťanské školy Karla Košťála. In: SOKA Mělník, Střední škola Byšice. *Kronika měšťanské školy v Byšicích 1920 – 1941*, s. 70

²¹⁵ Například v roce 1923 bylo ve škole obecné zapsáno 139 žáků a ve škole měšťanské 165 dětí. In: SOKA Mělník, Národní škola Byšice. *Kronika školy obecné 1920 – 1927*, s. 1

²¹⁶ SOKA Mělník, Střední škola Byšice. *Kronika měšťanské školy v Byšicích 1920 – 1941*, s. 31

byla umístěna ve staré školní budově na dvoře radnice a v ostatních dvou třídách bylo zavedeno střídavé polodenní vyučování. Škola neměla kreslírnu, tělocvičnu a byl celkový nedostatek kabinetů. Zastupitelé se obrátili na stavitele Karla Lágnera z Košátek, který již stavěl stávající budovu. „*Plán přístavby počítal se 4 třídami, 4 kabinety, kreslírnu a tělocvičnou s šatnami. Celkový náklad včetně vnitřního vybavení činil 800.000 Kč.*“²¹⁷ Přístavba byla kolaudována 27. srpna 1923 a 1. září byla odevzdána škole.

Následující školní léta probíhala bez větších změn, školu každoročně navštěvovalo cca. 300 žáků nejen z Byšic, ale i z deseti okolních obcí. Náboženství bylo vyučováno o hodinové dotaci 4 hodiny týdně. Do školy dojížděli tři duchovní správci: katolický farář Alois Šulc z Liblic, který vyučoval po dvou skupinkách 2 hodiny týdně, duchovní církve československé Miloš Lachman z Mělníka s dotací 1 hodiny týdně a duchovní církve evangelicko – českobratrské Leopold Hrbata ze Vtelna taktéž na 1 hodinu týdně.²¹⁸

„*V neděli dne 18. září 1927 konala se za vedení místní osvětové komise a pod protektorátem obecního zastupitelstva byšického před školní budovou slavnost odhalení pomníku vojáků, ve světové válce padlých neb jinak zemřelých.*“²¹⁹ „*Pomník zhotovil Antonín Dynybyl z Kralup nákladem 17.136 Kč.*“²²⁰ Pomocí veřejné sbírky bylo vybráno 8460.71 Kč²²¹, zbytek částky (tj. 8675.29 Kč)²³⁸ poskytlo zastupitelstvo Byšic. Přestože se slavnost konala za nepříznivého počasí, přišlo velké množství lidí a promluvil legionář a poslanec Národního shromáždění Josef David, který pronesl projev o hrůzách války a o cennosti míru.

Oslavy desátého výročí vzniku ČSR byly na byšické škole uspořádány v sobotu 27. října 1928. V kreslírně zapěl tříhlasý sbor pod vedením učitele Jaroslava Krause píseň „*Den slavný opět nastal nám.*“ O významu 28. října přednesl projev ředitel Košťál, který začínal: „*My starší pamatujeme se na to velmi dobře, před desíti lety v den 28. října – bylo pondělí – sluníčko tak překrásně svítilo ...*“ a

²¹⁷ SOkA Mělník, Střední škola Byšice. *Kronika měšťanské školy v Byšicích 1920 – 1941*, s. 38

²¹⁸ tamtéž, s. 85

²¹⁹ tamtéž, s. 88

²²⁰ SOkA Mělník, Archív obce Byšice. *Kniha pamětní měšťáky Byšic 1920 - 1947*, s. 70

²²¹ tamtéž, s. 70

končil slovy „*přejeme do druhého desetiletí republiky mnoho zdaru....pak bude šťastna republika, šťastni její obyvatelé!*“²²² Kdyby tak pan ředitel tušil, že oněch dalších 10 let bude pro republiku posledních.

Zima roku 1929 byla velmi krutá. Přestože kronika uvádí pouze asi půl metru sněhu, mrazy byly velmi kruté. Na některých místech v obci bylo naměřeno až -33°C. Celkem zima přinesla 53 mrazivých dnů. Za těchto okolností se projevil nedostatek v podobě absence centrálního vytápění školní budovy, a tak byla od 12. února do 4. března přerušena výuka.

V následujícím období let 1930 – 1938 nedoznala organizace téměř žádných změn. Jedinou významnou změnou, která ovlivnila chod školy, bylo zavedení celodenního vyučování. Od 1. února 1934²²³ bylo na občanské škole vyučováno celodenně, přičemž středa se stala volným dnem, jelikož ve středu bylo celodenní vyučování živnostenské školy pokračovací, jak již bylo výše uvedeno. Podnět ke změně dal inspektor pokračovacích živnostenských škol, neboť na těchto typech škol vyučovali především externisté ze škol nižšího stupně. Personální obsazení školy se neustále měnilo. Průměrně bylo místo učitele obsazeno po dobu jednoho až tří let. Mezi stálé učitele měšťanské školy lze počítat pouze ředitele Karla Košťála a učitele Václava Vaníčka. Z pedagogického sboru obecné školy zde dlouhodobě setrval pouze Josef Jandera.

Vzhledem k horšící se mezinárodní situaci let 1937 – 1938, byla školní mládež v tomto školním roce připravována na možnost války. Jelikož panoval strach z leteckých útoků, byla mládež při branné výchově cvičena pro případ leteckého přepadu a seznamována s plynovou maskou. „*K tomuto účelu byl vypracován plán školní protiletecké obrany (ŠPO).*“²²⁴ Dále škola pořádala výlety do přírody a učila děti pracovat s buzolou a mapou, pozorovat přírodu a odhadovat vzdálenost. Tyto vycházky byly pořádány v hodinové dotaci 2 – 4 hodiny měsíčně.

²²² SOkA Mělník, Střední škola Byšice. *Kronika měšťanské školy v Byšicích 1920 – 1941*, s. 113

²²³ tamtéž, s. 197

²²⁴ tamtéž, s. 244

3.3 Neradostná léta 1938 – 1948

Celkově byl celý rok 1938 napjatý. *„Přesto ČSR dlouho zůstala společensky stabilnější než všechny ostatní státy ve středním a středovýchodním prostoru.“*²²⁵ Celá Evropa sledovala další kroky Německa. Anexe Rakouska v březnu 1938 vytvořila z Československa výběžek, který měla Říše zanedlouho také pohltit. Rostoucí napětí druhé poloviny 30. let nakonec vyvrcholilo v roce 1938, kdy vzrůstající agresivita sousedního Německa vedla nejprve k přijetí mimořádných opatření v době 20. května do 22. června a nakonec k vyhlášení všeobecné mobilizace 23. září 1938. Dlouhodobě bylo území Československa neobhajitelné. Tato obava se přenesla do každodenního života obyvatel Československa. Byšická kronika komentuje „Anschluss Rakouska“ těmito slovy: *„Únorové zabránění republiky rakouské, vzbudilo značný ohlas v republice naší. Zůstává nedůvěra k světovému dění. V městečku našem v měsíci březnu počalo se s organisováním branné výchovy od 18 let, pořádán samaritánský kurs, kterého se zúčastnilo asi 20 sester.... Řvavá řeč Hitlerova v Německu donutila vojenskou správu u nás k tajné mobilisaci.“*²²⁶

Prvním, kdo z Byšic dostal povolávací lístek, byl Stanislav Tolinger. Obdržel jej 10. května 1938. *„A tak 11. května 1938 na kopci čechelském spatřujeme vojenskou hlídku, která má za úkol pozorovati nepřátelské letectvo.“*²²⁷ Blíže neurčená vojenská hlídka byla ubytována v byšickém zámku až do konce září a obec přispívala na její stravu.

Dne 23. září 1938, kdy byla vyhlášena mobilizace, se v Byšicích o půl jedenácté v noci rozezněl rozhlas, který oznámil tuto zprávu. Následující den obyvatelstvo doprovodilo brance k rannímu vlaku, aby se odebrali ke svým jednotkám. Pamětník pan Miroslav Vaněk uvedl, že *„v září 1938 jeho otec společně s byšickými muži nastoupili do mobilizace, bylo to všeobecné nadšení bránit republiku, ale za měsíc se smutně vrátili.“*²²⁸ Otec p. Vaňka, Ing. Miroslav Vaněk, byl válečný veterán, který v 1. světové válce přišel o oko a byl prý odhodlán

²²⁵ Jindřich DEJMEK. *Zrod nové Evropy*. Praha 2011, s. 428

²²⁶ SOKA Mělník, Archív obce Byšice. *Kniha pamětní městyse Byšic 1920 - 1947*, s. 131 – 132

²²⁷ tamtéž, s. 132

²²⁸ Biografický rozhovor s pamětníkem p. Miroslavem Vaňkem, Nerudova 459, Mělník, 276 01, 30.3.2012

republiku bránit. V obci byly zřízeny sokolské hlídky a na zámku stále dlela ona zmiňovaná vojenská posádka. V noci bylo přistoupeno k zatemňování oken.

Přijetím Mnichovské dohody skončilo období demokracie a začala postupná fašizace státu. Na okupovaném území zůstalo téměř 5 milionů obyvatel a 40% průmyslu a značná část surovinové základny země. *„Část české veřejnosti, jež se hodlala zabydlet v pomnichovském režimu, si osvojila názor, že se toho vlastně tolik na konci září nestalo, alespoň ne tolik špatného, aby nebylo vidět, co dobrého: Československý stát přeci dále existoval, zůstala mu vláda, aparáty státu jako policie, armáda, soudy a státní úřednictvo, měl své hospodářství, jazyk a kulturu nikdo nemohl vzít.“*²²⁹ Velká většina ale soudila jinak, Československo bylo těžce zasaženo. Na Slovensku a Podkarpatské Rusi se projevovaly separatistické tendence. Politický systém se zúžil na dvě uměle vytvořené strany. Strana Národní jednoty vznikla sloučením zástupců politických stran kromě sociálních demokratů a Národní strana práce tvořila jakousi opozici. Národní sjednocení bylo v Byšicích založeno v prosinci 1938. *„Dne 1. ledna koná se, nová jednotná politická strana Národní jednoty, svou první schůzi. N.J. předsedá Josef Svoboda obchodník zdejší obce.“*²³⁰ Obyvatelé pociťovali obavu, nová strana se ještě nedostala do povědomí a někteří lidé pochybovali o jejím významu. Na okupovaném území byla obecní zastupitelstva rozpuštěna. Části území, které nebyly obsazeny, ale příslušný okresní úřad ano, byly přikázány pod správu nejbližších okresních úřadů. Zajímavé je, že po rozpuštění komunistické strany byli její zástupci zbaveni členství v obecních zastupitelstvech, ale naopak členové SdP o své funkce nepřišli, neboť strana rozpuštěna nebyla. Pouze v některých případech šlo proti nim postupovat podle zákona na ochranu republiky. *„Hlavní zásah do obecní samosprávy však přineslo vládní nařízení č. 17/1939 Sb. (II), jímž v obcích byla po vzoru slovenských notářů funkce obecních (obvodních) tajemníků.“*²³¹ Tajemník, který byl určován vládou, měl na starosti výkon přenosné působnosti obce, pokud to situace vyžadovala, i samostatnou působnost obce.

²²⁹ Zdeněk KÁRNÍK. *České země v éře první republiky*. Praha 2003, s. 621

²³⁰ SOkA Mělník, Archív obce Byšice. *Kniha pamětní městyse Byšic 1920 - 1947*, s. 136

²³¹ Karel SCHELLE. *Organizace veřejné správy v letech 1848 – 1948*. Masarykova univerzita v Brně. Brno 1993, s. 450

Bylo rozhodnuto, že Československo musí Německu odevzdat pohraničí a většinu Těšínska Polsku. Více jak 120 tisíc českých uprchlíků z pohraničí hledalo útočiště ve vnitrozemí. Již 26. září přijíždí do Byšic první vlak s vystěhovalci z pohraničí (především z Ústí nad Labem). „V Byšicích zůstává jeden celý vlak. Ubytování jsou v Byšicích, v Liblicích a Čechelicích.“²³² Poté, co se v průběhu října vraceli povolanci, nastala nouze o byty, jelikož uprchlíci pobývali u příbuzných a známých po celé obci.

Syn statkáře Vaňka vzpomíná na obsazení pohraničí, jelikož v roce 1938 měl po prázdninách opět nastoupit do královehradeckého gymnázia, kde byl již tři roky na internátě. Ing. Vaněk chtěl, aby se jeho syn naučil dobře německy. Z důvodu obsazení pohraničí šel malý Miroslav do kvarty již na mělnické gymnázium, kde mohl zůstat jen jeden rok a vzhledem k nedostatku volných míst musel Miroslav dochodit střední školu v Roudnici nad Labem.²³³

„Od přelomu let 1938 / 1939 si Německo širší manévrovací prostor pro stupňování požadavků vůči Česko – Slovenské republice.“²³⁴ „Napětí následkem politických událostí z minulého roku pokračuje i v samém začátku tohoto roku.“²³⁵ Prezident Emil Hácha s ministrem zahraničí Chvalkovským byli 14. března 1939 pozváni do Berlína, kde nedostali jinou možnost, než podepsat úmluvu, ve které se republika dostává pod „ochranu Říše.“ Následující den, 15. března 1939, německé jednotky překročily hranice. Po obsazení i zbytku území Němci v březnu 1939 docházelo k nahrazování starostů a jiných veřejných činitelů. Ten, kdo měl „závadnou minulost“, byl propuštěn a v horším případě zatčen. „Vítanou příležitostí se stal požadavek znalosti němčiny, který stanovil protektor v květnu 1940.“²³⁶ Výrazně postupovala likvidace obecní samosprávy, jelikož od obsazení byli mnozí starostové nahrazováni německými komisaři, kteří urychlovali germanizaci místní správy. „Vládní nařízení č. 51/1944 Sb. O úřednické správě

²³² SOkA Mělník, Archív obce Byšice. *Kniha pamětní měšťáky Byšic 1920 - 1947*, s. 134

²³³ Biografický rozhovor s pamětníkem p. Miroslavem Vaňkem, Nerudova 459, Mělník, 276 01, 30.3.2012

²³⁴ Jan GEBHART, Jan KUKLÍK. *Druhá republika 1938 – 1939*. Praha 2004, s. 209

²³⁵ SOkA Mělník, Archív obce Byšice. *Kniha pamětní měšťáky Byšic 1920 - 1947*, s. 136

²³⁶ Karel SCHELLE. *Organizace veřejné správy v letech 1848 – 1948*. Masarykova univerzita v Brně. Brno 1993, s. 464

obcí²³⁷ ustanovovalo ty úřednické vedoucí, kteří přebírali pravomoc obecních úřadů. Jednalo se o města se zvláštním statutem ministerstva vnitra, ale prakticky se jednalo o všechny obce s více než třemi tisíci obyvateli. Naštěstí se toto nařízení Byšic netýkalo, takže organizace obecního úřadu v Byšicích nebyla výrazněji ovlivněna.

Do Byšic dorazily první oddíly po osmé hodině ranní. *„Byly to motorisované oddíly pěchoty. Motorky, obrněná auta, nákladní auta, osobní auta – vše to projelo rychle za sebou, projeli obcí, aniž zanechali nějaké strážní oddíly. Obyvatelstvo se na ulicích téměř neukázalo.“*²³⁸ Jen v noci zde při cestě do Prahy přenocoval jeden pěší pluk. V nově zřízeném Protektorátu Čechy a Morava byla zavedena jízda po pravé straně vozovky a musely být zřízeny dvojjazyčné tabule. Vše mělo nově nést německý i český název. Obec byla následně přejmenována na Bischitz / Byšice. Život v obci se nakrátko zastavil, nicméně poté pokračoval v podobném tempu, jako v minulých dvou letech. Obyvatelé museli samozřejmě zapomenout na oslavy související s ČSR a po zákazu veřejných zábav v roce 1941 i na běžné zábavy. *„Dne 2. října 1939 se v Byšicích začalo s vydáváním potravinových lístků.“*²³⁹

3.3.1 Druhá světová válka

Po vítězství Němců v Holandsku, Belgii a Francii přijela na podzim 1940 do Byšic německá jednotka o počtu 250 mužů a ubytovala se ve škole. Výuka tak byla přesunuta do místních hostinců, na radnici a na zámek. *„Toto nouzové vyučování trvalo skoro rok – do doby, kdy se německá armáda připravovala k přepadnutí Sovětského svazu.“*²⁴⁰ Operace Barbarossa (útok na SSSR) začala 22. června 1941.

²³⁷ Karel SCHELLE. Organizace veřejné správy v letech 1848 – 1948. Masarykova univerzita v Brně. Brno 1993, s. 468

²³⁸ SOkA Mělník, Archív obce Byšice. Kniha pamětní městyse Byšic 1920 - 1947, s. 139

²³⁹ tamtéž, s. 142

²⁴⁰ tamtéž, s. 160

Byšice byly jednou z mála obcí okresu Mělník, která dokázala i v období Protektorátu Čechy a Morava pokračovat v urbanistickém, byť omezeném rozvoji obce. Jedinou stavební činností z období let 1939 – 1942 bylo dláždění ulic, zejména náměstí a přilehlého okolí, které dostalo novou dlažbu, jelikož ta stará pocházela z roku 1885 a byla nevyhovující. Jiná místa byla vydlážděna zcela nově. Již v průběhu roku 1938 a 1939 byly vydlážděny tyto ulice: 1) Střední ulice od domu pana Horáka k číslu 174 rodiny Manželových, kde bylo dláždění spojeno s Úzkou ulicí, 2) úsek od obecní studně „Pod Švamberkem“ na kopec k číslu 40, 3) část Úzké ulice od č. 97 směrem „Ke Křížku“ na košáteckou cestu, 4) část ulice Na Výšinkách od okresní silnice. Dne 1. září 1939, v den zahájení invaze do Polska, přijela do Byšic komise, která rozhodla o druhé etapě dláždění ulic - tj. vydláždění okresní silnice, páteře obce. Vzhledem k tomu, že Mělnický okres byl, co se týká úrovně komunikací, na výborné úrovni, nechtělo ministerstvo techniky a veřejných prací zprvu uvolnit potřebné finance. O nutnosti nové výdlažby se nejvíce zasloužili poslanci Josef Tykal z Mělníka a Otakar Klapka, primátor Prahy, který byl bohužel roku 1942 Němci popraven. Obec i okres měly původně přispět shodně po 5% z celkové částky 1.000.000 K. Spolu s novým povrchem byla zřízena i kanalizace. Dláždící práce probíhaly téměř po celé období války. Obec Byšice nakonec z této výdlažby neplatila nic, jelikož jí byla při kolaudaci v roce 1944 tato spoluúčást odpuštěna. „*Stavbu prováděla firma Kratochvíl z Prahy... dne 16. dubna 1940 schválilo obecní zastupitelstvo poříditi na náklad obce obrubníky.*“²⁴¹ Spolu se silnicí bylo rozhodnuto o stavbě chodníků a nové výdlažbě náměstí, což vyžadovalo spoluúčást továrny Gráf, jelikož bylo nutné zřídit povrch i na rozlehlém prostranství před továrnou. Původně plán počítal i se spoluúčástí majitelů přilehlých domů, kteří měli zaplatit chodníky před svými domy o šíři 2 m. Po protestech se obec uvolila k financování i chodníků. „*Na tak rozsáhlou úpravu bylo zastupitelstvo nuceno vypůjčiti peníze ve výši 200.000 K, později bylo nutno tuto částku zvýšiti na 300.000 K.*“²⁴² Peníze poskytla Městská spořitelna v Mělníku. V příštím roce (1941) bylo vydlážděno Malé náměstí. Přestože byly veřejné stavby zakázány, nechala obec v průběhu roku 1943 nově

²⁴¹ SOkA Mělník, Archív obce Byšice. *Kniha pamětní městyse Byšic 1920 – 1947*, s. 152

²⁴² tamtéž, s. 154

upravit a vydláždít Kostelní ulici až na Malé náměstí. „Část kamene byla k tomu účelu dopravena do Byšic již v r. 1942 v krytých vagónech.“²⁴³

Během války bylo nově upraveno prostranství před byšickou školou. Jednalo se o zřízení malého parčíku s okrasnými stromy, které byly zakoupeny z obecních prostředků. „Obecní zastupitelstvo se usneslo již 28. ledna (1941) upravit park před školou. Okresní úřad v Mělníku poskytl subvenci v celkové částce 5.600 Kč“²⁴⁴ Celá úprava prostranství byla ukončena roku 1944 výsadbou ozdobných boroviček. „V první řadě patří dík p. Ant. Poštolkovi, želez. v. v., který se staral každým rokem o stromky. ... Jeho pomocníky bývali kolář p. V. Vegner, p. Votýpka, dělník a zahradník, Jan Drahoňovský, listonoš, dále říd. uč. J. Jandera, starosta obce Boh. Richtrmoc a čet. strážmistr Frant. Veisser.“²⁴⁵

Po atentátu na zastupujícího říšského protektora Reinharda Heydricha 27. května 1942 bylo vyhlášeno stanné právo (do 3. července). V den jeho smrti, tj. 4. června, přijelo do Byšic na 80 vojáků SS. „Rozdělili se po obci a prohlíželi dům od domu. Pátrali hlavně po zbraních,“²⁴⁶ ale nic podezřelého nenašli.

V průběhu let 1943 – 1944 docházelo ke zhoršování zásobování. Mnoho lidí se snažilo opatřit si potraviny a různé zboží na černém trhu. Jelikož byl tento způsob obchodu pod přísnými tresty zakázán, vládl mezi obyvateli strach. Byl prováděn stále častěji soupis dobytka a drůbeže. V obchodech musel být stále veden záznam o stavu zboží. Vázaný byl i prodej uhlí, dřeva a stavebního materiálu. Někteří byšičtí občané na tyto kontroly doplatili. Jednalo se o zatajování obilí. „Josef Janda, rolník č. 76, pro zatajení obilí byl odsouzen k 1 měsíci žaláře u okr. soudu na Mělníce.“²⁴⁷

Kvůli tzv. protistátní činnosti byli zatčeni tito obyvatelé Byšic:²⁴⁸

1. MUDr. N. Četverikov, lékař č. 58 – zatčen gestapem v Ml. Boleslavi dne 25. 10. 1944 a vrátil se z Terezína 8. 5. 1945.

²⁴³ SOKA Mělník, Archív obce Byšice. Kniha pamětní městyse Byšic 1920 – 1947, s. 168

²⁴⁴ tamtéž, s. 156

²⁴⁵ tamtéž, s. 170

²⁴⁶ tamtéž, s. 168

²⁴⁷ tamtéž, s. 171

²⁴⁸ tamtéž, s. 172

2. Oldřich Svoboda, strojní zámečnick, č. 144 – zahynul v Terezíně na tyfus.
3. Karel Pochman, č. 104 – zatčen po udání z obce v listopadu 1944.

Vyšetřován v Ml. Boleslavi a na Pankráci. Propuštěn v březnu 1945.

V průběhu zimy 1941 přišli do Byšic první Němci. Jednalo se o německé usedlíky od Černého moře, kteří se museli vystěhovat z území tehdejšího SSSR. V průběhu let 1941 – 1943, kdy bylo zabráno nejvíce domů německými přistěhovalci, rostla bytová nouze. Z tohoto důvodu byla sestavena bytová komise pro zajištění bytů. *„Členy byli Jan Sládeček, cestář a František Březina, krejčí.“* Jakým způsobem měla tato komise pracovat a kde sháněla byty, není známo. Celkový počet přistěhovalců německé příslušnosti činil 72 osob. Z Byšic se muselo odstěhovat dvacet českých rodin, mezi nimiž byla i rodina největšího statkáře Ing. Vaňka, která musela přenechat statek i se zámeckou budovou několika německým rodinám.

„Do Byšic přijela německá komise od tak zvaného Bodenamt v Praze. Sepisovala zemědělské usedlosti, které byly v pronájmu. Tyto usedlosti byly pak Besarábci zabírány, později asi v r. 1943 vykupovány.“²⁴⁹ První rodina přistěhovalců přišla v listopadu 1941 a dostala usedlost po rodině Švejdových z domu č. 106. Tato rodina nezůstala bez prostředků, jelikož *„dostala hospodářství z pozůstalosti po strýci Rybákovi. Pak byly zabírány další usedlosti: č. 21 manželů Kučerových, č.6 p. Brycha, č. 53 manželů Dunasových, č. 25 a 26 p. Ing. Mir. Vaňka a nájemce Matěje Nedomy. Dále byl zabrán celý dům č. 2 manželů Flodrmánových. V domě č. 31 u Mercových byly ubytovány dvě německé rodiny. Pak zabrány domy č. 246 a 20, židovských rodin Nehlovy a Herrmanovy.“²⁵⁰* Postižení obyvatelé museli Němcům přenechat stavení a lacino odprodat celé pozemky a dobytek. *„V domě č. 2 s více byty jejich příslušník Müller dělal veliký rámus, že je to jeho dům a že si v něm může dělati, co chce. Ani bytový referent z okr. úřadu v Mělníku p. Vondrouš s ním nic nedovedl.“²⁵¹* Z Besarábců, jak byli nazýváni, byl dle kroniky nejhorší Adam Heym, který se usadil v č. 21 po Kučerových. *„Prohlásil dříve již, že*

²⁴⁹ SOkA Mělník, Archív obce Byšice. Kniha pamětní městyse Byšic 1920 - 1947, s. 163

²⁵⁰ tamtéž, s. 163 – 164

²⁵¹ tamtéž, s. 164

po válce bude českými palicemi dláždít svůj dvůr.“²⁵² Po válce byl dopaden, usvědčen pomocí svědectví byšických občanů a odsouzen k několika letům vězení.

Rodina Ing. Vaňka byla vystěhována a zámek s veškerým movitým i nemovitým majetkem byl dán k dispozici Němcům. V zámku žilo 11 až 15 německých rodin, které hospodařily cca na polovině ze 112 ha, které patřily k zámeckému statku. Zámeckým hospodářem byl jmenován jakýsi „Hotto“, německý válečný invalida, který v roce 1941 přišel o nohu.²⁵³

Společně s ustupující německou armádou z východní fronty, prchali z dobytých sovětských území i němečtí přistěhovalci. Jakmile Rudá armáda postupovala územím bývalého Polska a vstoupila na půdu Třetí říše, zesílil i počet německých exulantů. Zkraje roku 1945 přibyli němečtí uprchlíci i do Byšic. *„Dne 11. února 1945 pozdě večer přijel vlak s německými uprchlíky ze Slezska. Pomalu vystupovali z vlaku, jakoby se jim nechtělo. Věci měli naložené na sáňkách nebo dětských kočárcích. Byli to ženy, děti, dívky a chlapci do 16 let. Mužů dospělých bylo asi 11 – neschopných práce nebo starých. Všech bylo 320 osob.“*²⁵⁴ Pro uprchlíky byla vyklizena byšická škola a sbírky z kabinetů se musely uschovat u mlynáře Rudolfa Flodrmana.²⁵⁵ *„Žádali, aby jim lidé z obce štípali dříví a nosili do školy. Starosta se jim dovedl ozvat, že jsou mezi nimi i mladé ženy. Stěžovali si na Mělníce, ale nepochodili.“*²⁵⁶ Školní vyučování tak muselo probíhat za improvizovaných podmínek v místních hostincích a na radnici. V té době bylo v obci přihlášeno na 1780 osob²⁵⁷, nejvíce v byšické historii.

Zkrátka došlo i na nově usedlé Němce z let 1941 – 1945, kteří sepisovali inventář a připravovali se také na odchod. Do Byšic se sjížděli Němci z východního a severního koutu okresu, odtud pokračovali většinou povozy přes Brandýs nad Labem, Písek a směřovali do Bavor. *„Za Prahou kolem Zbraslavi byly*

²⁵² SOkA Mělník, Archív obce Byšice. *Kniha pamětní městýse Byšic 1920 - 1947*, s. 181

²⁵³ Biografický rozhovor s pamětníkem p. Miroslavem Vaňkem, Nerudova 459, Mělník, 276 01, 30.3.2012

²⁵⁴ SOkA Mělník, Archív obce Byšice. *Kniha pamětní městýse Byšic 1920 - 1947*, s. 174

²⁵⁵ Byšický mlynář Rudolf Flodrman vlastnil tzv. „Dolní mlýn“ v Přívorách. Koupil jej 30.9. 1908 a o rok později přestavěl na automatický mlýn. Dne 31.7. 1909 mu byla na přívorském mlýnu povolena výměna staré turbíny za Francisovu. Mlýn fungoval do roku 1953, kdy jej přebírá místní JZD a je používán pouze jako šrotovník. Roku 1961 byl mlýn zestátněn. In. Josef KLEMPERA. *Vodní mlýny v Čechách I.*. Praha: Libri 2000, s. 215

²⁵⁶ SOkA Mělník, Archív obce Byšice. *Kniha pamětní městýse Byšic 1920 - 1947*, s. 175

²⁵⁷ tamtéž, s. 175

jejich transporty napadeny spojeneckými letci a hodně jich bylo pobito. Němci z Byšic dojeli až k Příbrami do Březnice. Tam jako správce hospodářského družstva působil zdejší rodák p. Brož. Zaslal do Byšic švagrovi Dytrychovi dopis, že spatřil několik povozů s nápisem Byšice. Že byly u nich zadrženy a mají být přiděleny tamějším rolníkům i s koňmi. Starosta obce s dvěma občany ihned odjeli do Březnice. Koně se podařilo po obcích najít a přivést zpět do Byšic (až na 3).²⁵⁸

Němci z byšického zámku před koncem války ve velkém poráželi dobytek a snažili se z hospodářství odvézt co největší množství movitého majetku. K odvezení posloužily 2 traktory, 5 párů koní a jiný potahový dobytek. Němci odvezli většinu zemědělských strojů včetně zámeckého mobiliáře a jiného movitého majetku. Statkáři Vaňkovi se vrátilo pouze několik povozů, které byly nalezeny prázdné v Děčíně. Kde opravdu mobiliář skončil, není známo.²⁵⁹

Zámek neměl dle zprávy z roku 1952 žádný inventář, objekt byl uváděn bez vnitřního vybavení.²⁶⁰

Zabráním a ubytováním německých uprchlíků vznikly na zámecké budově následující škody: na chodbách stržené elektrické vedení, rozbitá osvětlovací tělesa, vytrhaná prkna o celkové ploše 165 m², v některých místnostech v 1. patře odstraněna podlaha, shozena stropní lepenice v jedné místnosti v 1. patře o ploše 20 m², otlučená omítka v přízemí. Statek byl zanedbán a neudržován, bylo poškozeno vodovodní zařízení, elektřina, postupně byly páleny trámy v hospodářských budovách (stropy, štíty, podbití stropů) a plot o délce 400 m. Dále byla poškozena polní dráha na svoz hnoje a zbourána podpěrná zeď o délce 38m. Sýpka měla poškozený strop o ploše 20m².²⁶¹

Jelikož se Byšice nalézají v blízkosti železnice, mohli místní obyvatelé pozorovat přesuny zajatců z pracovních táborů z východního Německa. Někteří šli pěšky, jiní byli přepravováni v dobytčích vagónech po železnici. „Podle

²⁵⁸ SOKA Mělník, Archív obce Byšice. Kniha pamětní městyse Byšic 1920 - 1947, s. 181

²⁵⁹ Biografický rozhovor s pamětníkem p. Miroslavem Vaňkem, Nerudova 459, Mělník, 276 01, 30.3.2012

²⁶⁰ Národní archiv. SPS – dodatky. *Určení státního kult. majetku na objektech z revize a nové pozemkové reformy.* kart. 132

²⁶¹ *Zápis o rozsahu stavební škody na nemovitostech velkostatku Ing. Miroslava Vaňka a Marie Vaňkové v Byšicích, okres Mělník.* Soukromý archiv Miroslava Vaňka

sdělení německého velitelství přešlo Byšicemi 72.000 zajatců; z toho 65.000 z SSSR a zbytek 7.000 anglických v době od 26. 2. – 12. 3.²⁶² Většina z tohoto počtu šla pěšky, nemohoucí seděli na selských vozech. Rusové byli prý nejvíce zbědovaní, někteří byli bosí (viz. fotografická příloha). „V Byšicích přenocoval pouze první transport. Transport měl asi 3.000 Rusů a 2.000 Angličanů.“²⁶³ Nejprve měli být umístěni do dvorů větších českých usedlostí, ale nakonec složili hlavy ve dvorech domů č. 21 a 54, které zabrali Němci od Černého moře. Místní lidé jim tajně nosili vařené brambory a vodu. Další transporty již Byšicemi pouze procházely směrem k Přívorům. Tento smutný pohled se byšickým naskytl ještě několikrát. Místní proto vždy nechávali nějaké jídlo u cesty, podávali ho zajatcům v nestřežený okamžik, nebo jej házeli přímo do řad. „Po třetím transportu dohodl se starosta B. Richtrmoc s obcí Přívorami o zásobování zajatců nocujících vždy v této obci. ... Potraviny lidé přinášeli na určená místa a odtud je povozy odvážely do skladiště p. Matouše v Přívorech.“²⁶⁴ Nejprve bylo nutné řádně pohostit velitele transportu a poskytnout adekvátní subvenci i řadovým strážím. Josef Pekař z mlýna Lejkov, J. Bednář ze Starého mlýna a Rudolf Flodрман – ti všichni pekli pro zajatce zdarma chléb. Řezníci Ed. Ptáček a Vilém Zíta rozdali mnoho uzenin. Ne všichni obyvatelé Byšic se k zajatcům chovali dobře. Jednou se stalo, že nějaký p. Vojtěch z Byšic zkopal ruského zajatce. Důvod tohoto činu není znám. Jisté je, že onen Vojtěch si odseděl několikaletý trest v pankrácké věznici. Souběžně s vězni projížděli Byšicemi také uprchlíci z Polska a Slezska. „Šli pěšky, jeli na kolech, povozy i traktory, též několika auty.“²⁶⁵ Někteří přespali v soukromých domech a poté pokračovali ve své cestě. Jednalo se o proud ustrašených a zbídačených lidí. Na rozdíl od zajatců, neposkytovali jim místní obyvatelé pomoc vždy dobrovolně. „Když povozy nemohly dále, museli zdejší rolníci poskytnouti potahy a dopravit je do Krábčic u Roudnice. S koňmi se vraceli až pozdě večer. S těmito uprchlíky byla veliká svízeľ.“²⁶⁶ „Za tři měsíce projelo Byšicemi asi 200.000 uprchlíků.“²⁶⁷

²⁶² SOkA Mělník, Archív obce Byšice. *Kniha pamětní městyse Byšic 1920 - 1947*, s. 175

²⁶³ tamtéž, s. 176

²⁶⁴ tamtéž, s. 177

²⁶⁵ tamtéž, s. 179

²⁶⁶ tamtéž, s. 179

²⁶⁷ tamtéž, s. 180

Začátkem dubna 1945 přijel do Byšic zvláštní vlak se stavebním materiálem a šesti sty dělníky. Todtova stavební skupina, jak je zvána v kronice, měla vystavět spojovací trať směrem na Mělník. Jednalo se o praktické zkrácení tratě, aby vlaky nemusely zajíždět do Všetat. Práce nebyla pro blížící se konec války dokončena.

Poslední okamžiky II. světové války v Byšicích byly dramatického charakteru. Správa, že se blíží Rudá armáda, se rozšířila mezi lid. Ráno 5. května 1945 zachytil poštovní Čermák zprávu z Prahy o nerespektování nařízení týkající se dvojjazyčného úřadování, dvojjazyčných nápisů a zákazu vyvěšování československých vlajek. Starosta Richtrmoc, majitel papírnický, měl již v té době připraveno množství praporek k vyvěšení. *„Obec Byšická byla mezi prvními obcemi v okrese, v nichž se započalo s vyvěšováním čsl. praporů a vlajek.“*²⁶⁸ Téhož dne (sobota) odpoledne přijelo z Řepína několik partyzánů s cílem získat zbraně. Nehledě na vlastenecký čin, jednalo se o nerozum a provokaci, neboť v té době na nádraží stály tři vlaky: jeden vlak s německým vojskem a jednotkou SS, Todtův stavební oddíl a sanitní vlak. *„Byli vysláni místní občané jako parlamentáři k těmto vlakům, aby získali zbraně. To se nezdařilo a partyzáni odjeli zpět na Řepín.“*²⁶⁹ Šťěstí je, že nedošlo k žádnému incidentu. Druhé vyjednávání bylo o poznání úspěšnější. Starosta Richtrmoc dohodl s velitelem sanitního vlaku, aby raněným vojákům byla poskytnuta potrava (především polévka z továrny Gráf). Strážní oddíl tohoto vlaku odevzdal výměnou za potraviny své zbraně a střelivo. Todtova stavební skupina také odevzdala své zbraně a přijala potraviny. Stejně tak vojáci ze třetího vlaku. *„Posádka SS se nedala odzbrojit a odešla směrem k Mělníku.“*²⁷⁰ Některé zbraně byly rozděleny mezi muže z obce, kteří se dobrovolně připojili k partyzánům na Řepíně. Zbývající zbraně byly přiděleny obcím Čechelice, Liblice, Přívory, Vavřineč, Všetaty a Nedomice. Ve stejný den byla ubytovaným Němcům ve škole odebrána kola, aby nemohli o této akci nikoho informovat. *„Přece se několika německým uprchlíkům podařilo dostat na Mělník, kde velitele oddílu SS informovali o tom, co se děje v Byšicích. Na podkladě tohoto oznámení byl vyslán*

²⁶⁸ SOkA Mělník, Archív obce Byšice. Kniha pamětní městyse Byšic 1920 - 1947, s. 184

²⁶⁹ tamtéž, s. 184

²⁷⁰ tamtéž, s. 185

do Byšic pancéřový vlak.²⁷¹ Posádka tohoto vlaku provedla v obci prohlídku domů a začala pátrat po partyzánech. Údajně se při této akci střílelo. Velitel vlaku následně odvezl německé uprchlíky z Byšic. „Večer v neděli 6.5. asi v 7 hodin vpadl do obce tankový oddíl z Mělníka. Nešťastnou náhodou přijelo před továrnu Gráf nákladní auto této firmy s několika muži z Řepína. Němečtí vojáci auto prohledali a zabavili zbraně šoférům a několika mužům. Byli postaveni ke zdi a nastala prohlídka celé továrny. Ředitel Walter Vagner se ukryl a tak s německými vojáky musel chodit správce p. Bohuslav Diviš. Zbraně tam byly ukryty, ale naštěstí na ně Němci nepřišli. Zaměstnanci v továrně byli stavěni obličejem ke zdi, ruce vzhůru a tak vyšetřováni. Po vyšetření následoval pochod s rukama vzhůru na náměstí.“²⁷² Poté následovala důkladná prohlídka celé obce. Kde nebylo otevřeno, Němci vyrazili dveře, starostovi rozbili výlohu obchodu, jelikož v ní byl československý prapor a na radnici velitel SS údajně probodl obraz presidenta Beneše. „Zatčen a k výsledku předveden též starosta obce. Dostal ultimátum vydání do 10 minut všechny zbraně, zabavená jízdní kola a propustit všechny Němce, kteří dosud v některých domech zbyli.“²⁷³ Poté, co byly podmínky splněny, Němci odjeli směrem k Mělníku. Vrcholem všech válečných událostí v Byšicích byl nálet na prostranství před továrnou Gráf ze dne 9. 5. 1945.

3.3.2 Sovětské nálety na Mělník, Byšice a okolí

Při nečekaných sovětských náletech v prvním dnu míru přišlo o život velké množství obyvatel Čech a Moravy. V posledních dvou měsících války byly spojenci několikrát bombardovány cíle v Mělnickém okrese. Jednalo se o rafinerie, nádraží a letiště v Kralupech nad Vltavou, které bombardovala 456th Bombardment group²⁷⁴ v březnu 1945, dále letiště v Roudnici nad Labem nebo Neratovickou chemičku. Americké nálety měly za cíl ochromit průmysl v oblasti, zatímco Sověti se soustředili především na útoky proti ustupujícím Němcům, ale

²⁷¹ SOkA Mělník, Archív obce Byšice. *Kniha pamětní městyse Byšic 1920 - 1947*, s. 186

²⁷² tamtéž, s. 186

²⁷³ tamtéž, s. 188

²⁷⁴ Michal PLAVEC. *Bomby pod Řípem*. Cheb: Nakladatelství letecké literatury 2008, s. 115

jednalo se o nepřesné nálety, které přinesly velké množství obětí z řad civilního obyvatelstva. „Bombardéry Petljakov Pe-2 z 1. gardové bombardovací letecké divize 2. letecké armády útočily 8. května například na pohyb německých kolon na silnici Česká Lípa – Mělník a v okolí Teplic, Děčína, Žandova a Litoměřic.“²⁷⁵

Dne 9. května byl bombardován Mělník a okolí. „Nálety, které měly za cíl zřejmě most přes Labe, aby tak byl německé armádě znemožněn přechod řeky, se naštěstí obešly bez větších obětí, protože obyvatelstvo se na výzvu místního rozhlasu shromáždilo na náměstí k uvítání anglických vojáků.“²⁷⁶ Obyvatelstvo netrpělivě očekávalo Rudou armádu, avšak předseda ONV F. Erban, který jel avizované koloně naproti, se setkal s kolonou anglických zajatců, kteří byli dovedeni na náměstí, kde se shromáždila většina obyvatel města. Z tohoto důvodu došlo převážně jen na materiální škody – zasažena byla vilová čtvrť „Na Polabí“ a veslařský klub, který se nachází v blízkosti mostu. Most zasažen nebyl.

Situace se opakovala i v Byšicích, kterými v posledních dnech války projelo několik německých kolon i kolon zajatců. „Všude bylo plno lidí a dětí. Partyzáni v noci podél silnic kopali hluboké příkopy, které ráno lehce zaházeli. Do takové jámy sjel vojenský vůz, řidič vyskočil, počkal na druhý, který zpomalil, nabral vojáky a již za jízdy hodil na nepojízdné auto granát. Nastal výbuch, auto hořelo, hořel i strom, všude panika, křik, pláč, prostě zmatek a hrůza. Do toho letadla a siréna, my jsme přiběhli k hospodě a ukryli se ve sklepě.“²⁷⁷

V půl druhé odpoledne přišel první nálet na obec, pumy dopadly do bezprostřední blízkosti zámku. První puma dopadla mezi mostek překlenující mlýnský náhon a čelní stěnu zámecké budovy. Tlakovou vlnou byla rozbita okna, poničena čelní stěna a fasáda, střešní krytina a dokonce velké kamenné koule zdobící mostek odlétly do velké vzdálenosti od původního umístění na rohových sloupcích. Druhá puma dopadla do zámecké zahrady, avšak nezpůsobila větší škody. Další pumy dopadly do blízkosti náměstí, kde poškodily dům starosty

²⁷⁵ Michal PLAVEC. Bomby pod Řípem. Cheb: Nakladatelství letecké literatury 2008, s. 237

²⁷⁶ Tomáš JAKL, Dalibor STÁTŇÍK. Květen 1945 na Mělnicku. Praha: Mladá Fronta, 2011. s. 39

²⁷⁷ Vzpomínky učitelky v Byšicích p. Boženy Kalivodové, červen 1997 IN: Jaroslav JAROŠ. Škola obecná a měšťanská 1800- 1950. Byšice, 1998. s. 73 – 74

Richtrmoce a vedlejší statek.²⁷⁸ „Fasáda zámku nikdy nebyla zcela opravena, údajně na památku tohoto náletu.“²⁷⁹ Druhý nálet se opakoval zhruba o půl šesté večer. Pumy dopadly do prostoru před továrnu Gráf, ze které právě odcházela jedna pracovní směna. V tu dobu také přijel v autě zvěrolékaře Nováka z Liblic doktor Četverikov, který se o den dříve vrátil z Terezína. Jelikož byl doktor Četverikov velmi oblíben, seběhl se k autu dav lidí, který jej chtěl přivítat. „Nálet probíhal ve dvou vlnách, a když bylo po všem a vyšli jsme ven, spatřili jsme rozbité vozy, auta, mrtvé vojáky i civilní lidi, kteří se dívali u brány továrny nebo u dveří svých domů. Po paní Švejkové, se kterou jsme mluvili dvě hodiny předtím, zůstaly jen brýle, které se našly neporušené. U jednoho auta ležel malý psík s přeraženou nožičkou a tiše kňučel. V autě pak seděla žena a měla jen půl hlavy. Hrůza se jen podívat. Doma jsme měli rozbitá okenní skla, rozsekané záclony a všude plno střepů.“²⁸⁰ Toho dne zemřelo 21 obyvatel, mezi nimi i tříčlenná rodina Švejkova, bývalý starosta obce Václav Lachman a spousta jich byla raněna.²⁸¹

Nálety z 9. května byly připisovány přímo Němcům nebo neoznačeným letadlům, jelikož nebylo z ideologického hlediska přípustné uvádět, že se jednalo o sovětské letouny. „Většina bojeschopných německých letadel opustila území Protektorátu již 8. května 1945 v odpoledních a večerních hodinách. Směřovala na letiště v americké okupační zóně, aby jejich piloti nepadli do zajetí sovětské armády.“²⁸²

Dne 11. května 1945 vystrojila obec společný pohřeb o 5. hod. odp., která také darovala veliký věnec, jež na hrobech položil předs. MNV. B. Richtrmoc. Pak započaly náboženské obřady.“²⁸³ Byly slouženy mše ve třech vyznáních: katolická mše, evangelická i mše církve československé. Následného procesí se prý zúčastnili představitelé odboje, zástupci jak starého obecního zastupitelstva, tak tzv. nového revolučního národního výboru, dále pak zástupci Sokola a hasičského

²⁷⁸ Biografický rozhovor s pamětníkem p. Miroslavem Vaňkem, Nerudova 459, Mělník, 276 01, 30.3.2012

²⁷⁹ Biografický rozhovor s pamětníkem p. Karlem Boháčkem, předseda MNV Byšice-Liblice 1971 – 1977, 4.4. 2012

²⁸⁰ Vzpomínky učitelky v Byšicích p. Boženy Kalivodové, červen 1997 IN: Jaroslav JAROŠ. *Škola obecná a měšťanská 1800- 1950. Byšice, 1998.* s. 73 – 74

²⁸¹ SOkA Mělník, Archív obce Byšice. *Kniha pamětní měšťáky Byšic 1920 - 1947*, s. 188

²⁸² Michal PLAVEC. *Bomby pod Řípem*. Cheb: Nakladatelství letecké literatury 2008, s. 237

²⁸³ tamtéž, s. 189

spolku. Ve stejný den přijel do Byšic oddíl rudé armády, který se zde zdržel několik dní. Místní občané si s Rusy vyměňovali různé zboží. Učitel byšické školy a její pozdější ředitel Václav Vaníček sehrál v hostinci „Na špici“ s velitelem oddílu několik partií šachu.

O den dříve spáchal sebevraždu bývalý poštovník Ferdinand Ráz. *„Byl to člověk ne zcela normální duševně. Proto byl také předčasně pensionován.“*²⁸⁴ Svůj život ukončil skokem z půdního okna na dlažbu dvoru radnice. Ferdinand Ráz byl pravděpodobně proněmecky smýšlející, jelikož měl údajně odebrat *Vlajku a Boj*.²⁸⁵ Místní občané se ho báli, jelikož byl v podezření, že za války udal Karla Pahmana. Spekulace o jeho udavačství jsou nicméně nepodložené.

Pro kolaboraci, smýšlení nebo spolupráci bylo zatčeno celkem devět občanů Byšic, mezi nimi například: Walter Vagner, ředitel továrny Gráf, byšický fotograf Josef Tkadlec s manželkou a J. Vojtěch s celou rodinou. Ředitel Vagner byl zatčen přímo v továrně. V tomto případě není jasné, proč došlo k jeho zatčení, neboť díky potravinám z továrny došlo k odzbrojení německých vlaků z byšického nádraží a jejich zbraně byly poté ukryty v továrně, odkud si je měli převzít partyzáni z Řepína. Fotograf Tkadlec za války přijal německou státní příslušnost a měl 2 syny ve Wehrmachtu. Mezi zatčenými byla vdova po Ferdinandu Rázovi Božena. Paní Rázová udala spolu s paní Kloučkovou Annu Jandovou, která dostala za války pět let vězení za zneuctění obrazu R. Heydricha (strhla jej v prádelně ze zdi). Trest byl zmírněn na 2 měsíce, které si odseděla ve vězení na Mělníku. Paní Kloučková prý vyvěšovala na svém domě hákový prapor. *„J. Kloučková byla odsouzena k pětiletému žaláři a konfiskací domu č. 227.“*²⁸⁶ Spolu s nimi figuroval v této kauze i Otakar Pilnaj, který ono udání na popud výše zmiňovaných dam sepsal a odevzdal úřadům. *„Ot. Pilnaj pro přihlášení se k německé příslušnosti, pro spolupráci s ním. úřadem v Praze a pro jiné přečiny byl odsouzen konfiskací domu č. 8 a vězením.“*²⁸⁷

²⁸⁴ SOkA Mělník, Archív obce Byšice. Kniha pamětní městyse Byšic 1920 - 1947, s. 194

²⁸⁵ Jednalo se o časopisy antisemitské povahy.

²⁸⁶ SOkA Mělník, Archív obce Byšice. Kniha pamětní městyse Byšic 1920 - 1947, s. 195

²⁸⁷ tamtéž, s. 195

Z devíti byšických Židů se po válce nikdo nevrátil. Například děti židovského původu byly násilně odvečeny do terezínskeho ghetta a dále poslány do Osvětimi, kde všechny zahynuly. „Byli to: Felix Wertheimer z Byšic (čp. 266, areál firmy Graf, kde byl jeho otec ředitelem), Olga Mehlová z Byšic (čp. 246), Josef Steindler a jeho sestra Anna z Čečelic (čp. 113), a Hana Hermannová, která bydlela v Byšicích u V. Košeráka (čp. 21).“²⁸⁸

3.3.3 Odbojové akce v Byšicích a okolí

Co se týká odbojové činnosti, nejsilnější partyzánská skupina operovala kolem obce Řepín. Koncem války došlo na Řepíně k ozbrojené potyčce mezi Němci a partyzány. Byšičtí občané nevyvíjeli zdaleka takovou činnost. Již v roce 1941 se v Byšicích údajně vytvořila ilegální skupina pod vedením obchodníka Karla Uhlíře. „Členy byli ještě Jar. Múler, úředník fy. Gráf, Ant. Poštołka, žel. zřízenec a starosta Boh. Richtrmoc. Tato skupina byla napojena na důstojníka letectva Jana Koláře.“²⁸⁹ Skupina patrně nevyvíjela větší činnost, pravděpodobně se omezila pouze na pozorování pohybu na trati a dění v obci a okolí. Po zatčení Karla Uhlíře kvůli zadržování potravin se skupina rozpadla, jelikož se její členové navzájem neznali. „Tak Boh. Richtrmoc s Eduardem Ptáčkem založili skupinu novou. Členy byli K. Tuček, šofér fy. Gráf, Josef Henc, úř. fy. Gráf, Ing. Fr. Mareček. Tato skupina se často scházela na obecním úřadě, když hrál biograf, aby manželky a občané nic nepozorovali.“²⁹⁰ Později se skupina rozrostla na tři oddíly. Jejich činnost nebyla nijak nebezpečná. Hlavní náplní této odbojové organizace bylo poslouchání rozhlasu, připravování praporků a ke konci války odstraňování dvojjazyčných tabulí. Nezáslužnější činností se stala systematická pomoc zajatcům, kteří obcí procházeli. Dalo by se říci, že zajatcům poskytovala potraviny téměř celá obec. V posledních dnech války se jádro skupiny zasloužilo o odzbrojení posádek sanitního a stavebního vlaku, které tou dobou dlely na byšickém nádraží.

²⁸⁸ Zpravodaj 2002/1 Židovského muzea v Praze, In. <http://www.jewishmuseum.cz/cz/cz021.htm>, 11/2009

²⁸⁹ SOkA Mělník, *Archív obce Byšice. Kniha pamětní městýse Byšic 1920 - 1947*, s. 182

²⁹⁰ tamtéž, s. 183

„V pondělí 7. V. (45) v 9 hod. večer přišla telefonická zpráva z Mělníka, že kolem půlnoci projde zdejší obcí německý oddíl asi o 600 mužích. ... skutečně o půl 12. hodině noční prošla obcí v zajištěném vojenském pochodu německá posádka, ale směrem na Konětopy. Ty byly ihned vyrozuměny.“²⁹¹ Ve skutečnosti byla vojenská skupina pravděpodobně podstatně menší: „7 tanků, 2 pancéřové vozy a 2 nákladní auta pěchoty.“²⁹² Poštovník V. Čermák tak zřejmě zachránil život spoustě obyvatel Konětop. „Většina domů v obci byla vypálena. Obyvatelé prchli včas i s dobytčím do okolních lesů.“²⁹³ Úplně shořelo 32 domů, 58 částečně. Jednalo se pravděpodobně o trestnou výpravu proti odboji v Řepíně a okolí. Konětopy byly vypáleny na rozkaz německého důstojníka jménem Helmut Kühn.²⁹⁴ „Němci, kteří jeli na trestnou výpravu, si snad spletli cestu, stočili se z Byšic na Konětopy a tam několik domů vypálili.“²⁹⁵

Dne 5. 5. 1945 došlo v obci Nebužely k odzbrojení 35 Němců. „Podle svědků se s nejvyšší pravděpodobností jednalo o tzv. Schutzpolizei, čili ochrannou policii. Velitelem jednotky byl poručík Wilhelm Jaschke.“²⁹⁶ Ti byli převezeni partyzány na zámek v Řepíně, kam v době pražského povstání přesídlil jejich velitelský štáb. Zde byli zajatí Němci vyslýcháni. „Další vývoj událostí je nejasný. Ve štábu partyzánů mělo dojít k hádce mezi velitelem Kaniševem a poručíkem Šindelářem. Tam bylo, za dosud neobjasněných okolností rozhodnuto, že budou všichni Němci včetně dvou žen popraveni.“²⁹⁷ Exekuce měla proběhnout v Dole pod Řepínem. Během poprav došlo k přestřelce, jelikož někteří zajatci pravděpodobně ukryvali zbraně. Během nastalého zmatku se několika z nich podařilo utéct. Mezi nimi byl velitel Jaschke a jedna z německých žen. Při přestřelce byl zabit ranou do zad i jeden z významných představitelů řepínského odboje Ing. Igor Fatějev. Uprchlá německá žena, prý příslušnice SS, byla po třech dnech nalezena v hájovně

²⁹¹ SOkA Mělník, Archív obce Byšice. *Kniha pamětní měšťáky Byšic 1920 - 1947*, s. 187

²⁹² Jan Sládeček. *Dolní Harbasko v r. 1945*. Press Servis, s.r.o. OÚ Hostín, s. 20

²⁹³ SOkA Mělník, Archív obce Byšice. *Kniha pamětní měšťáky Byšic 1920 - 1947*, s. 187

²⁹⁴ „Tento fašistický poručík SS-manů jménem Helmut Kühn, který pocházel z Gdaňska, nechal na svůj příkaz vypálit obec Konětopy mezi Čečelicemi a Dřísy ležícími. Naši partyzáni po šťastné výpravě dopadli tohoto zločince s dalšími SS-many, zajali a přivedli na Řepín. A zde, po vynesení rozsudku velitelem P. A. Kaniševem, který znel smrt, byl téže noci rozsudek smrti nad velitelem SS-manů vykonán.“ In. Obecní úřad Řepín. *Obecní kronika Řepín*, s. 223

²⁹⁵ Václav ZIMERMAN. *Národní mstitel*. obec Řepín 2000, s. 133

²⁹⁶ SOkA Mělník, Archív obce Byšice. *Kniha pamětní měšťáky Byšic 1920 - 1947*, s. 118

²⁹⁷ Jan Sládeček. *Dolní Harbasko v r. 1945*. Press Servis, s.r.o. OÚ Hostín, s. 16

na Dolním Harbasku, kde ji hajný Ryšavý zavřel do chlívku a informoval Řepín. První verze hovoří o tom, že byla zastřelena přímo v hájovně a pohřbena za domem, druhá, pravděpodobnější varianta, hovoří o tom, že byla po obdržení instrukcí z Řepína propuštěna. V lese mezi Řepínem a Harbaskem za ne zcela jasných okolností měla být někým znásilněna a následně zastřelena. Muselo se jednat o člověka z okolí Dolního Harbaska či o někoho z okruhu řepínských partyzánů, který ji eskortoval.

*„Před jistou smrtí uprchl velitel německé jednotky poručík Jaschke. Přes les se asi dostal až na silnici vedoucí z Mělníka do Mladé Boleslavi, kde si pravděpodobně zastavil auto a svezl se s ním až na Mělník, kde podal zprávu o tom, co zažil.“*²⁹⁸ Poručíku Jaschkemu se poté podařilo zorganizovat onu trestnou výpravu.

*„Při bojích s tankovým oddílem u Řepína padl jako člen partyzánské brigády zdejší (Byšický) občan Václav Horčík ve věku 19 let.“*²⁹⁹ *„Některé prameny uvádějí, že byl téměř dvouhodinový, jiné jeho délku odhadují na 3 až 4 hodiny.“*³⁰⁰ Ke smrtelnému zranění Václava Horčíka došlo v boji u Zahájí blízko Řepína, kde se nalézala partyzánská vysílačka.

3.3.4 Období tzv. „řízené“ demokracie v letech 1945 – 1948

*„Již dlouho před tím, než došlo k definitivní porážce nacistických armád, bylo díky systematickému úsilí celého prozatímního státního zřízení v čele s E. Benešem připraveno vše potřebné k zajištění faktické obnovy čs. státu.“*³⁰¹ Součástí úvah o poválečném uspořádání Československa byla i otázka organizace státní správy a samosprávy. Byla nastolena základní otázka kontinuity či diskontinuity se státní správou první republiky. V tomto okamžiku přichází na řadu otázka národního výboru, jelikož národní výbory sehrály v historii české státnosti významnou roli. Objevují se již během revoluce 1848, v prvních letech první světové války a opět za okupace. *„Prvním orgánem, který demonstroval existenci*

²⁹⁸ Václav ZIMERMAN. *Národní mstitel*. obec Řepín 2000, s. 121

²⁹⁹ SOkA Mělník, Archív obce Byšice. *Kniha pamětní městyse Byšic 1920 - 1947*, s. 188

³⁰⁰ Jan Sládeček. *Dolní Harbasko v r. 1945*. Press Servis, s.r.o. OÚ Hostín. s. 20

³⁰¹ Pavel MARŠÁLEK. *Protektorát Čechy a Morava*. Praha 2002, s. 177

české státnosti, byl Československý národní výbor, jenž byl vytvořen 17. října 1939 v Paříži.³⁰² Během okupace se národní výbory staly ilegálními a koordinačními orgány odboje a postupně se měnily v orgány lidové moci. Pro další období byl určující trend sblížení se Sovětským svazem. V roce 1944 již probíhala jednání o budoucí podobě území protektorátu. Spolu s postupující Rudou armádou se stalo aktuální vydat dekret o správě osvobozených území. „V první polovině září 1944 byla osnova dekretu o národních výborech dokončena, 13. září ji schválila vláda a po několika týdnech odkladu podepsal prezident Beneš 4. prosince 1944 ústavní dekret o národních výborech a Prozatímním národní shromáždění číslo 18 Úř. věst.“³⁰³ Na území osvobozeném od nepřítele tak byly zřízeny místní, okresní a zemské národní výbory jakožto orgány veřejné moci. Po volbách ze dne 26. května 1946 se KSČ stala nejsilnější stranou v zemi. Výsledky voleb v podstatě předznamenovaly další politický vývoj vrcholící komunistickým převratem v únoru 1948.

Po celou dobu druhé světové války zastával funkci starosty Bohumil Richtrmoc. „Dne 28. dubna 1945 sešli se členové prvního národního výboru podle sovětů ruských k zahajovací první schůzi.“³⁰⁴ Předsedou národního výboru, jehož vznik komentuje byšická kronika, se stal Bohumil Richtrmoc, který vlastně jen pokračoval ve své funkci pod jiným titulem. „Podle výsledků obecních voleb sešli se 4. července (1945) zástupci 4 politických stran v obnoveném míst. nár. výboru k ustavující schůzi dne 4. července.“³⁰⁵ Národního socialistu Bohumila Richtrmoca brzy vystřídal komunist Vladimír Krolmus. „Bývalý předseda MNV B. Richtrmoc předal úřad nově zvolenému předsedovi MNV soudruhu Vl. Krolmusovi,“³⁰⁶ který ve funkci setrval do června 1948. „Rada vzala na vědomí, že předseda MNV Vladimír Krolmus odchází do pohraničí na mlýn do Dubé. Jeho funkci převzal náměstek Karel Boháček.“³⁰⁷

³⁰² Karel SCHELLE. *Organizace veřejné správy v letech 1848 – 1948*. Masarykova univerzita v Brně. Brno 1993, s. 469

³⁰³ tamtéž, s. 475

³⁰⁴ SOkA Mělník, Archív obce Byšice. *Kniha pamětní městyse Byšic 1920 - 1947*, s. 196

³⁰⁵ tamtéž, s. 203

³⁰⁶ Zápis ze schůze rady MNV konané dne 3. října 1945. In: SOkA Mělník, Archív obce Byšice. *Protokoly ze schůzí městské rady a rady MNV 1935 – 1949*, nestránkováno

³⁰⁷ SOkA Mělník, MNV Byšice. *Kronika 1948 – 1953*, s. 4

Poslední měsíce války se v Byšicích zapsaly do paměti jejich obyvatel více než celá válečná léta. Od února do května 1945 se v Byšicích ubytovali němečtí uprchlíci, v obci se také nalézala německá jednotka o 270 mužích, na nádraží byly tři ozbrojené vlaky a po silnici procházely davy uprchlíků a velké množství vězňů. Přičteme-li události ze 7. a 8. května, kdy Byšicemi procházely oddíly mající za úkol likvidaci partyzánů a bombardování z 9. května, znamenal konec války pro byšické obyvatele opravdovou úlevu. Němce vystřídali Rusové, kteří v obci pobývali až do 24. srpna 1945. Během těchto dní s nimi byšičtí vyměňovali různé zboží a přátelili se. Oslavy výročí T. G. Masaryka zakrátko vystřídaly radosti jiného typu, například výročí osvobození, slavené dle sovětského vzoru 9. května.

Některé starosti války zůstaly, jako například nedostatek zboží a lístkový přidělový systém, a časem měly přibýt nové. Pomalu se začala rozbíhat mašinerie kolem honby na zrádce a s ní spojená konfiskace majetků. Hospodářství sice nebylo tolik válkou poškozené, ale co se týče pozemkových práv a pracovních sil, vládl v zemi chaos. Frustrace z Němců se často přenášela i na nevinné. *„Již v prvních měsících poválečného období se začalo přistupovat k opatřením majícím za účel očištění krajiny od „nepřátel“ státu. V krátké době dvou měsíců – od 19. května do 20. července – byly uveřejněny 3 dekrety presidenta republiky“³⁰⁸ a vlády Národní fronty, které znamenají hluboký zásah do držby půdy v českých zemích.“³⁰⁹* Byl tak položen právní základ pro konfiskace německého majetku, zneplatnění majetkových převodů vynucených okupací a v neposlední řadě vzniku národní správy.

„Pro právní dispozici s půdou byly po roce 1945 nejdůležitějšími zákony zákon č. 142/1947 Sb. z. a n., o revizi první pozemkové reformy, a zákon č. 46/1948 Sb. z. a n., o nové pozemkové reformě.“³¹⁰ Postupem času se tento proces přenesl na movité statkáře, kteří začali přicházet o půdu ve prospěch lidu. Zásadním ustanovením zákona o nové pozemkové reformě byla zásada, že *„půda*

³⁰⁸ Jedná se o: Dekret ze dne 19. května 1945, Dekret ze dne 21. června 1945, Dekret ze dne 20. července 1945 a Dekret ze dne 3. září 1945, kterým byl zřízen Národní pozemkový fond. In. Jiří KOŤÁTKO. *Zákony naší nové pozemkové reformy*. Praha: Ministerstvo informací 1945, s. 5

³⁰⁹ tamtéž, s. 5

³¹⁰ Jana PŠENIČKOVÁ. *Sborník právních a ostatních předpisů k provádění pozemkových reform po roce 1945.*, Praha: Státní ústřední archiv v Praze 1998, s. 5

patří těm, kdož na ní pracují,³¹¹ a ustanovení, kterým se „omezila výměra půdy na 50 ha u hospodařícího zemědělce.“³¹² Tento kolektivní duch měl na svědomí nejednu křivdu. Dalším krokem bylo opětné scelování půdy dle kolektivizace, což propaganda odůvodňovala většími výnosy.

Po obecních volbách a následném etablování zástupců KSČ do vedoucích rolí byl 27. září 1946 projednán a schválen dvouletý prozatímní plán rozvoje obce, který počítal s rozšířením hřbitova, stavbou obecné školy a koupaliště v bývalé bažantnici na východě obce v roce 1947, stavbou vodovodu a kulturního domu v roce 1948. Dále byl schválen prodej parcel na stavbu domků za kostelem. Obecní zastupitelstvo nechalo prodloužit elektrické vedení až k domům za hřištěm a v mnohých ulicích bylo zřízeno veřejné osvětlení. „Dne 18. března 1947 se MNV usnesl a schválil postavit přídělné bytové jednotky (5) na pozemku p. Josefa Jandy za zahradou p. Augustina Kitzbergra při státní silnici Mělník – Ml. Boleslav.“³¹³

Po skončení II. světové války byla zavedena národní správa nad firmou Gráf. Správcem se stal dlouholetý zaměstnanec firmy „Jaroslav Srb, který byl s příchodem Němců propuštěn.“³¹⁴ Dále MNV Byšice vzneslo požadavek na vyvlastnění zemědělské půdy společnosti o výměře 3,79 ha.³¹⁵ Na těchto pozemcích obec plánovala zřídit v následujících letech hřiště a koupaliště. „Dle vyličení jsou tyto pozemky obdělávány po zemědělsku, a proto je lze považovati za zemědělský majetek ve smyslu §u 4 dekretu presidenta republiky z 21. června 1945 č. 12 sb. z. a n., a ježto patří Akciové společnosti Gráf, která byla firmou německou a která po dobu války sloužila úmyslně a záměrně německému vedení války.“³¹⁶ Od

³¹¹ Zákon ze dne 21. března 1948 č. 46/1948 Sb. z. a n., o nové pozemkové reformě (trvalé úpravě vlastnictví k zemědělské a lesní půdě). In. Jana PŠENIČKOVÁ. *Sborník právních a ostatních předpisů k provádění pozemkových reforem po roce 1945.*, Praha: Státní ústřední archiv v Praze 1998, s. 121

³¹² Zákon ze dne 11. července 1947 č. 142/1947 Sb. z. a n., o revisi první pozemkové reformy, §1 In. Jana PŠENIČKOVÁ. *Sborník právních a ostatních předpisů k provádění pozemkových reforem po roce 1945.*, Praha: Státní ústřední archiv v Praze 1998, s. 107

³¹³ SOKA Mělník, *Archív obce Byšice. Kniha pamětní městyse Byšic 1920 - 1947*, s. 230

³¹⁴ SOKA Mělník, MNV Byšice. *Držba zemědělské půdy a podniků*

³¹⁵ tamtéž

³¹⁶ Dopis JUDr. Dimitrije Bendla z Mělníka pro Václava Karpíška, člena MNV Byšice ve věci posouzení pozemků č. kat. 184/8 a 184/9, Mělník, dne 13. září 1945. In. SOKA Mělník, MNV Byšice. *Držba zemědělské půdy a podniků*

1. března 1948 byly národním správcem společnosti ustanoveny „Československé mlýny, národní podnik Praha II.“.

3.3.5 Divadlo za okupace a v letech 1945 – 1948

Zánik Československa byl pro obyvatele tvrdou ranou. Nálada byla na bodu mrazu. Obecným rysem tehdejší kultury se stala vlastenecká tendence v podobě návratu do minulosti českých dějin. Pomocí ochotnického divadla bylo možné demonstrovat proti okupaci.

V době vzniku Protektorátu Čechy a Morava působily v Byšicích tři spolky: Sokol, který ke konci roku 1939 měl 128 členů, dále pak DTJ a SK Rapid. Byli to Sokolové, kteří dali najevo svůj nesouhlas proti okupantům. Dne 16. března 1939, den po obsazení celého území bývalého Československa, se hráli představení „*Ta naše písnička česká*“³¹⁷, které mělo veliký ohlas v okolí Byšic. Představení bylo odehráno v přívorské sokolovně a režírovala jej Marie Rychtmocová, hudbu pan řídící učitel Benda. Druhým představením, které bylo v tomto období uspořádáno, byla opereta s názvem „U panského dvora“, opět pod taktovkou paní Rychtmocové a pana Bendy. „*Hra měla veliký úspěch a několikrát byla opakována.*“³¹⁸

V prosinci v roce 1941 se dramatický kroužek Sokola chystal na uvedení dvou divadelních her. První hrou měla být novinka pražských divadel, komedie V. Wernera „Červený mlýn“. K těmto akcím však již nedošlo, jelikož v dubnu téhož roku (1941), v souvislosti s protestními akcemi na vpád hitlerovských armád do Jugoslávie, byla totálně rozpuštěna Československá obec sokolská. „*Činnost byšické jednoty byla zastavena a její majetek včetně divadelního fondu byl zabaven.*“³¹⁹

Poté pokračovala v divadelní činnosti zmíněná paní Rychtmocová, manželka starosty obce. V roce 1942 nacvičila s ochotníky lidovou operetu „Perly panny Serafinky“. V hlavní roli se představila paní učitelka Ševčíková.

³¹⁷ SOkA Mělník, Archív obce Byšice. *Kniha pamětní městyse Byšic 1920 - 1947*, s. 158

³¹⁸ tamtéž, s. 158

³¹⁹ SOkA Mělník, *Mělnické listy*, r. XXIII., č. 12, 1941

V následujícím roce se hrálo „Me sme me“ a „Poslední muž“. Aby mohla být poslední zmíněná veselohra sehrána, uvedli ji ochotníci pod hlavičkou *Kuratoria pro výchovu mládeže*.³²⁰

Během roku 1943 protektorátní vláda omezila činnost všech válečně nedůležitých podniků, mezi něž patřilo i divadlo. Ochotnická představení měla být nadále povolována jen za doporučení okresního vedoucího VOS (Veřejné Osvětové Služby). „*Tato organizace pořádala v Byšicích osvětové přednášky, pěvecká vystoupení, dětské besídky. Pořádané akce nenásilnou formou opěvovaly profašistickou ideologii.*“³²¹ Například 20. dubna v roce 1944 byšická mládež pod záštitou Kuratoria uspořádala besídku na počest narození Adolfa Hitlera. V Mělnických listech se tendenčně píše: „*Besídka (...) byla opravdu úspěšným podnikem byšické mládeže. Obecenstvo plně pochopilo práci, ocenilo ji velkou návštěvou a odměnilo recitace, zpěvy a kapelu mladých nadšeným potleskem.*“³²²

Téměř každým rokem se v průběhu válečných let do Byšic na čas nastěhovala divadelní společnost Bittlových a Nechybových. Spolu s nimi účinkovali i členové místního souboru. Jejich cílem bylo na nějaký čas oživit staré kulturní tradice. S těmito společnostmi do Byšic zavítala například Marie Rosůlková nebo Jiří Dohnal. „*V lednu roku 1944 u nás delší dobu hostovala rovněž Pečínkova činohra. Byšičtí si ji oblíbili pro pečlivě nastudované hry.*“ („*J. K. Tyl*“, „*Zuzana Vojířová*“, „*Tulák*“, „*Hrabě Luxemburk*“).³²³ S touto společností v Byšicích hostoval Jaroslav Vojta.

Po šesti letech okupace život v obci opět ožil. V roce 1945 vznikla obnovená organizace Sokol, která na základě nařízení Ministerstva školství a osvěty o sjednocení spolků a organizací pěstující tělesnou výchovu sjednocovala Dělnickou tělovýchovnou jednotu a Sportovní klub Rapid. Sokol připravil dožínkovou slavnost, šibřinky, několik filmových představení a pro děti v byšickém

³²⁰ Kuratorium pro výchovu mládeže: aktivistická organizace v protektorátu Čechy a Morava, zal. 1942 z podnětu R. Heydricha a E. Moravce s cílem výchovy č. mládeže ve fašistickém duchu a dohledu na činnost všech mládežnických spolků, In: *Malá ilustrovaná encyklopedie*. Praha: Encyklopedický dům, spol. s. r. o. 1999. s. 356

³²¹ *Cesty českého amatérského divadla*. Vývojové tendence. Zprac. Jan CÍSAŘ a kol. Praha: IPOS-ARTAMA 1998, s. 151

³²² SOkA Mělník, *Mělnické listy*, r. XXVI., č. 17, 1944

³²³ SOkA Mělník, *Mělnické listy*, r. XXVI., č. 2, 1944

zámku zprovoznil loutkové divadlo. Sokol se nadále divadelně angažoval jen výjimečně a zastával především funkci tělovýchovnou.

Zásadní význam pro další osudy českého amatérského divadla měly v období 1945-1948 kulturně politické reformy ministra školství a osvěty Zdeňka Nejedlého. Ministr Nejedlý ve svém projevu v Národním divadle v roce 1945 nastínil, že *„divadlo musí zůstat především svobodným divadlem lidovým, jež by prospívalo nejširším vrstvám národa, oprostilo pracujícího člověka od útrap všedního dne a také jej vychovávalo a školilo. Do budoucna se svobodné lidové divadlo mělo opírat o myšlenky sovětského socialismu.“*³²⁴

V roce 1945 byl v Byšicích založen ochotnický spolek, složený převážně z členů Sokola. Ochotníci požádali tehdejšího ředitele Národního divadla v Praze Václava Vydru st. o souhlas, aby spolek mohl nést jeho jméno. Václav Vydra jim vyjádřil podporu formou dopisu: *„Vážení! Prokázali jste mi velkou čest a potěšení, že jste označili svůj spolek mým jménem. Přijímám tuto poctu velmi rád a jsem přesvědčen, že podpisují dobrou věc...“*³²⁵ Předsedou spolku byl jmenován pan Vladimír Kohout, dramaturgem a režisérem učitel Jiří Rožek a Marie Richtmocerová. Většinu divadelních inscenací režírovala opět paní Richtmocerová.

Velké procento dramatického repertoáru tvořily komedie, soubor se posléze pouštěl i do tematicky náročnějších kusů jako byla například Čapkova „Matka“. Po válce se totiž hrála především česká klasika (dramata L. Stroupežnického, J. K. Tyla, A. Jiráska, J. Vrchlického, K. Čapka a dalších). *„Byšičtí hráli od roku 1946 na nově upraveném jevišti v sále městské radnice.“*³²⁶

Únorový převrat a nová Ústava z 9. května potvrdily, že Československo usiluje o vybudování socialismu podle sovětského vzoru. Rok 1948 přinesl mnoho změn. Osud českého amatérského divadla byl zpečetěn divadelním zákonem, schváleným v tomto roce, *„který rušil soukromokapitalistické podnikání*

³²⁴ SOkA Mělník, *Ohlas*, r. I., č. 20, 1945

³²⁵ Nejedlá M.: Slavnostní uvedení dramatického spolku v Byšicích. In: SOkA Mělník, *Ohlas*, r. I., č. 20, 1945

³²⁶ Obecní úřad Byšice. *Opis původní kroniky byšického divadla*, blíže neurčeno, nestránkováno

v divadelnictví. Což ve skutečnosti znamenalo, že veškeré organizace a spolky byly ideově koordinovány a přestaly si svou divadelní činnost spravovat samy.“³²⁷

3.3.6 Školství 1938 – 1948

Jak již bylo zmíněno, napjatý rok 1938 přiměl školy v Československu k výuce branné výchovy. Děti se učily, jak se chovat při leteckém útoku, vycházky do přírody byly zaměřeny na pozorování okolí, odhadu vzdálenosti a jiné dovednosti k přežití. V této době se usneslo učitelstvo byšické školy věnovat 1% z platu na obranu státu.

„Dnem 1. září 1938 byla měšťanská škola smíšená změněna výnosem ministerstva školství a národní osvěty z 10. května 1938 číslo 55.725/38-I ... na újezdni školu měšťanskou a to pro obce Byšice, Čečelice, Hostín, Liblice, Kojovice, Košátky.“³²⁸ Újezdni škola již nespádala pod místní školní radu (zrušila se), ale pod nově zřízenou újezdni školní radu. Došlo k rozvrstvení nákladů na chod školy. Třetinu nákladů měla hradit újezdni školní rada, třetinu okres a třetinu země. Újezdni školní rada tak měla odbor pro „věci školní obce“ a „věci školního újezdu“.³²⁹ Školní újezd zahrnoval území do vzdálenosti 5 km od měšťanské školy, což byla maximální možná vzdálenost pro dojíždění dětí z okolních obcí.

Situace se dále zhoršovala a zanedlouho po přijetí Mnichovské dohody bylo i zmenšené území bývalého Československa ponecháno svému osudu. Do vnitrozemí se valily davy uprchlíků hledající azyl. Mezi učiteli z pohraničí byl i *Karel Kalivoda* z Kamenického Šenova, který byl přidělen na byšickou měšťanskou školu a obecná škola byla obohacena o *Františka Červeného*, učitele z Ústí nad Labem. Příchodem nových pracovních sil docházelo k penzionování starších učitelů, zejména žen, které byly penzionovány od 55. roku věku. Toto nařízení se nejprve týkalo učitelky Lidmily Hanušové, poté samotného

³²⁷ *Cesty českého amatérského divadla. Vývojové tendence.* Zprac. Jan CÍSAŘ a kol. Praha: IPOS-ARTAMA 1998. s. 181

³²⁸ SOkA Mělník, Střední škola Byšice. *Kronika měšťanské školy v Byšicích 1920 – 1941*, s. 247

³²⁹ tamtéž, s. 248

ředitele Karla Košťála „a to s platností od 1. dubna 1939.“³³⁰ Protektorát Čechy a Morava, zřízený 19. března 1939, znamenal definitivní tečku pro klidná období I. republiky.

„Ustanovacím dekretem okr. škol. výboru z 31. března 1939 č. 3351 ustanoven byl zatímním ředitelem obecné a měšťanské školy v Byšicích zast. odb. učitel chlapecké měšťanské školy v Mělníku Jaroslav Čvančara.“³³¹ V následujícím období šesti let docházelo po celém území protektorátu k mnoha změnám a novotám, které řádně prověřily charakter obyvatel.

Školní roky 1939 – 48 byly ve znamení personálních změn. „Vládní nařízení z 16/6 1939 sb. g. a. n. č. 176, vyhlášené 29. července 1939 snížilo počet žactva na třídu na 45.“³³² Jelikož bylo ve II. třídě obecné školy dětí padesát, byla tato třída s platností od 1. září 1939 rozdělena. Školní rok 1939 – 1949 začal v Byšicích až 13. září kvůli dětské obrně.

S nástupem okupace začaly na protektorátním území platit tzv. norimberské zákony o rasovém původu lidí. Z tohoto zákona plynula povinnost prokázat svůj nežidovský původ pomocí výpisu z matriky. Podle výnosu MŠ a národní osvěty č. 99161 – I/1³³³ došlo k vyloučení židovských dětí z výuky. V Byšicích se jednalo o dvě děti, sourozence Steinfeldovy z Čečelic. Státní znaky zmizely ze tříd, byla nařízena revize žákovské i učitelské knihovny (nikoliv dle signatur, ale dle obsahu) a byla zrušena branná výchova. Dne 27. července 1939 byly vydány ministerstvem školství a národní osvěty nové osnovy upravující obsah výuky. Nikdo řádně nevěděl, jak k tomuto faktu přistupovat, jelikož nebyly vydány tiskem a k jejich definitivnímu schválení došlo teprve v listopadu téhož roku. Dnem 7. listopadu 1939 byl německý jazyk nově vyučován od 3. ročníku obecné školy o dotaci 3 hodiny týdně a od 2. pololetí následujícího školního roku v 1. a 2. ročníku 4 hodiny týdně a od 3. ročníku 7 hodin týdně. Tyto osnovy také navyšovaly počet hodin tělocviku. Těmto závazkům nemohlo být vyhověno kvůli probíhajícím úpravám tělocvičny. „Firmě Jesenský v Ostrém u Mšena zaslána tudíž 5. října 1939

³³⁰ SOkA Mělník, Střední škola Byšice. *Kronika měšťanské školy v Byšicích 1920 – 1941*, s. 261

³³¹ tamtéž, s. 261

³³² tamtéž, s. 280

³³³ tamtéž, s. 269

*ostrá urgence (firma od 1. září pořád jen slibovala) a tak konečně v poslední třetině října došlo k dokončení slibovaných prací. Tělocvična byla znovu vyčištěna, vyleštěna, nářadiště od tělocvičny odděleno soukenným závěsem.... dodatečně objednány ještě žebřiny, jež byly firmou Adam v Praze – Kunraticích až na samý konec obč. roku.“*³³⁴ Úpravy ve výši 25.000 korun byly hrazeny spolu s kůlnami na kola z půjčky od místní kempeličky. Ve školním roce 1939 – 40 navštěvovalo školu celkem 202 dětí, 75% z byšického újezdu (tj. Byšice a okolní obce), 25% bylo neújezdních.

Zima 1940 byla velmi mrazivá a společně s nedostatkem paliva znamenala vážnou překážku při výuce. „*Aby s topivem vystačilo alespoň do pololetních prázdnin, bylo nejprve zastaveno vytápění v tělocvičně, ... paliva přesto ubývalo měrou tak povážlivou, že 22. lednem počínaje bylo nutno zavést střídavé vyučování a vytápěny byly pak jen 2 třídy obecné a 3 třídy měšťanské školy.*“³³⁵ Teplota ve třídách údajně dosahovala jen +1°C! Vše zkomplikoval zákaz dodávek uhlí školám vydaný koncem února. Situace se nelepšila ani po pololetních prázdninách, a tak bylo přistoupeno k formě tzv. domácího vyučování. Domácí učení zahájila škola obecná 23. února a měšťanská 26. února 1940. Tato forma učení byla neúnosná – na každou třídu připadalo celkem půl hodiny výuky třikrát týdně. Zástupce ředitele, p. Rožek, vymyslel plán, jak uhlí pro školu opatřit. Porušit zákaz dovozu uhlí pro školy nešlo, tak vyjednal u zámožnějších rodin 5% jejich měsíčního přidělu uhlí, další uhlí se uvolili dát pořadatelé kurzu pro příští automobilisty a největší množství, 60 metrických centů (jeden nákladní automobil) poskytlo místní hospodářské družstvo. Tímto způsobem mohlo být od 11. března obnoveno částečné vyučování a od 15. března bylo vyučování zahájeno v plném rozsahu.

Další velké problémy nastaly pro školu dne 22. ledna 1941,³³⁶ kdy byla byšická škola obsazena vojáky wehrmachtu. Jednalo se o jednotku o síle přibližně 26 mužů. Ve škole mohla zůstat pouze první třída obecné školy a ředitelna. Bylo nutné zajistit náhradní prostory k výuce, které poskytly hostinec „U

³³⁴ SOkA Mělník, Střední škola Byšice. *Kronika měšťanské školy v Byšicích 1920 – 1941*, s. 282

³³⁵ tamtéž, s. 298

³³⁶ Jaroslav JAROŠ. *Škola obecná a měšťanská Byšice*, díl I. Byšice 1998, s. 57

Vošvrdu“, „U Zítů“, „U nádraží“, dílem v sále na radnici a v zámku. Nutno dodat, že výuka probíhala za plného provozu výše zmiňovaných hostinců. Tento stav trval až do 1. března 1941, ale 29. března byla budova školy opět obsazena vojáky, kteří se vraceli z fronty. Ti zde setrvali až do 12. června a teprve 9. srpna byl odvezen všechen vojenský inventář.

„Vládním nařízením ze dne 14. srpna 1941 č. 300 Sb. stává se od 1. září 1941 škola školou o 8 postupných ročnících, škola měšťanská pak čtyřtřídní školou výběrovou, navazující na čtyřletý základ školy obecné. V průběhu roku byla měšťanská škola přejmenována na školu hlavní.“³³⁷ V průběhu roku 1943 – 1944 došlo k nové organizaci hlavní školy (na 5 tříd) a s tím souvisejícímu ztenčení učitelského sboru o dva učitele. Miroslava Ryscová s učitelkou domácích prací Jarmilou Wágnerovou byly *od 25. září do 27. října 1944*³³⁸ nuceně nasazeny v továrně Sponia v Neratovicích. Dále byla na popud německého okresního inspektora zřízena ve zdejší škole německá jednotřídka. Pro tuto třídu s německým vyučovacím jazykem byla pronajata jedna třída s kabinetem.

Další překážkou ve výuce přinesly události z února 1945. *„V noci ze 4. na 5. února 1945 byla školní budova opět obsazena 270 osobami německé národnosti, šlo většinou o děti, ženy a muže neschopné vojenské služby.“³³⁹* Ti zde setrvali až do 6. května. Vyučování probíhalo opět v improvizovaných podmínkách na radnici a v byšickém zámku.

Po skončení války byla hlavní škola zpětně přejmenována na školu měšťanskou a zvýšil se počet tříd na této škole na sedm. V průběhu prázdnin byli na škole opět ubytováni cizí vojáci, pro změnu ruští zajatci z Německa, kteří *„zde setrvali až do 24. srpna.“³⁴⁰* Školní rok byl zahájen 3. září a do školy se zapsalo celkem 353 dětí. Obecná škola byla trojtřídní a měšťanská škola měla 8 tříd. Novým ředitelem školy byl od 1. října 1946 ustanoven Václav Vaníček, který zde ve funkci setrval do roku 1950. Do školy se také vrátily tradice v podobě oslav výročí T. G. Masaryka a 28. října. Dále škola pořádala besídky a různá sportovní klání.

³³⁷ Jaroslav JAROŠ. *Škola obecná a měšťanská Byšice*, díl I. Byšice 1998, s. 57

³³⁸ tamtéž, s. 60

³³⁹ tamtéž, s. 61

³⁴⁰ Škola Byšice. *Kronika školy*. nestránkováno

Jako pozůstatek války zůstal lístkový přidělový systém (do roku 1953), s čímž byla spojena opět nouze o paliva v zimních měsících. Od 1. března 1947 byla správa obecné školy odloučena od školy měšťanské a jejím ředitelem byl jmenován Josef Jandera, její dlouholetý učitel. Pro malý počet dětí byla obecná škola dočasně zredukována o jeden ročník. Výhodou tohoto zeštíhlení bylo, že se počet žáků v jednotlivých třídách zmenšil na průměrných 39 dětí oproti válečnému stavu 45 žáků na třídu. V průběhu školního roku 1946 – 47 odešly tři učitelky měšťanské školy vyučovat do pohraničí a po jejich odchodu se třídy spojily, takže měšťanská škola měla nově pouze čtyři třídy.

V následujícím školním roce 1947 – 1948 došlo opět k personálním změnám, a to i dočasně na postu ředitele školy, jelikož Václav Vaníček utrpěl úraz a musel jej v období od 8. října 1947 do 1. dubna 1948 zastoupit Jiří Rožek, takže si pan ředitel únorová slova začínající: „*Právě se vracím z Hradu od prezidenta republiky...*“³⁴¹ vyslechl pravděpodobně na lůžku. Dne 22. dubna 1948 byla uzákoněna tzv. jednotná škola, tj. škola státní, odstupňovaná do tří stupňů s povinnou docházkou do školy národní a střední.

3.4 Rozporuplná léta 1948 – 1989

3.4.1 Byšice v 50. a 60. letech

*„Po státním převratu v únoru 1948 procházela společnost rychlými a rozsáhlými společenskými změnami, které ve svém souhrnu znamenaly úplnou přestavbu společenského uspořádání podle představ a rozhodnutí představitelů komunistické strany, která nastolila svou monopolní moc.“*³⁴² Cílem bylo změnit společenskou strukturu společnosti založenou na majetkoprávním postavení na

³⁴¹ „*Právě se vracím z Hradu od prezidenta republiky. Dnes ráno jsem panu prezidentu republiky podal návrh na přijetí demise ministrů, kteří odstoupili 20. února tohoto roku. A současně jsem panu prezidentu navrhl seznam osob, kterými má být vláda doplněna a rekonstruována. ... Mohu vám sdělit, že pan prezident všechny mé návrhy, přesně tak jak byly podány, přijal.*“ – Citace z projevu Klementa Gottwalda na Staroměstském náměstí 25. února 1948

³⁴² Karel KAPLAN. *Proměny české společnosti 1948-1960*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2007. s. 5

společnost zaměstnanců státu. „Únorový komunistický převrat předurčil československý vývoj na čtyřicet let, neboť dal KSČ do rukou téměř neomezenou moc.“³⁴³

Na venkově se jednalo především o rozbití pozemkových ploch nad 50 ha³⁴⁴ velkých sedláků s cílem redistribuce malým zemědělcům a nájemcům půdy a její následné scelování do jednotných zemědělských družstev. Na základě této idey vznikaly na vesnicích rolnické komise. Po únoru 1948 byla však praxe taková, že půda byla zabírána i drobným zemědělcům většinou pro neplnění kvót, čímž byli většinou přinuceni vstupovat do JZD pod nátlakem. Malým zemědělcům většinou chyběla mechanizace, neboť traktory a jiné moderní stroje měli většinou jen velcí zemědělci, kterým novelizací první pozemkové reformy bylo znemožněno plnit své závazky (jak dodávky zemědělských produktů, tak finanční úvěry, které si většina velkých zemědělců vzala po roce 1945 na opětovné zahájení provozu svých statků – velké usedlosti byly často zabírány Němci, kteří při útěku odváželi většinu cenného mobiliáře včetně například traktorů, dobytka, aj.), ještě umocněné velkým suchem v létě 1947, kdy SSSR posílal obiloviny, přestože např. na Ukrajině řádl hladomor.

Miroslav Vaněk na sucho 1947 vzpomíná, že bylo opravdu katastrofální. Jedině rodině velkostatkáře Vaňka se v roce 1947 podařilo sklidit relativně slušnou úrodu, jelikož se na polích za statkem u zámku částečně vsakovala voda ze zanedbaného mlýnského náhonu. Němci se totiž za války špatně starali o mlýnský náhon, který byl zanesený naplaveninami a později i troskami z náletu 9. 5. 1945 a tak si voda našla jinou cestu v prostoru polí za zámkem, kde je menší dolík. Zde se voda hromadila a dařilo se zde bramborám a ve vyšších

³⁴³ Karel KAPLAN. *Kronika komunistického Československa*. Brno 2005, s. 7

³⁴⁴ „Ve věcech půdy chceme provést novelisaci zákona o revisi první pozemkové reformy, zejména v tom smyslu, aby půda zbytkářů mohla být v případě potřeby přidělena rolníkům ve větším rozsahu, než dosud. Zároveň je nutno uskutečnit zákon o trvalé úpravě vlastnictví půdy. Tímto zákonem se má umožnit výkup půdy nad 50 ha, nacházející se v soukromých rukou, a rozparcelování této půdy mezi výkonné zemědělce.“ IN: *Akční program nové Gottwaldovy vlády*. Předneseno v Ústavodárném Národním shromáždění dne 10. března 1948

místech i jiným plodinám. „Prý“ stačilo kopat 70 cm do hloubky a nebylo problém narazit na vodu.³⁴⁵

Postupná přeměna společnosti a vlastnických vztahů, předznamenanych revizí první pozemkové reformy v letech 1946 – 1948 a kroky v následných 50. letech, vyvrcholila během vládní krize v Únoru 1948. KSČ pořádala ve městech i na venkově veřejné schůze, na kterých se funkcionáři snažili přesvědčit občany, aby se přidali na jejich stranu. Jednalo se o tábory lidu a iniciace vzniku lidových milicí, pro něž agitoval především komunistický „vládce“ ONV v Mělníku Bedřich Šťastný. *„Bedřich Šťastný 20. února inicioval na Mělníku vznik Lidových milicí. Komunisté však agitovali zejména pro účast na táboru lidu v Mělníku v budově SIA 24. února, kterého se zúčastnilo 1500 lidí, ústředním řečníkem byl Bedřich Šťastný a hlavním tématem bylo uvalení národní správy na Hospodářské družstvo, v němž byli sdruženi okresní statkáři a velkostatkáři.“*³⁴⁶

Únor 1948, na rozdíl od agitačních akcí KSČ na Mělníku, byl poklidný. Ještě v lednu 1948, kdy KSČ žádala o zřízení své *agitační nástěnky*³⁴⁷ na budově MNV, bylo zakázáno všem politickým stranám vyvěšovat na úřední budově. Kronika se omezuje na zprávy organizačního charakteru vztahujících se k praktické stránce fungování obce. – zřízení školky, obecního rozhlasu (na náklady firmy Graf za 20 tis. Kčs), rozhodnutí o stavbě požární nádrže, stavba bytových jednotek (investorem opět firma Graf) a jiná agenda.

Dne 13. března, po držení dvou minut ticha za zemřelého ministra zahraničí Jana Masaryka, byly na pokyn místního akčního výboru zřízeny komise spravující různé záležitosti (bezpečnostní, zásobovací, rolnicko – hospodářské, sociálně – zdravotní, školské, finanční, aj.)³⁴⁸ Nejprve tyto komise měly organizačně – správní charakter, který se v 50. letech transformoval v organizačně – kontrolní charakter, což prakticky znamenalo, že lidé na sebe navzájem dohlíželi.

³⁴⁵ Biografický rozhovor s pamětníkem p. Karlem Boháčkem, předseda MNV Byšice-Liblice 1971 – 1977, 4.4. 2012

³⁴⁶ Jan KILÍÁN a kol. *Mělník*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2010. s. 317

³⁴⁷ „K přípisu KSČ o dovolení vyvěsiti skříňku na budově radnice usneseno nedovoliti žádné politické straně tuto skříňku na úřední budově vyvěsiti.“ IN: SOKA Mělník, MNV Byšice. *Kronika 1948 – 1953*. s. 2

³⁴⁸ SOKA Mělník, MNV Byšice. *Kronika 1948 – 195*. s. 10

Po květnových volbách zůstalo složení MNV takřka v nezměněné podobě – předsedou se opět stal Vladimír Krolmus, avšak ten již v srpnu 1948 odešel do Dubé, a funkci předsedy převzal Karel Boháček. Život v Byšicích plynul v podobném duchu jako před druhou světovou válkou.

Dne 6. března se na radnici konala slavnost s veřejným předcvičováním k oslavě výročí narození T.G. Masaryka, která byla pod záštitou Sokola. Josef Sádlo, dlouholetý představitel Sokola, vzpomínal, že život plynul normálně bez výraznějších změn, i 9. květen byl oslaven sokolským cvičením. Dne 9. září 1948 se konala pod záštitou MNV tryzna za prezidenta Edvarda Beneše.³⁴⁹

*„Z rozhodnutí ONV v Mělníku byla u skály nad školou dne 30. dubna zapálena hranice – jako symbol mizející reakce.“*³⁵⁰ Jedná se o jediný veřejný projev sympatie s únorem 1948. Nikdo z pamětníků si nepamatuje, že by někdo z obce markantně dával najevo sympatie se změnami ve vedení státu. Nicméně kromě výročí vzniku ČSR, oslavené průvodem, bylo již slaveno výročí Říjnové revoluce, které proběhlo v místním kinosále. Prozatím se nejednalo o masové projevy sympatie se SSSR.

Bylo třeba řešit bytovou situaci v obci. Záborem statku Ing. Vaňka sice obec získala ubytovací kapacity pro několik dělnických rodin, ale bylo třeba řešit bytovou potřebu pracujících z továrny Gráf. Již v roce 1948 obec zakoupila pozemky pro výstavbu dvou bytových jednotek a vyřídila si půjčku ve výši 1.600.000 Kčs u spořitelny v Mělníku a dalších 2.600.000 Kčs za plánovaný obecní vodovod – přípojku obce k vodovodu Neratovic.³⁵¹

Tyto dva bytové domy a osm bytových jednotek č. kat. 861/51 byly však zkolaudovány až v roce 1959, přestože hlavní podíl stavebních prací (hrubá stavba) byl splněn již mezi léty 1949 – 1953.³⁵²

³⁴⁹ SOkA Mělník, MNV Byšice. *Kronika 1948 – 1953*, s. 17

³⁵⁰ tamtéž, s. 18

³⁵¹ „Rada poukázala k výplatěp. Josefu Jandovi rolníku v Byšicích č.p. 176, částku 46.699 Kčs za pozemek pro bytové jednotky dle kupní smlouvy – to jest 1m² za 17 Kčs, výměra pozemku činí 27,47 a = 2747 m².“ IN: SOkA Mělník, MNV Byšice. *Kronika 1948 – 1953*. s. 8 - 9

³⁵² Archiv obce Byšice. *Rozhodnutí o užívání stavby bytovek Vitana Byšice*.

Nicméně i tato kapacita brzy nestačila, takže Vitana Byšice spolu s MNV a Lidovou armádou v letech 1962 – 1964 přistoupili k plánu stavby dalších 4 bytových jednotek na sousedních pozemcích. Ve zmiňovaných letech Vitana rozšířila výrobní kapacity a v rámci katastru obce byl zřízen vojenský útvar *VÚ 3113 Byšice*³⁵³. Vojáci, kteří se podíleli na výstavbě bytovek, byli ubytováni na zámku, který v té době nebyl pro zanedbanou údržbu obydlen.

Celkově se jednalo o 4 objekty typu *T-13-SPU*³⁵⁴, každý po 12 bytech a 4 garsoniérách, které jsou umístěny na pozemcích 861/22 a 861/1 za staršími bytovkami Vitany.

V roce 1960 došlo k administrativnímu sloučení obcí Liblice a Byšice, stejně tak JZD v obou obcích a na Hostíně. Správa byla sloučena a sjednocující MNV bylo MNV Byšice. V případě JZD byl proces opačný, hlavní JZD bylo pro příští JZD Liblice. Přestože obě obce měly jednotné vedení, k faktickému, tj. stavebnímu propojení obcí nikdy nedošlo. „*Dne 20. června 1960 byla ustavující schůze nového společného MNV Byšice – Liblice. Nejdůležitějšími orgány byly rada obce složená z 11 členů – 5 z Liblic a 6 z Byšic a 6 komisí. V předsednictví Karla Čemuse vystřídal Václav Kurel.*“³⁵⁵

V případě sloučení obcí Byšice a Liblice se nejednalo o vytvoření tzv. „střediskové obce“³⁵⁶. Ty vznikaly procesem spojení více obcí, který probíhal

³⁵³ Datum vzniku: 01.07. 1961, datum zániku: 31.12.1992, Organizace: 71. protiletadlová raketová brigáda, 8. protiletadlový raketový oddíl. Jednalo se o útvar zajišťující protiletadlovou ochranu Prahy. Objekt kasáren byl sice v katastru obce, nicméně na jejím okraji v lese nedaleko Mělnického Vtelna. Jednalo se o menší komplex tří budov – odpaliště raket, kasárna, sklady. Důstojníci bydleli v Byšicích ve dvou zmiňovaných bytovkách vybudovaných v letech 1962 – 1964. Útvar byl vyzbrojen raketami PLRK S-75 Dvina, později přezbrojenými na PLRK S-75 Volchov. Toto vyzbrojení sloužilo k ničení cílů v běžných výškových hladinách s dosahem necelých 30km (Dvina) a po modernizaci přes 50km (Volchov). Vojáci se účastnili ostrých raketových střelb v Rusku na poušti Karakum – Kyzylkum. IN: Vojenský ústřední archiv Praha, skupina ČSLA, *fond 71. protiletadlová raketová brigáda*.

³⁵⁴ Jedná se o objekty „*T-13 – Oblastní typ*“ – tříposchodová stavba ze škvárobetonových tvárníc, železobetonových prefabrikátů a příček z děrovaných cihel a dřevěným krovem se sedlovou střechou o 3 nadzemních podlažích. Výměra třípokojového bytu činí 44 m² a příslušenství. IN: Archiv obce Byšice. *Družstevní a podniková výstavba v Pražském kraji*, KNV Praha 1959.

³⁵⁵ Archiv obce Byšice. *Knih pamětní (4)*, s. 133 – 135

³⁵⁶ Středisková sídelní soustava byla zavedena do praxe Usnesením vlády ČSR č. 283 z roku 1971. Toto usnesení mělo vliv na deformaci přirozeného vývoje systému osídlení. Uplatněním střediskové soustavy byla preference výstavby a investic do středisek osídlení, ale důležitější bylo uplatnění negativní, jelikož byly definovány nerozvojové obce, jimž byly rušeny aktivity a které byly odsouzeny zániku. Došlo tak ke snížení počtu obcí z 10 000 v roce 1960 na téměř 4 000 v roce 1989.

především v 70. letech. Některé menší obce byly spojovány, připojeny k větším, docházelo k připojení k městům. Důvodem bylo slučování finančních prostředků pro větší akce, ale na menší obce se stejně většinou nedostalo, navíc se ocitly pod správou a diktátem větších měst a obcí. Tyto střediskové obce si osobovaly právo měnit územně plánovací dokumentaci ve svůj prospěch a pochopitelně i směr financí byl více ve prospěch těch větších a silnějších. Tato centralizace se neosvědčila a obce se odtrhly ihned, jak mohly. V případě obcí Byšice – Liblice byl poměr sil v zastupitelstvu téměř vyrovnaný. Obě obce si rozdělily úlohy následovným způsobem: Byšice se staly administrativním centrem a v Liblicích bylo utvořeno centrum společného JZD.

Život v komunistické společnosti byl rytmizován každoročními oslavami politických výročí a státních svátků; největšími svátky byly oslavy 1. máje, výročí „Velké říjnové socialistické revoluce“, Mezinárodní den žen a životní výročí politiků. Naopak nejvýznamnější výročí založení ČSR se stal dnem znárodnění, čímž se komunističtí politikové veřejně distancovali od první republiky. Život občanů byl také protkán pravidelnými brigádami v zemědělství a v akcích „Z“, což byly bezplatné práce ve osobním volnu, jejichž cílem bylo zvelebování obce. Jednalo se o drobnější pozemní práce spojené s dlážděním veřejného prostranství, ale i o větší investiční počiny.

V případě Byšic šlo o vybudování vodovodu, kanalizace a stavbu velké autobusové čekárny v zatáčce u hlavní silnice směrem na Mladou Boleslav. Některé stavby, které byly realizovány v rámci akcí „Z“, se potýkaly s problémy. Příkladem budiž zmíněná čekárna, která, přestože měla být dokončena již v roce 1963, dostala kolaudační rozhodnutí až o 3 roky později, jelikož nebyla dodržena projektová dokumentace. Kromě zastávky v roce 1953 bylo svépomocí vybudováno v těsném sousedství fotbalového hřiště koupaliště, které je dnes značně zanesené a slouží jako požární nádrž.

3.4.1.1 Zábor zbytkového statku Byšice, osud zámecké budovy

Pan Ing. Vaněk, majitel zbytkového statku Byšice se zámkem a rozsáhlých pozemků o celkové výměře 112,73³⁵⁷ ha, byl na základě zákonů č. 46/1948 Sb. z. a n., č. 142/1947 Sb. z. a n. postupně připravován o svůj majetek. Jednalo se o největší nemovitý majetek v obci, který byl v držení jedné osoby.

Zámek i hospodářské budovy byly poškozeny německými obyvateli zámku, armádou německou i rudou a sovětským náletem. Utrpěla zejména čelní stěna zámku, štítý a střecha, bylo vytrhané vedení a obložení, ucpané záchody způsobily, že splašková voda s exkrementy prý tekla venkem po fasádě. Němci při ústupu odvezli ze statku traktory, většinu dobytka i tažných zvířat. Proto si musel Ing. Miroslav Vaněk vzít po válce půjčku ve výši 300.000 Kčs na obnovu statku. Z půjčky byl zakoupen traktor Škoda 30 HP a další traktor Farmall si vyjednal z pomoci UNRA. Bylo zapotřebí též opatřit osivo, dobytek a opravit škody na statku i na zámku. Půjčka byla splacena zkraje roku 1948.³⁵⁸

V červenci 1948 byl Ing. Vaněk předvoláván ve věci přerozdělení velkého majetku pozemkového (tj. nad 50 ha) a rodině byl ponechán zámek a 15 ha půdy.³⁵⁹

Na podzim 1948 byl statek zabrán bez náhrady včetně zámecké budovy.³⁶⁰ Přestože §159 ústavy z 9. 5. 1948 zaručoval soukromé vlastnictví půdy do 50 ha, „*podle novely k zákonu o revizi první pozemkové reformy mohl být převzat na návrh rolnické komise zbytkový statek i pod výměru 50 ha, byla – li místní potřeba půdy naléhavá, nebo žádá – li to veřejný zájem.*“³⁶¹

Cena statku byla odhadnuta na cca 3.000.000 Kč. Ing. Vaněk, ocitaje se bez prostředků, žádal, aby mu z této částky byla vyplácena renta, jelikož

³⁵⁷ SOKA Mělník, MNV Byšice. *Držba zemědělské půdy a podniků.*

³⁵⁸ Biografický rozhovor s pamětníkem p. Miroslavem Vaňkem, Nerudova 459, Mělník, 276 01, 30.3.2012

³⁵⁹ Byšice – zbytkový statek, vlastník Ing. Miroslav Vaněk a Marie – revise první pozemkové reformy. *Rozhodnutí o záboru statku přesahující 50 ha. V současné době u pana Miroslava Vaňka. 04/2012*

³⁶⁰ „*Výpověď ze statku nabyta platnosti 1. 10. 1948, dotyčný zemědělec byl povinen sklídit veškerou úrodu a řádně dokončit všechny zemědělské práce.*“ *Revise pozemkové reformy dle zákona č. 142/47 Sb. „zbytkový statek Byšice“. Výpověď hospodářící osobě. V současné době u pana Miroslava Vaňka. 04/2012*

³⁶¹ Pokyn revize první pozemkové reformy, Ministerstvo zemědělství, č.j. 36136/48-IX/R-12, Věc – Zbytkový statek Byšice, In. SOKA Mělník, MNV Byšice. *Držba zemědělské půdy a podniků*

jediným příjmem rodiny byla kompenzace 120 Kčs za válečné zranění, které utrpěl v první světové válce. Na tuto žádost bylo odpovězeno negativně s odůvodněním, že se prý děti mají postarat o své rodiče, čímž funkcionáři KSČ přesunuli zodpovědnost za tíživou situaci rodiny na jeho děti.³⁶²

Zbytkový statek se zámkem byl přidělen Ministerstvem zemědělství Čs. státním statkům, n.p. s účinností k 1.10.1948 (Státnímu statku Mělník). V roce 1951 byl zámecký objekt Byšice přidělen ministerstvem zemědělství Místnímu národnímu výboru Byšice, avšak rozhodnutí bylo zrušeno a do ledna 1951 byl v držení Ministerstva zemědělství, resp. Československých státních statků. Ministerstvo zemědělství zvažovalo převedení na obec, jelikož MNV Byšice společně s Československým Červeným Křížem v Mělníku usiloval o zpětné přiřknutí budovy pro účely obvodního zdravotního střediska a nebylo jisté, zda je k tomuto účelu budova způsobilá.³⁶³

V dopise Okresního spolku Československého Červeného Kříže v Mělníku je uvedena stížnost, že po náletu nebyla poškozená budova řádně zabezpečena, nebylo o objekt postaráno a docházelo tak k chátrání. Pro zřízení zdravotního střediska byla svolána odborná komise, která měla posoudit způsobilost objektu pro zdravotnické zařízení. Ve zprávě je uvedeno, že přízemní prostory využívané jako skladiště byly zvlhlé a v prvním patře bylo k dispozici 38 místností, přístupných z arkádové chodby. V budově nebyla zavedena voda, elektřina byla v dezolátním stavu a vytápění pouze lokální tuhými palivy. Zdi byly promočené v důsledku zanedbání údržby střechy po roce 1948. Dále komise uvedla, že pro zdravotní středisko by bylo postačujících 8 – 10 místností, takže byla budova zámku shledána nevyhovující, jelikož by byla cena adaptace neúměrně vysoká.³⁶⁴

Zámek neměl dle zprávy z roku 1952 žádný inventář, objekt uváděn bez vnitřního vybavení. Osud vybavení zámku není znám, ani zde není předpoklad, že by zámek byl vybaven cenným nábytkem, jelikož již za vlastnictví rodiny

³⁶² Biografický rozhovor s pamětníkem p. Miroslavem Vaňkem, Nerudova 459, Mělník, 276 01, 30.3.2012

³⁶³ Národní archiv. Úřad předsednictva vlády – běžná spisovna. *Zámek Byšice, obnova, přidělení.* kart. 112

³⁶⁴ tamtéž

Lobkoviců i Ing. Vaňka zámek fungoval jako kanceláře a ubytování zaměstnanců, nicméně Miroslav Vaněk uvádí, že po návratu na statek v roce 1945 byl veškerý nábytek odvezen Němci. Vozy se našly na hranicích v Děčíně již prázdné, takže není známo, jestli si nábytek odvezli Němci, nebo jej někdo rozkradl cestou do Děčína, ale v Byšicích nezůstal.³⁶⁵

V rámci let 1950 – 1983 došlo ke stavebnímu poškození objektu vlivem další nedostatečné údržby, což vyústilo v havarijní stav. Podle korespondence mezi Ministerstvem zemědělství a Středočeským krajským národním výborem z let 1960 - 1967 vyplývá, že MNV odmítl převzít zámeckou budovu a naopak "státní statek projevil ochotu zámeckou budovu převzít, jelikož využíval pozemků bývalého statku k hospodaření."³⁶⁶

Na zámku bydlelo několik rodin dělníků a v 70. letech byla na nádvoří zámku zřízena garáž pro hasičskou techniku. V sousedních budovách, které přiléhaly těsně k zámku, tj. bývalých stájích, byla zřízena velkovýkrmna prasat, která v roce 1974 vyhořela.³⁶⁷

Syn bývalého majitele Miroslav Vaněk se obával pomsty, jelikož v případě průkazného úmyslného zapálení by byl prvním podezřelým. Miroslav Vaněk tou dobou pracoval na Mělníku a běžně se pohyboval v okolí Byšic, avšak bylo prokázáno, že velkovýkrmna vyhořela kvůli špatné elektroinstalaci.³⁶⁸

Naopak pamětník Zdeněk Uhlíř, majitel železářství, které se nachází přímo před zámkem, byl rád, že velkovýkrmna již nebyla obnovena, jelikož se to prý v letních měsících na náměstí jen hemžilo mouchami.³⁶⁹

V 70. letech se o objekt vážně zajímala ČSAV a byla by bývala zámek vzhledem k jeho blízkosti zámku Liblice objekt získala do své správy, avšak nebylo jí vyhověno z důvodu zájmu státního statku. Proto také došlo k zápisu v pozemkové

³⁶⁵ Národní archiv. SPS – dodatky. *Určení státního kult. majetku na objektech z revize a nové pozemkové reformy*. kart. 132

³⁶⁶ Národní archiv. fond 1085_35 Ministerstvo zemědělství IX. odbor po r. 1945 – dodatky. *Zbytkový statek Byšice*.

³⁶⁷ Biografický rozhovor s pamětníkem p. Karlem Boháčkem, předseda MNV Byšice-Liblice 1971 – 1977, 4.4. 2012

³⁶⁸ Biografický rozhovor s pamětníkem p. Miroslavem Vaňkem, Nerudova 459, Mělník, 276 01, 30.3.2012

³⁶⁹ Biografický rozhovor s pamětníkem p. Zdeňkem Uhlířem, 4.4. 2012

knize, vložka č. 543 k.ú. Byšice, kde je zapsána zámecká budova čp. 25 na Československý stát - státní statek Mělník. Jako časově poslední je odpověď Ministerstva zemědělství finančnímu odboru SKNV Praha z 13. dubna 1967, v níž se uvádí, že nelze na základě spisů, které má MZ k dispozici, pokládat zámek za přidělený. Zápis v pozemkové knize považuje za irelevantní a sděluje, že "*přichází v úvahu použití vyhlášky č. 158/1959 Ú.l. a doporučuje případné projednání se státním statkem a výrobní zemědělskou správou, neboť MZ podle zákona č. 142/47 Sb. již přiděl provádět nemůže*".³⁷⁰

Československá akademie věd plánovala v zámku vytvořit prostory pro úschovu knižních fondů a v prvním patře pokoje pro ubytování, na což si nechala vypracovat projekt obnovy. Prioritou rekonstrukce bylo statické zajištění objektu, zrekonstruování základních inženýrských sítí a rekonstrukce interiérů i exteriérů. Zámek ve vedlejší obci Liblice sloužil jako konferenční středisko ČSAV, takže zámek Byšice, toho času bez využití, byl vybrán jako vhodný rekonstrukci. Cílem bylo vybudování ubytovacích kapacit pro účastníky konferencí a prostory k archivaci knižních fondů. Do roku 1976 nebyl objekt vybaven žádnou instalací vodovodu a kanalizace. Objekt měl být vytápěn ústředním topením napojeným na teplovodní kanál a kotelnou, která měla být v budově starého mlýna (za první Československé republiky se ve mlýně nacházela Francisova turbína, která zajišťovala energetickou soběstačnost statku). Součástí rekonstrukce zámku mělo být vybudování nových rozvodů elektřiny. Úpravy měly respektovat původní dispoziční řešení a použití původních materiálů:

- dřevěné okenní rámy se způsobem otevírání směrem dovnitř
- střešní krytina z „bobrovek“
- odstranění komínů by bylo provedeno z estetických důvodů, aby „nenarušovaly“ ráz mansardové střechy
- mezi hlavní architektonické skvosty je uváděna zachovalá *salla terrena* a gotický portál v jižní chodbě v přízemí

³⁷⁰ Národní archiv. fond 1085_35 Ministerstvo zemědělství IX. odbor po r. 1945 – dodatky. *Zbytkový statek Byšice*.

- v rámci rekonstrukce podkroví neměly být střešní plochy narušeny
- prostory pro knižní fondy v přízemí – vybavení odpovídající potřebám knihovnických fondů
- ubytovací prostory v prvním patře – 2 byty a 23 dvoulůžkových pokojů včetně vybavení a společného sociálního zařízení na chodbě
- terénní úpravy – pěší vstup ze strany čelního průčelí, vjezd pro automobily měl být vybudován z boční strany areálu bývalého zámeckého parku
- rekonstrukce zámeckého mlýna – vestavba teplárny pro centrální vytápění zámku.³⁷¹

Místo zamýšlené rekonstrukce došlo v roce 1983 však jen k postavení lešení v nádvoří zámku, což mělo zlepšit statický stav budovy a k výměně střešní krytiny, jelikož do zámku zatékalo. Jednalo se o provizorní zastřešení z hliníkového plechu, které je na zámecké budově dodnes.³⁷²

V současné době stojí jen zámecká budova, jelikož mlýn byl zbourán v červnu 1989³⁷³ a ostatní hospodářské budovy byly po roce 2000 za nejasných okolností zbourány kvůli podnikatelskému záměru místního podnikatele.

3.4.1.2 Socializace obce 1948 – 1960

Byšice mají dlouhou tradici trhově – zemědělské vsi, která žila bohatým kulturně – společenským životem. Přestože se v obci nachází velký potravinářský podnik, zemědělství vždy bylo nejdůležitějším zdrojem obživy místního obyvatelstva.

Největším statkářem byl Ing. Vaněk, jehož dvůr čítal pozemky o celkové rozloze 112 ha a dále se zde nacházelo několik středně velkých usedlostí

³⁷¹ V projektovém úkolu ve věci rekonstrukce a využití zámku Byšice pro účely ČSAV je shrnut stav zámku a uveden rozpočet ve výši 30.115.000 Kčs na rekonstrukci budovy pro ubytovnu hostů a prostory pro archivaci. IN: NPÚ Praha. *Projektový úkol. Rekonstrukce a využití zámku Byšice pro účely ČSAV*. Architektonická služba ČFVU. Praha: 1976

³⁷² Archiv obce Byšice. *Byšice – zámek, provizorní zastřešení a provizorní statické zajištění. XII. 1983*

³⁷³ Archiv obce Byšice. *Rozhodnutí o demolici objektu mlýna, Technická zpráva o stavu budovy.*

v rozmezí 15 ha – 50 ha orné půdy, jako například: Škodovi, Kaucký, Škodovi, Majslerovi.³⁷⁴

V obci bylo celkem 166 rolníků, kteří vlastnili méně jak 15 ha půdy, 9 rolníků mělo půdu o rozloze větší jak 15 ha.³⁷⁵

Soudruzi z KSČ se počínaje rokem 1949 snažili o založení jednotného zemědělského družstva, avšak moc se jim to nedařilo. Přípravný výbor, jehož předsedou se stal Josef Pýcha, nebyl schopen přesvědčit ostatní sedláky, aby dali přednost kolektivnímu hospodaření, jelikož mezi samotnými členy totiž panovaly značné neshody. Až do roku 1951 přípravný výbor nevyvíjel téměř žádnou činnost.³⁷⁶

Přípravný výbor se spoléhal na propagaci kolektivního hospodaření pomocí rozhlasových relací, jelikož v letech 1948 – 1949 byl v obci vybudován obecní rozhlas, jehož realizaci z větší části zafinancovala správa podniku Gráf. Od roku 1951, kdy bylo původně sokolské kino převedeno na Státní filmovou společnost v Praze a která jej dala do užívání MNV v Byšicích, pořádala Osvětová beseda různé přednášky a promítání sovětských filmů, čímž chtěla přesvědčovat ostatní zemědělce o výhodách kolchozů. Přednášejícími byli často učitelé z byšické školy, a to pánové Josef Jandera, Oldřich Lachmann a Jiří Rožek, ředitel továrny Gráf, který si pravděpodobně od socializace obce sliboval nárůst pracovních sil v továrně.³⁷⁷

Dne 10. 2. 1951 se uskutečnila osvětová akce o sovětských pokrocích v zemědělství a hospodaření v kolchozech. Do Byšic zavítaly soudružky z Kralupska, které se zúčastnily zájezdu do SSSR. V kině vypravovaly dojmy z cest a

³⁷⁴ Biografický rozhovor s pamětníkem p. Miroslavem Vaňkem, Nerudova 459, Mělník, 276 01, 30.3.2012

³⁷⁵ Archiv obce Byšice. *Knih pamětní (2)*, s. 106

³⁷⁶ Členy přípravné komise byli: Josef Dvořák (předseda MNV), Josef Pýcha, Václav Douděra, Václav Rajl, Stanislav Tollinger, Marie Chválová, František Douděra, František Špaček. Soudruzi Dvořák, Douděra a později Václav Chvála, František Skalník a Jiří Vajsochr se stali hlavními agitátory. In: Archiv obce Byšice. *Knih pamětní (2)*, s. 62

³⁷⁷ Kino bylo od r. 1951 Státní filmové společnosti v Praze, poté od 1. dubna 1957 pod MNV – 60% výtěšku šlo ve prospěch MNV. V prosinci 1951 promítnut sovětský dokumentární velkofilm „Pád Berlína“, dále sloužilo k promítání filmů o zakládání JZD. V roce 1957 byla z výtěšku plesů, které se zde také konaly, zakoupena nová promítačka za 70 000 (56 000 z výtěšku plesu). Pravidelně se pouštěly sovětské filmy, jako například „Daleko od Moskvy“, „Tajné povolání“, ale filmy jako „To byl český muzikant“ o Kmochovi, IN: Archiv obce Byšice. *Knih pamětní (2)*, *Knih pamětní (3)*.

byl puštěn úzký film. Avšak účast byla malá. Samotné MNV vlastnilo 120 korců půdy, jejíž obhospodařování bylo bez dostatku pracovních sil a mechanizace obtížné. O žních brigádně pracovali na obecním pracovníci z Gráfu a samozřejmě obětaví soudruzi Dvořák, Skalník a Chvála.³⁷⁸

MNV také uspořádalo zájezd do JZD na Řepíně, kde byl místním zemědělcům představen moderní kombajn. Konečně dne 8. října 1952 bylo soudruhy založeno vytoužené JZD. Jednalo se o JZD II. typu a zpočátku mělo 24 členů. Předsedou byl na ustavující schůzi zvolen účetní Josef Štefl. Nové JZD se neudrželo ani několik měsíců a ihned po svém založení se na podzim téhož roku rozpadlo. „*Když se jednalo o hospodářsko-technické úpravy půdy, většina členů nesouhlasila a také nebyla pro vyšší typ JZD. Tím se vlastně sotva utvořené JZD rozpadlo.*“³⁷⁹ Většina zemědělců raději zůstala hospodařit na svých polnostech. Pokusy o obnovení JZD bylo v následujících letech několik, konkrétně tři, avšak vždy zůstal jen Josef Štefl, Antonie Douděrová st. a Antonie Douděrová ml.. Pro srovnání: JZD v Liblicích mělo již 20 družstevníků a obhospodařovalo cca 160 ha půdy. Nepomáhaly ani agitace soudruhů z KSC³⁸⁰, rozbor tisku, výlety do okolních JZD, ani návštěvy kolchozníků, film, ani přednášky a plakáty zemědělců, kteří neplnili normy (tyto plakáty byly většinou vyvěšeny před radnicí a v noci je často někdo tajně strhl).³⁸¹

Vzhledem k faktu, že vyvěšení plakátů se zemědělci neplněními kvóty se ukázalo neúčinné, byla pro následující rok 1955 ustanovena trestná komise. Nesplnění dodávek se týkalo především Josefa Válka, který nedodal 1600 kg pšenice, 84 kg luštěnin, 60 kg zrnin, 129 kg vepřového, 1321 l mléka – vše bylo vyhlášeno po dobu dvou dní rozhlasem. V témže roce byly Byšice poslední obcí v

³⁷⁸ Archiv obce Byšice. *Kniha pamětní (2)*, s. 127 – 129

³⁷⁹ tamtéž, s. 145

³⁸⁰ V Byšicích byly 3 dílčí organizace KSČ – 1. soudruzi z chaloupek - Václav Douděra (dělník firmy Gráf), 2. střed městečka - , 3. západní část obce – Jiří Vajsochr (cestář). Jednotlivým sekcím předsedal nejvyšší výbor – městský výbor, který vedl Jaroslav Vajsochr (železničář). Závodní organizaci KSČ v Gráfu vedl František Skalník (dělník), kterému (pravděpodobně za tuto obětavou činnost – pozn. autora) byl přednostně přidělen dům č.p. 227 (konfiskát po II. sv. válce). Přednostní přiděl byl odůvodněn účastí v odbojové skupině Národní Mstitel, naopak manželé Urbanovi byli odmítnuti. Všechny části byšické KSČ byly sloučeny v roce 1952 do jedné organizace, již předsedal Jiří Vajsochr (cestář). IN: Archiv obce Byšice. *Kniha pamětní (2)*, s. 63 – 105

³⁸¹ Archiv obce Byšice. *Kniha pamětní (2)*, s. 129 – 130

okrese bez JZD. Největší podíl na orné půdě (ze 498,47 ha) měl Státní statek, který se téhož roku rozrostl na 173 ha, jelikož přebíral půdu po rolnících Františku Majslerovi, Františku Čurdovi, Stanislavu Tollingerovi. Všichni tři se stali zaměstnanci, jehož vedení spadalo pod ředitelství ve Všetatech. Podle mínění občanů bylo hospodaření statku špatné, pozdě bylo sklízeno a nedostávalo se mechanizace. V následujícím roce, tj. r. 1956, bylo přebráno od Josefa Hlaváčka 11 ha a statek nyní obhospodařoval 200 ha.³⁸²

V roce 1956 po částečně skončených žních navštěvovali rolníky představitelé KSČ, jednalo se o soudruhy V. Chválu, V. Vaníčka, Fr. Šťovíčka, V. Černého (úředník Vitany), Jaroslava Brože (ředitel n.p. Vitana), Karla Čemuse (předseda MNV), které prý nikde nepřijali nevlídně, ale soukromě hospodařící sedláci váhali se vstupem. Nakonec se podařilo nashromáždit 19 přihlášek, což činilo 64 ha půdy (jen Chválovi dali 19 ha), byl svolán pětičlenný přípravný výbor, avšak místo Josefa Štefla, který byl prý příliš mírný, byl předsedou zvolen Albín Klusoň. Dne 14. října 1956 se konala první schůze JZD III. typu v jídelně Vitany. Atmosféra byla prý slavnostní, zazpívalo osm žen z pěveckého kroužku, nově zvoleným funkcionářům přijel pogratulovat vedoucí zemědělského odboru ONV J. Kettner a Jaroslav Brož (ředitel Vitany) zaručil patronát nad JZD. Předsedou byl zvolen Jan Linhart. Vzhledem k nedostatku prostorů pro živočišnou a rostlinnou výrobu bylo využíváno chlévů a stodol sedláků Chvály a Linharta.³⁸³

Soudruzi se tak přidali k nově zahájené vlně kolektivizace. „*Kampaň zakládání zemědělských družstev se rozjela ještě v roce 1955. Do konce roku vzniklo sice 311 družstev, ale počet členů se ve všech nezvýšil. Nová vlna vyvolala u rolníků zklamání. Rolníci znali bídný stav družstev a báli se stejného osudu a rovněž si uvědomovali slábnoucí schopnost ubránit se silnému tlaku moci.*“³⁸⁴

Nové JZD přeci jen pomalu rostlo, avšak koncem roku 1959 bylo v obci stále 44 ha půdy v soukromém držení. V roce 1957 přibýlo 28 nových členů, kteří přinesli do JZD 148,16 ha, takže družstvo mělo 212,16 ha. V obci zbylo 35 rolníků s výměrou 180 ha. V roce 1958 bylo v soukromých rukou jen 77 ha.

³⁸² Archiv obce Byšice. *Kniha pamětní (3)*, s. 132

³⁸³ tamtéž, s. 133

³⁸⁴ Karel KAPLAN. *Kronika komunistického Československa*. Brno 2005, s. 247

Soukromým zemědělcům bylo neustále sdělováno, že neplní dodávky. Není divu, že nebyli schopni dostávat svým závazkům, když tito zemědělci neměli potřebnou mechanizaci. Stroje ze Státní traktorové stanice, která v Byšicích existovala od r. 1951, používalo přednostně JZD. Komise pro zajištění dodávek uvádí, že soukromníci plní jen na 76,8%, kdežto JZD na 116,60%. Uměle vyvolávaná soutěž o plnění dodávek měla zdiskreditovat soukromé zemědělce a urychlit tak kolektivizaci zemědělství. Ta byla dokončena v roce 1959, kdy JZD mělo 355 ha, takže „předběhlo“ Státní statek, který měl po sloučení se statky v Liblicích a Mikově „jen“ 230 ha.³⁸⁵

V roce 1960 došlo ke sloučení JZD Byšice, Liblice a Hostín. Střediskem JZD se staly Liblice, jelikož leží uprostřed a místní měli větší zkušenosti s tímto druhem hospodaření. Celkový zábor půdy činil 1031 ha, na kterých hospodařilo 249 družstevníků. Jednalo se o starší zemědělce, o čemž svědčí věkový průměr 53 let.³⁸⁶ V obci JZD postavilo drůbežárnu³⁸⁷ a kravín³⁸⁸, avšak hlavní budovy JZD se nacházely v Liblicích. Mladší lidé pracovali ve Vitaně, nebo dojížděli za prací na Mělník, do Neratovic, Čelákovic, Letňan a do Prahy.

JZD 6. pětiletky Liblice se postupně rozrostlo na největší JZD v mikroregionu.³⁸⁹

Únor 1948 znamenal likvidaci množství malých podniků a živností. Stát měl za cíl tyto drobné živnostníky sdružit do družstev, což z majitelů obchodů

³⁸⁵ Archiv obce Byšice. *Kniha pamětní (4)*, s. 1 – 125

³⁸⁶ tamtéž, s. 131

³⁸⁷ Drůbežárna postavena v roce 1958, kapacita byla 250 kachen či jiné drůbeže, ale koncem 50. let se JZD specializovalo na chov kachen. IN: Archiv obce Byšice. *Průvodní technická zpráva drůbežárny v Byšicích*.

³⁸⁸ V roce 1962 byl v obci vystavěn kravín pro 174 krav s teletníkem typového označení 110-3, který přibyl v roce 1964. IN: Archiv obce Byšice. *Průvodní technická zpráva*.

Kravín byl umístěn značně nešťastně. Jednalo se o lokalitu nad obcí „Na Husáku“, která se nachází nad okolní zástavbou, což zapříčinilo prosak ze silážních jam, takže v roce 1982 byla v Byšicích povodeň, která zasáhla několik domů pod kravínem. Voda prý tekla samospádem skrz domy, prorazila si cestu skrz jednu i druhou zeď. IN: Biografický rozhovor s pamětníkem p. Zdeňkem Uhlířem, 3.3. 2012

³⁸⁹ JZD se specializovalo na rostlinnou i živočišnou výrobu (obiloviny, cukrovka, výroba mléka), pro představu v roce 1971 – výměra 1086 ha, počet krav: 624 dojnic. V roce 1985 je to již 2917, 67 ha v katastrálních územích Mělník, Byšice, Hostín, Liblice, Kly, Záboří, Malý Újezd, Jelenice, Jenichov, Velký Borek, Mělnická Vrutice, Skuhrov, Košátky, celkový počet skotu 2142, roční dodávky vepřového masa 424 t., 2.600.000 litrů mléka. IN: Archiv obce Byšice. *Souhrnné pozemkové úpravy JZD 6. pětiletky*.

a živností vytvořilo další masu zaměstnanců státu. Socializačním podnikem pro živnosti v Byšicích byla „Svépomoc“ Kralupy nad Labem, která měla tradici začínající rokem 1899. Jednalo se o lidový konzum, vlastníci mimo mlýn a sklady i četné prodejny nejen ve městě, ale i v okolních obcích, proto podnik dostal název „Kralupské mlýny“.

Zákonem č. 53/1954 Sb. o lidových družstvech a družstevních organizacích vznikl Ústřední svaz spotřebních družstev v Praze, který plánoval a organizoval činnost svého odvětví, vydával vzorové stanovy, dával souhlas ke vzniku nových družstev a vedl družstevní arbitráž. Družstva se uskupovala do krajských svazů spotřebních družstev, které plánovaly, řídily a kontrolovaly činnost členských družstev v obvodu své působnosti. Tato družstva po roce 1954 přijala jednotné označení „*Okresní lidové spotřební družstvo Jednota*“.³⁹⁰

Likvidace živnostenského stavu nebyla bezprostředně po únorovém převratu samozřejmá, nebo alespoň ji noví mocipáni nedávali otevřeně najevo. Přistoupilo se pouze k tzv. druhé vlně znárodnění, podle níž přešly podniky zaměstnávající nad 50 pracovních sil pod národní správu, i když už víme, že se původně uvažovalo i o hranici až 20 zaměstnanců.³⁹¹

Na druhou stranu je patrná přechodná snaha o zachování malovýroby. Nejvýraznější projev této snahy představovaly březnové zákony o živnostenské dani, jež však zároveň deklarovaly značně diferencovaný přístup k živnostníkům.³⁹²

V roce 1949 byly zrušeny všechny daňové úřady a výkon daňové správy byl přenesen na národní výbory. Postupně se zaváděly daně odpovídající centrálně plánovanému hospodaření, tzn. praktickému znemožnění soukromého podnikání, podpoře monopolu zahraničního i vnitřního obchodu, státní regulace

³⁹⁰ 53/1954 Sb. Zákon o lidových družstvech a družstevních organizacích IN: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=755> 15.4. 2012

³⁹¹ Michal KOPEČEK. *Likvidace soukromých živnostníků 1948-1950*. In: *K novověkým sociálním dějinám českých zemí IV. Zvraty a převraty 1939-1992*. Praha 2001, s. 110.

³⁹² Podléhaly jí fyzické osoby zaměstnávající maximálně jednu osobu a jednoho učně, jejichž daňový základ nepřesahoval 120 000 Kčs. Druhý zákon o slevách na dani představoval progresivní zdanění vzhledem k ročním výdělkům. DEYL, Zdeněk: *Pouňorové změny v řemesle a problémy socializace drobné výroby v letech 1. pětiletky*. In: Zdeněk KÁRNÍK, Jan MĚCHÝŘ. *K politickým a sociálně ekonomickým přeměnám v ČSR v letech 1948-1953*. Praha 1967, s. 145-146.

cen a kolektivizace zemědělství. Vznikla živnostenská daň, zemědělská daň, daň z literární a umělecké činnosti, daň ze samostatné činnosti, daň z úroků z úsporných vkladů, daň z obratu, a spotřební daně. Jen v lednu 1949 zaniklo v českých zemích 2 781 živností a během onoho roku ze 110 tisíc prodejen jich zmizelo 65 tisíc. Likvidace soukromých živností vyvrcholila v letech 1950 – 52. Bylo tak realizováno usnesení komunistického vedení ze 17. dubna 1950 o akci "Ř", tj. o přechodu živností k vyšším formám podnikání.

„Otec pana Zdeňka Uhlíře, pamětníka z Byšic, který měl železářství, musel nejprve přejít pod Svépomoc Kralupy, poté pod Jednotu Mělník. Svůj obchod si otec fakticky pronajal od zmiňovaných družstev, ale byl postižen daní z nemovitostí ve výši 50% nájmu a daní z příjmu, takže například z 5000 obratu živnostníkovi zbylo v průměru 500 – 800 Kčs, z čehož musela být živa celá rodina, dále otec musel na své náklady starat o nemovitost.“³⁹³

Dne 1. dubna 1949 byla v Byšicích zřízena prodejna družstva Svépomoc, která byla umístěna v domě č. 61. Pan František Kořán, kterému dům patřil, byl odsouzen lidovým soudem v Mělníku za zatajování technického zboží k 1 roku vězení a ztrátě majetku.³⁹⁴

Dne 1.července 1950 byla zmíněná filiálka svépomoci přeložena k Uhlířům, kde byla spojena v jednu prodejnu. Stejně tak bylo na Svépomoc převedeno cukrářství p. Marie Piskáčkové. Kromě zmiňované prodejny Františka Kořána zanikla prodejna masa na radnici, ostatní dvě masny byly znárodněny podnikem Masna, n.p., dále zanikly jediné dvě pekárny, takže pečivo bylo dováženo z pekárny v Čechelicích.³⁹⁵

Obuvník Bohumil Megrdle raději odhlásil živnost a šel pracovat do továrny Gráf, stejně tak brusič drahokamů Josef David. Truhlář František Turna také skončil živnost a šel do komunálního podniku Dřevo v Mělníku. Následovaly

³⁹³ Biografický rozhovor s pamětníkem p. Zdeňkem Uhlířem, 3.3. 2012

³⁹⁴ Archiv obce Byšice. *Kniha pamětní (1)*, s. 61

³⁹⁵ Znárodněné řeznické živnosti: „Na špici“ Václava Horáčka, , č.p. 45 Viléma Zity
Pekárny: Josef Frýdl, Rudolf Herout – pekárna „U Štauchů“ IN: Archiv obce Byšice. *Kniha pamětní (1)*, s. 43 – 71

prodejny u Josefa Svobody a u Fišerů, obě blízko závodu Gráf. V roce 1951 byly do Svépomoci sloučeny další tři podniky smíšeného zboží.³⁹⁶

Co se týká pohostinství, Byšice měly celkem čtyři hostince. Hostinec U moudrých č.p. 62 (zabaven po II. světové válce) byl v roce 1952 zbourán i s chlévy, na demolici pomáhali brigádně mnozí byšičtí občané. Hostinec v č.p. 218, bývalý hostinec pivovaru Klášter, byl zapojen do Okresních komunálních podniků pohostinství v Mělníku. V hospodě se vystřídalo několik hostinských, avšak řádné fungování muselo být často zajišťováno výměnou vedoucího personálu a nakonec byl v 80. letech zavřen. Stejný osud měl i hostinec J. Pichlého u nádraží. Jako poslední byl roku 1952 socializován hostinec „U Zítů“. Obchody se smíšeným zbožím, pohostinství a masny byly nejlukrativnější živnosti, které byly převáděny nejdříve. Naopak drobní živnostníci setrvali soukromí nejdéle, z celkového počtu 30 živností, což bylo na městys s 1260 obyvateli relativně hodně, v roce 1959 zůstaly v soukromých rukou pouze tři: pokrývačství p. Karpíška, zahradnictví p. Vojta a kolářství p. Vegnera.³⁹⁷

3.4.1.3 Gráf a.s., později Vitana Byšice, n.p.

Továrna Gráf, a.s., dnešní Vitana Byšice, je podnik na výrobu polévkových směsí, koření a jiných instantních přípravků. Firma Gráf vznikla v roce 1920 v Praze – Podbabě a zabývala se výrobou polévkových přípravků. V roce 1925

³⁹⁶ Archiv obce Byšice. *Kniha pamětní (1)*, s. 43 – 71

³⁹⁷ Zámečníci – František Pakandl st, František Pakandl ml.,

Doprava osobním autem - František Hanuš

Pohřební ústav - Marie Manželová,

Holiči - František Čížek, František Procházka,

Kolář - Václav Vegner

Krejčí – Antonín Studecký, František Březina, IN: Archiv obce Byšice. *Kniha pamětní (3)*.

Pokrývač - Václav Karpíšek

Sedlář - Karel Mareš

Švadlena - Anna Milerová

Zahradnictví – Josef Vojta (zelenina a květiny), Josef Kitsberger (zelenina a květiny), Josef Čížek a Ludvík Spěšný (zelenina)

Automechanik - František Pakandl

Mlynář - Rudolf Flodрман IN: Archiv obce Byšice. *Kniha pamětní (1)*. s. 43 – 71

společnost koupila budovy cukrovaru v Byšicích, avšak většina kanceláří a sklady firmy zůstaly v Praze na Florenci.

Nad společností byla uvalena výměrem zemského výboru v Praze, č.j. 382 ze dne 25.5. 1945, národní správa a národním správcem se stal dlouholetý zaměstnanec Jaroslav Srb. Roku 1948, kdy výměrem Ministerstva výživy, č.j. 41413/V-48 z 1.3. 1948, byly národním správcem ustanoveny Československé mlýny v Praze, byla národní správa Jaroslava Srba vymazána, tato správa byla ve smyslu § 11. dekretu prezidenta republiky č. 5/1945 výměrem Ministerstva výživy č.j. 21.747/V/49 zrušena a firma znárodněna. Vyhláškou ministryně výživy ze dne 22.12. 1948 – č. 3543 Ú.1.I. č. 258 byl znárodněný závod začleněn do Velkonákupní společnosti družstev. Začlenění závodu se však ještě několikrát změnilo, až roku 1951 byl závod převeden pod Sdružení tuků v Praze s názvem Průmysl polévkových přípravků, tj. PPP Byšice. V roce 1952 byl podnik přejmenován na Vitana Byšice.³⁹⁸

Od ledna 1953 sdružení tukového průmyslu rozdělilo závody v Byšicích (Gráf, a.s.) a Kralupech N/Vltavou (Maggi, a.s.) na dva samostatné závody, čímž došlo k likvidaci menších výroben polévkových přípravků, jejíž výroba byla převedena právě do těchto dvou závodů. Výrobní kapacita závodu v Byšicích rostla, což dokazuje následující přehled. Označíme-li produkci z roku 1948 za 100%, produkce v roce 1953 dosahovala úrovně 268%. Celkový nárůst výroby polévkových přípravků z let 1949 – 1958 činil z 3,343 t ročně na 5,677 t ročně.³⁹⁹

Důležitým rokem je rok 1953, kdy podnik rozšířil technologické zázemí, což umožnilo provádění dehydratace masa a neustálý růst počtu produktů. V roce 1958 jich bylo registrováno na 61⁴⁰⁰, což je podobný počet, který podnik vyráběl až do roku 1992, kdy byl privatizován.

Rozdělení závodů v Byšicích a v Kralupech trvalo jen do roku 1958, kdy byly opět sloučeny jako závod č. 01 a 02 pod názvem Vitana Byšice, n.p. V roce

³⁹⁸ Podnikový archiv národního podniku Vitana Byšice. *Archivní fond VPP n.p. Vitana 1948 – 1958*. Výměr ministerstva výživy – zrušení národní správy. inv. č. 1

³⁹⁹ Podnikový archiv národního podniku Vitana Byšice. *Archivní fond VPP n.p. Vitana 1948 – 1958*. Roční výkazy, inv. č. 180 – 201

⁴⁰⁰ Podnikový archiv národního podniku Vitana Byšice. *Archivní fond VPP n.p. Vitana 1958 – 1976*. Výroba a přehled výroby. inv. č. 321

1961 byl ještě k podniku začleněn závod Kávoviny v Pardubicích jako závod 03 a v Prostějově jako závod 04, později závod v Seredi pod číslem 05, který byl však v roce 1969 v souvislosti s federativním uspořádáním ČSSR⁴⁰¹ z podniku vyčleněn.⁴⁰²

Vitana Byšice také převzala po válce znárodněný závod Delikat v Poděbradech, který sice zprvu vyráběl kávové produkty, avšak také se zabýval výrobou masových kostek. Provoz v Poděbradech byl zrušen a výroba byla začleněna do VPP Byšice, čímž došlo k celkové likvidaci podniku.⁴⁰³

Od roku 1947 byla Vitana jediným výrobcem kyseliny glutamové ve Střední Evropě, která se vyráběla v pokusném výrobním zařízení v rámci závodu.⁴⁰⁴

Podnik byl největším závodem v obci. Často se investičně podílel na tamějších různých akcích – výstavba rozhlasu, koupaliště, mateřské školy, dílen ve škole, aj.

3.4.2 Byšice v 70. a 80. letech

Na prosincovém plenárním zasedání ústředního výboru strany roku 1967, které skončilo 5. ledna 1968, se prvním tajemníkem ústředního výboru Komunistické strany Československa stal Alexander Dubček. Jeho nástupem do funkce začalo tzv. Pražské jaro. V dubnu ÚV KSČ schválil Akční program KSČ liberalizací, který zahrnoval zvýšení svobody tisku a větší orientaci ekonomiky na spotřební zboží, avšak „Vedoucí úloha KSČ“ měla být zachována. *„Začalo se mluvit o nezákonnostech 50. let a o potřebě rehabilitací, takže například 180 bývalých*

⁴⁰¹ Rozhodnutí Ministerstva zemědělství a výživy ze dne 18.12. 1968 č.j. II/4-1178/33/68. IN: Podnikový archiv národního podniku Vitana Byšice. *Archivní fond VPP n.p. Vitana 1958 – 1976.* Závod Sedef. inv. č. 334

⁴⁰² Podnikový archiv národního podniku Vitana Byšice. *Archivní fond VPP n.p. Vitana 1958 – 1976.*

⁴⁰³ Podnikový archiv národního podniku Vitana Byšice. *Archivní fond DELIKAT.* neinventarizováno

⁴⁰⁴ Kyselina glutamová se vyráběla z pšenice. Například V roce 1958 objem výroby kyseliny glutamové činil 5 vagónů této látky, která se vyvážela do Argentiny, Finska a Egypta. IN: Podnikový archiv národního podniku Vitana Byšice. *Archivní fond VPP n.p. Vitana 1948 – 1958.* Výroba kyseliny glutamové. inv. č. 334

velkých zemědělců, „kulaků“ z mělnického okresu podalo žádost o nápravu křivd a úhradu za vyvlastněné usedlosti.“⁴⁰⁵ Byla obnovena Československá obec sokolská.

V noci z 20. na 21. srpna 1968 do Československa vstoupila vojska Varšavské smlouvy v čele s armádou Sovětského svazu, aby zastavila započaté reformy. Ihned 22. srpna vyšlo zvláštní vydání regionálního deníku „Nové Mělnicko“, kde bylo prohlášení podpory Alexandru Dubčekovi a Ludvíku Svobodovi. „V Byšicích se Rusové objevili hned brzo ráno, protože asi 30 km jsou Milovice, kde přistávala ruská letadla. Rusové ale jen projeli směrem na Mělník a na Mladou Boleslav.“⁴⁰⁶ „Všechno proběhlo v klidu, seděli jsme doma, poslouchali rádio. Všichni se báli. Obešel jsem sousedy, ať jsou doma, že Rusové stejně asi jenom projedou.“⁴⁰⁷

Život se brzy vrátil do zajetých kolejí. Počátkem roku 1969 rozvířil život čin studenta Jana Palacha, rodáka z nedalekých Všetat.

V sedmdesátých letech, přestože na Mělníku probíhaly čistky, Byšice zůstaly těmto opatřením ušetřeny. Na rozdíl od Elektrárny v Počáplech a Loděnicích v Mělníku, kde v první výročí obsazení visely černé vlajky, Vitana se k těmto protestům nepřidala.

Obec celkově ztratila potenciál růstu, takže se plány na rozšiřování a možné faktické spojení s Liblicemi neuskutečnily. V zastavovacím plánu na roky 1975 – 1980 byl záměr propojit tyto obce. Teprve v roce 1978 bylo přistoupeno ke stavbě chodníku mezi zmíněnými obcemi, a to opět pomocí akce „Z“.⁴⁰⁸ Chodník je stále používaný, vede vedle okresní silnice, od níž jej odděluje úzký pás zeleně.

Největší investiční akcí se měla stát realizace stavby „Prodejněho a restauračního střediska“. Plánované středisko mělo vyrůst opět pomocí akce „Z“ na náměstí u křižovatky silnic směrem na Košátky a Čechelice v těsné blízkosti zámku. Tato budova měla být postavena na úkor dvou statků, které měly být v roce 1973 zbourány. Středisko mělo nahradit prodejny maloobchodníků, jelikož,

⁴⁰⁵ Jan KILÍÁN. *Mělník*. Lidové Noviny, Praha: 2010, s. 321

⁴⁰⁶ Biografický rozhovor s pamětníkem p. Zdeňkem Uhlířem, 3.3. 2012

⁴⁰⁷ Biografický rozhovor s pamětníkem p. Karlem Boháčkem, 4.4. 2012

⁴⁰⁸ Délka chodníku: 523 m., Na akci „Z“ se podíleli zaměstnanci JZD Liblice a velké množství mužů z obou obcí. Archiv obce Byšice. *Stavby v obci*.

jak bylo uvedeno v projektové dokumentaci, údajně nestačily zásobovat obyvatelstvo, čímž by došlo k jejich konečné likvidaci. V budově měl být společenský sál s restaurací a šest prodejen. Za tímto účelem byla dne 14. 8. 1973 uzavřena dohoda o spolupráci se závody 06-01 Potravin y v Mělníku a RAJ Kralupy N/Vltavou. Vzhledem měla budova „respektovat“ stávající zástavbu, avšak tento požadavek nemohl být z estetického hlediska splněn, jelikož se mělo jednat o montovanou stavbu z prefabrikátů. Respekt vůči stávající zástavbě si funkcionáři MNV vykládali pouze omezením výšky stavby na dvě nadzemní podlaží, avšak stavba by tvarem připomínala „vykouslý“ trojúhelník s převážně plochou střechou, která měla být v čelní části zkosená, aby evokovala sedlovou střechu okolní zástavby. Výsledkem by byl mix socialistické samoobsluhy s vizáží připomínající horský hotel, čímž by se definitivně narušil ráz náměstíčka. K realizaci nedošlo, jelikož obec ve stejném období (1973 – 1976) přistoupila k budování vodovodu ve výši nákladů přesahujících 6 milionů korun⁴⁰⁹ a veřejného osvětlení obce. Celkové náklady by činily 16 milionů korun, což nebylo nadřízenými orgány schváleno jako akce „Z“, takže v roce 1974 byla v severním prostoru náměstí (v mezeře po hostinci U Moudrých) postavena menší montovaná budova samoobsluhy a stejná samoobsluha vyrostla také u bytovek. Vzhledem k tomu, že prostranství před samoobsluhou bylo parkově upraveno, došlo k menšímu narušení rázu náměstí, než by tomu bylo u původního projektu.⁴¹⁰

Předseda MNV Karel Boháček uvedl, jakým způsobem byla prováděna akce „Z“ při stavbě prodejen. *„Když okres dostal peníze na výstavbu těch prodejen, tak zavolali a řekli: Postavte spodek, udělejte patky a Jeseník vám tam postaví tu konstrukci a my ji zaplatíme, ale v akci „Z“. Svolala se Národní Fronta, bude v neděli brigáda, potřebuju 5 zedníků, přesvědčte je, ať jdou dělat. Tímhle způsobem jsme takhle dělali všechno. Přišli zedníci například od včelařů, další lidi z Vitany, vodovod nám dělal bagr z JZD a na stavbě školky zase byl jeřáb z Geoindustrie.“*⁴¹¹ Tento způsob profinancování byl pro obec bezesporu výhodný, takže si mohla dovolit realizaci vícero staveb současně, avšak na estetickou

⁴⁰⁹ Biografický rozhovor s pamětníkem p. Karlem Boháčkem, 4.4. 2012, porovnáno s Projektovou dokumentací, IN: Archiv obce Byšice. *Různé stavby.*

⁴¹⁰ Archiv obce Byšice. *Projektový úkol. Výstavba prodejního a restauračního střediska v Byšicích.*

⁴¹¹ Biografický rozhovor s pamětníkem p. Karlem Boháčkem, 4.4. 2012

stránku věci nebyl očividně brán zřetel a jelikož tyto akce probíhaly ve dnech osobního volna, je třeba si uvědomit, že občané trávili prací mnohdy i 7 dní v týdnu.

3.4.3 Kultura 1948 – 1989

Únorový převrat a nová Ústava 9. května potvrdily, že se Československo stalo lidově demokratickou republikou, která usilovala o vybudování socialismu podle sovětského vzoru. Rok 1948 přinesl mnoho změn v hospodářství, politice a kultuře. Osud českého amatérského divadla byl zpečetěn divadelním zákonem, schváleným v tomto roce (1948), který rušil soukromokapitalistické podnikání v divadelnictví. Což ve skutečnosti znamenalo, že veškeré organizace a spolky byly ideově koordinovány a přestaly si svou divadelní činnost spravovat samy. Posléze byly postupně začleňovány pod masové společenské organizace (JZD, ROH, ČSM).⁴¹²

Důsledky únorového převratu se v Byšicích promítly v roce 1951. Do té doby tu hrála stará parta sokolských členů, v jejichž čele stála paní Richtmocová. V roce 1951 sehráli v tomto složení poslední hru od Aloise Jiráska „Otec“. Poté byl soubor na čas zrušen.⁴¹³

3.4.3.1 Divadelní spolek „Vydra“

Znovuustavení dramatického spolku „Vydra“ pod záštitou Osvětové besedy se konalo 3. dubna 1959. Bývalý ochotník Oldřich Lachmann vzpomíná: „S kolegou Rožkem jsme v této době přemlouvali znechucené „vyderské“ herce, aby šli

⁴¹² *Cesty českého amatérského divadla. Vývojové tendence.* Zprac. Jan Císař a kol. Praha: IPOS-ARTAMA 1998. s. 181

JZD- jednotné zemědělské družstvo

ROH- Revoluční odborové hnutí

ČSM- Československý svaz mládeže

⁴¹³ Obecní úřad Byšice, Opis původní kroniky byšického divadla, blíže neurčeno, nestránkováno.

V roce 1959 uvedli hru Jiřího Beneše „Pohádka o Honzovi a princezně Zlatovlásce“ a „Třetí zvonění“ (komedie Václava Štecha, rež. Jiří Rožek).

znovu hrát.“ Do obnoveného spolku se nakonec přihlásilo čtyřicet členů, jehož předsedou se stal ředitel školy Josef Jandera. Zahajovacím představením byl toho roku (1959) „Zvíkovský rarášek“ (rež. Jiří Rožek) a „Paní mincmistrová“ (rež. Oldřich Lachmann). Začátky obnoveného divadelního souboru připomínaly dobu národního obrození. Kulisy k prvním scénám maloval pan Lachmann na balicí papír a herci hráli v civilním oblečení. Postupem času se technické zázemí spolku zlepšovalo. Za výtěžek z představení zakoupili nový nábytek, klavír, kulisy a paruky. Později si v Praze zapůjčili i divadelní kostýmy.⁴¹⁴

Roku 1960 uvedli celkem čtyři představení. V říjnu toho roku (1960) navštívili Byšice také zástupci mělnického divadelního spolku Vojan. Na přátelské besedě s místními ochotníky přijali patronát a spolupráci.

V únoru byl s úspěchem zahrán Klicperův „Divotvorný klobouk“ v režii pana Lachmanna. Ten se poté chopil režie ke hře „Kristýna“. O inscenaci, která tendenčně pojednává o hrdinských partyzánech, ředitel Lachmann vypráví: „*Byla to kvalitní hra, i když poplatná době, zde jsme poprvé užili zvukové efekty (déšť, šumění větru).*“⁴¹⁵

Koncem roku 1962 rezignoval na svou funkci předsedy DS Vydra Josef Jandera. Místo něho nastoupil František Malík. Téhož roku začal do Byšic jezdit metodik domu Osvěty v Mělníku Stanislav Rob. V Mělníku jako v každém okresním městě se v rámci státní osvětové péče ustanovila osvětová rada, která kontrolovala skrze své zástupce činnost okolních divadelních spolků. Stanislav Rob byl jedním z nich, od té doby režijně vypomáhal zdejšímu souboru až do konce osmdesátých let. Ochotníci zkoušeli dvakrát týdně v sále kina Městského národního výboru. Představení byla většinou vyprodaná a některé inscenace byly pro úspěšnost reprizovány. Po každém odehraném divadelním představení se herci scházeli ve své klubovně (dnes je to zasedací síň obecního úřadu), kde si sdělovali své dojmy z představení.

⁴¹⁴ Obecní úřad Byšice, Opis původní kroniky byšického divadla, blíže neurčeno, nestránkováno.

V roce 1959 uvedli hru Jiřího Beneše „Pohádka o Honzovi a princezně Zlatovlásce“ a „Třetí zvonění“ (komedie Václava Štecha, rež. Jiří Rožek).

⁴¹⁵ Lachmann, Oldřich, bývalý člen DS Vydra IN: Obecní úřad Byšice. *Opis původní kroniky byšického divadla*, blíže neurčeno, nestránkováno.

V této době nejvíce režijně pracovala trojice ochotníků: Oldřich Lachmann, Jiří Rožek a Karel Boháček, kteří při výběru her museli dbát ve většině případů na omezující osnovy ministerstva školství. Z toho důvodu se místní repertoár od ostatních ochotnických spolků nelišil. Nejčastěji se hrála klasická dramata předních českých autorů, jako byl Alois Jirásek a Jaroslav Vrchlický. V repertoáru nesměla chybět ani inscenace z dějin dělnického hnutí (K. Stanislav), lidové hry s vesnickou tematikou (F. Šrámek) a sovětské tituly (V. Katajev).⁴¹⁶

V rámci reorganizace se v roce 1964 stal divadelní spolek Vydra součástí Závodního klubu ROH Vitana (ZK ROH Vitana). Majetek souboru a veškeré finanční a politické řízení přešlo do rukou Závodního klubu Vitana, který ochotnický spolek finančně podporoval, což bylo oproti minulé době, kdy museli být herci finančně soběstační, relativně výhodné. Prakticky se na chodu místního divadla nic nezměnilo.

Na počátku šedesátých let Ministerstvo školství a kultury vypsal pod heslem „Za socialistické ochotnické divadlo“ celostátní soutěž vesnických souborů. Do tohoto programu bylo v roce 1967 zapojeno spolu s okolními divadelními spolky i byšické divadlo. Na návrh ZK Vitana a mělnického Domu osvěty byla v roce 1967 v obci uspořádána okresní divadelní přehlídka amatérských souborů nazvaná „Byšické divadelní jaro“ (dále jen BDJ). Tato soutěž byla jedním z dalších prostředků, jež měly usměrňovat místní divadelní práci. Přesto se stal festival každoročně vítanou událostí roku.⁴¹⁷

Celá akce se konala většinou v jarních měsících. Do soutěže se hlásilo průměrně kolem pěti divadelních amatérských souborů z okolí. V průběhu dvaceti let se tak v Byšicích vystřídalo několik desítek divadelních spolků mělnického okresu.⁴¹⁸

⁴¹⁶ Obecní úřad Byšice. *Opis původní kroniky byšického divadla*, blíže neurčeno, nestránkováno.

⁴¹⁷ Obecní úřad Byšice. *Opis původní kroniky byšického divadla*, blíže neurčeno, nestránkováno

⁴¹⁸ Výčet měst a vesnic, jejichž divadelní spolky se v průběhu dvaceti let zúčastňovaly okresní přehlídky BDJ: Mladá Boleslav, Brandýs n / L., Čelákovice, Dobruška, Hrádek n / N., Mnichovo Hradiště, Chlumín, Kladno, Kostelec n / L., Kralupy n / V., Lužec n / V., Mělník, Mšeno, Neratovice, Praha, Mělnické Vtelno

In: Obecní úřad Byšice. *Opis původní kroniky byšického divadla*, blíže neurčeno, nestránkováno

Před začátkem akce se patronům, městům a vesnicím z okolí rozeslaly pozvánky s programem her. Na byšickém náměstí stály umělecky vyrobené panely s programem, jejichž prostřednictvím byli na přehlídce zváni místní občané. Pořadatelé byli OKS Mělník (Okresní kulturní středisko Mělník), ZK ROH Vitana a v pozdějších letech KaSS Byšice (Kulturní a společenské středisko Byšice). Každý víkend byl vymezen pro jedno představení. V porotě, která hodnotila jednotlivá představení, seděli zástupci okresního kulturního střediska v Mělníce a jeden profesionální režisér a herec z Prahy. Vedle ceny poroty byla vyhlašována i Cena diváků. Obecenstvo pomocí anketních lístků vybíralo nejlepší inscenaci a nejzdařilejší herecký výkon v ženské a mužské roli.⁴¹⁹

V repertoáru divadelních spolků na okresní přehlídce BDJ zaujímaly své místo většinou jednoduché operety, hry ze současnosti, pohádky a detektivní hry. Jednalo se o žánry, jejichž cílem bylo oslovit co nejširší divácké spektrum a nabídnout mu kvalitní zábavnou podívanou. Ze světových dramát byly vybírány hry většinou ruských autorů.⁴²⁰

K výměně divadelních režisérů došlo v roce 1970, kdy se pohostinné režie ujal Dr. Václav Neumann, člen mělnického Domu osvěty. Divadelnímu spolku tato změna prospěla, což se ukázalo ještě toho roku (1970) na IV. přehlídce BDJ, kde v anketě diváků zvítězila jimi sehraná inscenace „Paličova dcera“. O rok později (1971) se o divadelní slovo začala hlásit nastupující herecká generace, v jejímž čele stáli manželé Hvolkovi. Toho roku se divákům uvedli Molièrovou komedií „Chudák manžel“. Paní Hvolková vzpomíná, jak byla tehdy v sedmém měsíci těhotenství, jejich dcera tedy hrála ještě dříve, než se narodila.⁴²¹

O dva roky později (1974) došlo v souboru ke konečné generační výměně. Kmenovými herci byli Marta Rychlá, Marta Hálová, pí Drahoňovská,

⁴¹⁹ Názorná ukázka programu I. přehlídky BDJ v roce 1967:

4. 4. - Soubor OB Chlumín - „Ženitba“

11. 4. - DS ROH Spolana Neratovice – „Jak přišla basa do nebe“

18. 4. - DS OB Mělnické Vtelno – „Než opustíme starou školu“

25. 4. – DS Vydra ROH Vitana Byšice – „Paní Piperová zasahuje“

1.5. 1967- Závěrečný společenský večer.

In: Archiv Byšice. *Program „Byšického jara 1967“*.

⁴²⁰ Obecní úřad Byšice. *Opis původní kroniky byšického divadla*, blíže neurčeno, nestránkováno

⁴²¹ tamtéž

manželé Hvolkovi a pí Douděrová. Novými nastupujícími členy se stali manželé Neubertovi, Eva Rychlá, Eva Šlosarová a další.⁴²²

V tomto složení se v režii pana Hvolky představili na VII. přehlídce BDJ s komedií A. Watkyna „Volá Melbourne“. Přehlídky se zúčastnil i Divadelní spolek Mladých z Vysoké Libně s hrou sovětských autorů Braginského-Rjazanova „Jednou na Silvestra“. Z festivalu vyšli vítězně oba spolky, proto byly poslány na krajskou soutěž ve Žlebech. Podle názoru pan Hvolky u žlebských diváků vyhráli jednoznačně Byšičtí. Na národní přehlídce vesnických a zemědělských souborů do Vysokého nad Jizerou však porota poslala ideově spolehlivější a vhodnější inscenaci „Mladých“ z Libně.⁴²³

Od začátku panovala mezi Byšickými a Libeňskými zdravá rivalita, která je nutila ke kvalitnějšímu nastudování her. V Byšicích vládli Hvolkovi, ve Vysoké Libni to byli Videmanovi.

Nejúspěšnějším představením Vydrovců v 70. letech byla veselohra Jiřího Korbela „Sousedí“ v nastudování Stanislava Roba. Tato hra napadá nedobré sousedské vztahy, lidskou chamtivost a ješitnost, symbolizuje tzv. novodobé furianství. Premiéry se zúčastnil také sám autor hry. Divákům a porotě se představení líbilo natolik, že muselo být sehráno ještě jednou. Zásahu na úspěchu měla včetně režiséra a herců i vtipně vyřešená scéna Bedřicha Hvolky.⁴²⁴

S tímto představením herci navštívili divadelní přehlídku „Pojizerské hry“ v Dobrovici a osmý ročník krajské přehlídky ve Žlebech. Cenu za nejlepší režii zde získal Stanislav Rob, oceněni byli i ostatní herci (Eva Hvolková za roli Jitky, Hana Rožetínská za Ketty, Rudolf Křížek za Jimmyho Scotta, Jana Vítková za

⁴²² Soukromý archiv Evy Hvolkové, *Nové Mělnicko*, r. IXX., č. 1, 1975

⁴²³ Soukromý archiv Evy Hvolkové, *Nové Mělnicko*, r. IXX., č. 17, 1975

O rok později (1975) nový soubor slavil úspěch s pohádkou Jana Drdy „Hrátky s čertem“. Režie se ujala stálá výpomoc z Mělníka, Stanislav Rob. Hostem v inscenaci byl František Dědek, který vedle své hlavní funkce maskéra souboru dokázal zaujmout v roli „strašného loupežníka“ Sarky – Farky. Velmi se líbili i pekelní rádcové- Hynek Slavík a Oldřich Lachmann, a také postavy Martina Kabáta a Káča (Hvolkovi). In: Soukromý archiv Evy Hvolkové, *Nové Mělnicko*, r. XX., č. 20, 1976. S touto hrou pak putovali na třetí ročník divadelní přehlídky her pro děti v Horních Počáplech, odkud si pan Hvolka odnesl II. cenu za mužský herecký výkon v roli Martina Kabáta. In: Soukromý archiv Evy Hvolkové, *Nové Mělnicko*, r. XX., č. 25, 1976., Soukromý archiv Evy Hvolkové, *Svoboda*, r. LXXXVI., č. 146, 1976

⁴²⁴ Soukromý archiv Evy Hvolkové, *Nové Mělnicko*, r. XX., č. 24, 1976

Mauda, St. Rob ml. za Bédú). Autor s nimi jezdil po štacích a na konci představení vždy „Vydrovské“ chválil: „*Já bych nevěřil, že jsem to napsal, takhle se mi to opravdu líbí, upravím to podle vás!*“⁴²⁵

System soutěží divadelních spolků fungoval na stejném principu jako jakýkoli jiný systém sportovních her. Pokud spolek zvítězil ve svém okrese, postupoval do krajského kola. Odtud mohl pokračovat až na národní přehlídku. Soubory, které do soutěže vstoupily, ale musely čelit administrativním zásahům ze strany státních a stranických orgánů (např. Okresní výbor komunistické strany). Tyto instituce jim zakazovaly předvést divadelní inscenace kvůli nespolehlivému jménu autora, pro nevhodný „ideový“ náboj, pro pochybný výklad či závadná témata původní tvorby. Přesto se byšickému spolku podařilo sehrát mnoho kvalitních představení, která svou propracovaností a ztvárněním dosahovala vysoké úrovně.⁴²⁶

Divadelní spolek Vydra navázal na ochotnickou tradici i v 80. letech. Roku 1982 se konala slavnostní schůze k 165. výročí divadla v Byšicích, která jako by symbolizovala jeho blížící se konec. Pozváni byli všichni dosud žijící členové divadelního souboru, při besedě bylo možné nahlédnout do plakátů a jiných dokumentů ze sbírky paní Richtmrcové a Marty Hálové a také do alb z přehlídkových představení. V roce 1983 „Vydrovci“ sehráli jednu z posledních veseloher. Byla to inscenace Václava Štecha „Svatba pod deštníky aneb pane

⁴²⁵ Soukromý archiv Evy Hvolkové, *Svoboda*, r. LXXXVIII., č. 150, 1978.

Roku 1977 uvedli na X. jubilejním BDJ hru G. Gorina „Zapomeňte na Hérostrata“. S tímto představením se soubor účastnil přehlídky zvané „Večery divadelních monologů“ v Mělnickém Vtelně. Každý soubor tu mohl předvést dialog či monolog ze své inscenace. Tradičně se večerů účastnil i někdo ze slavných hereckých osobností pražských divadel (např. M. Nedbal, J. Bek, B. Bezouška, L. Pešek, P. Haničinec, M. Rosůlková, V. Fabiánová, F. Hanuš) In: *Opis původní kroniky byšického divadla*, blíže neurčeno, nestránkováno.

V roce 1978 secvičil pan Hvolka pro děti pohádku „O brejlatý princezně“ a S. Rob úspěšnou hru Z. Podskalského „Liga proti nevěře“. In: Soukromý archiv Evy Hvolkové, pozvánka DS Vydra ZK Vitana Byšice na hru „Svatba pod deštníky aneb...“ z 26. 3. 1983.

70. léta uzavírá hra I. Hermannové „Babičky 2. generace“ (rež. Ladislav Libich). In: *Opis původní kroniky byšického divadla*, blíže neurčeno, nestránkováno

⁴²⁶ Řada her, která byla předvedena na „Byšickém jaru“ v 70. letech byla od „západních“ autorů či od autorské dvojice Voskovec – Werich:

1970 – R. Thomas – Past

1979 – E. Labiche – Delacourte: Paroháči

1982 – J. Popplewell – Musím být zavražděn

1982 – O. Wilde – Jak je důležité mítí Filipa

1982 – Voskovec – Werich – Nebe na zemi

Sadílek, oni to provedli dokonale“. Touto hrou si připomínali stoleté výročí znovuotevření Národního divadla a současně slavili Rok českého divadla. Před představením jezdil po vesnici povoz s herci (jako to činily v minulosti kočovnické společnosti), kteří byli oblečeni do dobových kostýmů a zvali diváky na připravované představení.⁴²⁷

Rok 1987 je uveden jako poslední rok XX. jubilejního Byšického divadelního jara. Zároveň je spjat s ukončením divadelní činnosti spolku Vydra.

V 70. a 80 letech byl divadelní soubor složen z dvaceti až pětadvaceti členů. Každý člen kromě samotné herecké činnosti zastával většinou další funkci (např. režiséra, osvětlovače, inspicienta, kontrolora textu, výtvarníka, maskéra, zvukaře a další). Kostýmy se získávaly od ochotníka Hvolky, který pracoval jako divadelní technik v Teplicích. O scénu se staral většinou Bernard Hvolka a Josef Douděra. Výběr divadelních her, jak již bylo řečeno, musel být schválen Okresním výborem komunistické strany. Režisér musel rovněž vybírat takové inscenace, které obsahovaly role charakterově blízké členům spolku.

Kromě každoroční okresní přehlídky BDJ se divadelní vystoupení pořádala v rámci ideově zaměřených oslav a svátků, jež jsou uvedeny v následujícím přehledu:

Výročí založení KSČ

Výročí osvobození vlasti Sovětskou armádou

Oslavy měsíce ČSR – SSSR přátelství

K počtě sjezdů KSČ

Mezinárodní den žen

Den dětí

⁴²⁷ Opis původní kroniky byšického divadla, blíže neurčeno, nestránkováno. Sehrány byly tyto hry:
1980- Samota, A. Jirásek (rež. Čestmír Kolář)
1981- Tak kdo k čertu odejde, V. Krasnogorov (rež. Stanislav Rob)
1982- Ženitba, Gogol (rež. Stanislav Rob)
V posledních letech sehrál spolek Vydra tyto hry:
1984- Ťululum, G. Feydam (rež. Stanislav Rob)
1985- Sto dukátů za chuana (rež. Stanislav Rob)
1986- Stromy umírají ve stoje, Alexandro Casona (rež. Stanislav Rob)
In: *Opis původní kroniky byšického divadla*, blíže neurčeno, nestránkováno.

Oslavy VŘSR (Velká říjnová socialistická revoluce)

Výročí Vítězného února

Rok českého divadla 1983

Rok míru 1986

Oslava slovenského národního povstání

Paradoxně však můžeme bez ohledu na tato výročí normalizační éru sedmdesátých a osmdesátých let v Byšicích považovat po divadelní stránce za úspěšnou. A to i přes stálou snahu ze strany státu přizpůsobovat amatérské divadlo oficiální politice a ideologii.

3.4.3.2 Sport a TJ Slavoj Vitana

Tělovýchovná jednota Sokol má v Byšicích dlouholetou tradici, proto není divu, že se po válce stala nejsilnější tělovýchovnou organizací v obci, která pod svá křídla ještě v roce 1948 sloučila dříve prvorepublikový fotbalový klub Rapid, oddíl Dělnické tělovýchovné jednoty, z něhož byl utvořen oddíl lehké atletiky a odbor jezdecký, který společně s MNV každoročně pořádal jezdecké závody. „V roce 1950 měl Sokol 257 členů.“⁴²⁸ Sokolové pořádali každoročně veřejná cvičení k různým výročím (Oslava narozenin T.G.M., *Den vítězství*⁴²⁹, Oslava založení ČSR, po r. 1948 také oslavy V.I. Lenina a J.V. Stalina) a vystoupení loutkového divadla, které bylo hráno v zámku.⁴³⁰

V červnu 1948 se konal XI. všesokolský slet v Praze na Strahově, který je označován za jeden z posledních otevřených výrazů odporu proti změně režimu, a kterého se zúčastnila početná delegace Sokolů z Byšic, bylo hlasitě provoláváno „*Ať žije prezident Beneš!*“. Mezi Sokoly byl i dorostenec Josef Sádlo, dlouholetý člen Sokola, který aktivně působil jako cvičitel od 60. let 20. století až

⁴²⁸ Archiv obce Byšice. *Pamětní kniha (1)*, s. 92

⁴²⁹ Například 4. výročí vítězství: „Den vítězství byl letos oslaven v sálu kina. Žáci zdejších škol zazpívali státní hymnu a hymnu sovětskou. Následovaly písně české a ruské. Do celkového pořadu byl zapojen i běh Vítězství školních dětí v různých kategoriích za účasti 167 hochů a děvčat.“ IN: Archiv obce Byšice. *Pamětní kniha (1)*, s. 55

⁴³⁰ tamtéž, s. 37 – 39

do roku 2010 a ten vzpomíná takto: „*Když jsme se blížili k tribuně, na které byl Klement Gottwald, bylo zaveleno „Vlevo hled!“ a prošli jsme s odvrácenou tváří.*“⁴³¹ V témže roce TJ Sokol koupila chatu ve Svoru u České lípy, kterou pomocí brigád zrenovovala a pořádala zde letní tábory pro děti.⁴³²

Sokol pořádal pravidelná cvičení TOZ (Tyršův odznak zdatnosti), na která se sjížděly TJ z celého okolí.⁴³³ Přestože v letech 1945 – 1948 Sokol prožíval obrodu a dosáhl největšího rozmachu v historii, po roce 1948 začaly akční výbory dělat čistky, až došlo k celkovému potlačení sokolského hnutí. Sokolové byli nuceni se reorganizovat v rámci jiných tělovýchovných jednot, které již měli zástupci KSČ pod kontrolou. Sokolství zde přežívalo ještě nejméně 20 let všude, kde se podařilo udržet alespoň základní všestranné cvičení, byť pod jiným označením (nejprve ZTV, později ZRTV).

V Byšicích vznikl v roce 1953 DSO Slavoj, tělocvičná jednota n.p. Vitana. Z faktického hlediska se jednalo pouze o organizační změny, jelikož ve vedení jednoty zůstali ti samí lidé, většinou se jednalo o „Sokoly“ a členy „KSČ“, představitele patronátního závodu Vitana a učitele místní školy. Mohlo by se zdát, že to je nemožné, ale učitelé místní školy agitovali za JZD, byli členy KSČ i Sokola zároveň, stejně tak ředitel Vitany p. Brož, stejně tak funkcionáři MNV. Pan Josef Sádlo, který se v roce 1953 vrátil z vojny, vypověděl: „*Toho jedenapadesátého roku se pořád cvičilo pod Sokolem, ale když jsem se vrátil v roce 1953 z vojny, tak to už byl Sokol zakázaný, tak se jednalo o tom, že z toho udělají Slavoj. Ale byli tam stejní lidé. No, my jsme pořád říkali, že chodíme do Sokola, po celou dobu, co jsem cvičil, a to jsem skončil teprve v roce 2010.*“⁴³⁴

Roku 1957 vznikl Československý svaz tělesné výchovy, čímž došlo k oddělení od ROH. TJ Slavoj si zvolil nový výbor složený z bývalých funkcionářů Sokola i Slavoje. Předsedou se stal opět Jiří Rožek (bývalý předseda Sokola), místopředsedou Josef Jandera, jednatel Jaroslav Simon.⁴³⁵

⁴³¹ Biografický rozhovor s pamětníkem p. Josefem Sádlem, 4.4. 2012

⁴³² Kupní cena činila pouze 13.500 Kčs, avšak adaptační náklady se vyšplhaly na 50.000 Kčs, které byly získány z darů a členských příspěvků. IN: Archiv obce Byšice. *Pamětní kniha (1)*, s. 39

⁴³³ Závod TOZ se skládal z následujících disciplín: chůze 20km, střelba vzduchovkou, hod granátem, kolo, běh přes překážky. IN: Archiv obce Byšice. *Pamětní kniha (1)*, s. 70

⁴³⁴ Biografický rozhovor s pamětníkem p. Josefem Sádlem, 4.4. 2012

⁴³⁵ Archiv obce Byšice. *Pamětní kniha (4)*, s. 226

Slavoj po Sokolu převzal veškerou činnost (tj. pořádání každoročně se opakujících oslav) a přidal organizování kulturně – zábavných akcí, hlavně tzv. „Tanečních čajů“ a plesů, které vedle Slavoje pořádal také Sbor požární ochrany a Sdružení rodičů a přátel školy v Byšicích. Kromě lehké atletiky byl velmi populární oddíl kopané, kam ve svém volnu chodilo hrát fotbal velké množství vojáků z raketové základny.

TJ Slavoj Vitana pořádal pravidelná cvičení, spoluorganizoval různé slavnosti. Jeho činnost se nelišila od ostatních organizací tohoto typu v okolních obcích.

3.4.4 Školství 1948 – 1989

Novým ředitelem školy v Byšicích na škole obecné i měšťanské byl ustanoven od 1. října 1946 Václav Vaníček. Život po 2. světové válce nebyl jednoduchý, byl nedostatek potravin, který se však na vesnicích neprojevoval tolik, jako ve městech, ale byl nedostatek paliva, což byl problém pro byšickou školu. Z tohoto důvodu musela škola omezit provoz a od 14. ledna 1946 až do konce února mohla vytápět jen jednu třídu školy obecné a dvě třídy školy měšťanské. V průběhu roku odešly tři učitelky do pohraničí, v důsledku čehož byly třídy spojeny a škola měšťanská měla jen třídy čtyři. Od března 1947 byla správa obecné školy oddělena od školy měšťanské, za jejíhož správce byl jmenován Josef Jandera a jehož zásluhou byla provedena úprava školní zahrady (20 a). Žáci společně s učiteli vysázeli ovocné stromy a lípu nedaleko studny. Josef Jandera figuroval v čele správy obecné školy do roku 1953, kdy byly školy opět sloučeny.⁴³⁶

Škola, přestože prošla mezi léty personálními změnami, nabízela řadu kroužků (kurzy šití, tělocvičně - branné výchovy) a doučovacích skupin českého jazyka, matematiky a nově i ruského jazyka, který nahradil němčinu.⁴³⁷

„V únoru byly dokončeny práce ve staré školní budově, která byla adaptována jako školka, takže školka mohla od 1. září 1948 přijímat děti, do školky

⁴³⁶ Škola Byšice. *Kronika školy*. nestránkováno

⁴³⁷ SOkA Mělník, MNV Byšice. *Kronika 1948 – 1953*, s. 26

byl pořízen nový nábytek od firmy Nový byt, n.p. za celkovou cenu 7081 Kčs.“⁴³⁸ Správa školky byla v roce 1951 oddělena od správy národní školy, ředitelkou se stala Hana Mařanová. V rámci mateřské školy existovalo oddělení, tzv. „Žňový útulek“, kam mohly pracující matky dát své dítě v době žní, jelikož byla při sklizni potřeba každá ruka. Školka setrvala v budově bývalé školy až do roku 1963, kdy se přestěhovala do vily naproti zámeckému mlýnu. „Objekt poskytl školce Vitana, jež byla pak i spoluprovoditelem této „závodní“ mateřské školy. Potřebné úpravy zajistili pracovníci MNV a patronátního závodu Vitana.“⁴³⁹ Objekt staré školy v tomto roce převzala byšická škola a používala jí jako družinu.

Od září 1953 začal platit nový školský zákon, kterým byla stanovená osmiletá školní docházka a výnosem č. E I 104.1-2/3-53 z 20.7.1953 vznikla Osmiletá střední škola v Byšicích. Osmiletky vznikly sloučením národní a střední školy, avšak na vesnicích zůstaly národní školy s 1. – 5. ročníkem. Učitelům byly upraveny platy a do budoucna byli nuceni dělat plány prázdninového volna.⁴⁴⁰

Škola zdůrazňovala nutnost zkvalitňování prospěchu pomocí doučovacích skupin a polytechnizaci školy, kvůli níž byly rozšiřovány školní sbírky (pětinásobné inventární přírůstky v letech 1953 – 1960). Finance na pomůcky částečně poskytovala Vitana Byšice, jejíž patronát přinášel prospěch hlavně při údržbě školy. V roce 1953 byl zaveden vodovod do předsklepí a na chodbu v 1. patře, takže voda již nemusela být do tříd donášena od studny na dvoře. Na základě politického rozhodnutí byl zaveden od školního roku 1952/53 předmět branná výchova. Počet žactva neustále rostl, v roce 1951 školu navštěvovalo pouze 167 dětí, ale v roce 1957 již 278 žáků, což nutně vedlo k nedostatku kapacit zejména pro praktické vyučování, jelikož společně s počtem žáků rostl i počet pomůcek, jak již bylo zmíněno výše.⁴⁴¹

Školní rok 1957-58 byl vysilující ze dvou důvodů: 1) strana a vláda (jak bylo běžně formulováno) požadovala, aby školy zvýšily ideologickou práci a

⁴³⁸ SOkA Mělník, MNV Byšice. Kronika 1948 – 1953, s. 67

⁴³⁹ Oldřich Lachmann. *Základní škola osmiletá – devítiletá Byšice. 2. díl.* Byšice: 1999. s. 32

⁴⁴⁰ *Zákon ze dne 24. dubna 1953 o školské soustavě a vzdělávání učitelů.* IN:

<http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/sbirka/1953/sb18-53.pdf>

⁴⁴¹ Škola Byšice. *Kronika školy*, nestránkováno

výchovnou péči dle závěrů XI. sjezdu KSČ, což se projevilo nadměrným počtem porad a nových organizačních předpisů, 2) stavba samostatně stojící školní dílny v rámci akce „Z“, tj. pomocí brigádní práce. Při stavbě polytechnické dílny v prostoru za školní budovou pomáhalo JZD i Vitana Byšice.

Z počátku dubna o sobotách a nedělích 1957 byl upraven terén, pro základy posloužil kámen z opukového dolu nedaleko školy. Žáci poté pod vedením učitelů Josefa Jandery a Jaroslava Rudy vysázeli v prostoru příjezdové silnice břízky a menší keře.⁴⁴²

V roce 1960 se uskutečnila důležitá reforma školství, v jejímž rámci bylo prodloužení základní školní docházky na devět let. Ředitelé museli vypracovat podle socialistického vzoru plánování „prospektivní pětiletý plán“, v němž byly plánovány pedagogické, materiální a organizační úkoly.⁴⁴³ Kromě nárůstu administrativních povinností se škola potýkala s množstvím ztrátových hodin, jelikož většina mimoškolních aktivit zasahovala do vyučovacího rozvrhu. Ve stejném roce škola započala s přístavbou jižního křídla s plochou střechou, která byla zvolena velmi nevhodně, jelikož vůbec nerespektuje architektonický styl budov z období první Československé republiky. *„Od 9. dubna začali brigádníci výkop základů a po nich hned přišli zedníci – učňové OSP (Okresního stavebního podniku) z Mělníka, jenž byl dodavatelem celé stavby. Nejtěžší práce čekala při výkopu septiku o objemu 210 m³, neboť ve dvou metrech vystřídala opuku tvrdá skála, kterou mužové z učitelského sboru a početní otcové sekali často i dláty a trhali klíny.“*⁴⁴⁴ Nejen učitelé se nadřeli, ale i žactvo odpracovalo 6000 hodin brigád u JZD a státního statku, vysázelo 1800 stromků v polesí Hostín, sebralo 59 kg bylin pro Vitana a 17 tun železa a 40,5 tuny papíru za příslib vlády, že dostanou nové učebnice a učební pomůcky. Díky přístavbě, ve které byl v letech 1963-1964 místo klasické koncepce učeben vybudován systém odborných pracoven, se kapacita

⁴⁴² SOkA Mělník, MNV Byšice. *Kronika 1953 – 1957*, s. 195

⁴⁴³ Zákon o soustavě výchovy a vzdělávání (školský zákon) ze dne 15. prosince 1960. IN: <http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/sbirka/1960/sb82-60.pdf>

⁴⁴⁴ Oldřich Lachmann. *Základní škola osmiletá – devítiletá Byšice*. 2. díl. Byšice: 1999. s. 28

školy zvýšila a ve školním roce 1961-62 školu navštěvovalo 348 žáků, nejpočetnější byly 9. ročníky, které měly po 39 žácích.⁴⁴⁵

V roce 1965 byla dokončena učebna jazyků a hudební výchovy, ve které bylo na tu dobu moderní vybavení (kromě klavíru) v podobě gramofónu, promítacího plátna, televizoru. V následujících letech probíhal život v obvyklém školním koloritu, učitelé se pravidelně střídali, počet kroužků vzrostl na dvanáct, škola pravidelně spolupracovala se SRPŠ na společných akcích. Těžištěm pracovní výchovy byla školní dílna a práce na školním pozemku, díky níž si škola vydělala na malotraktor. *„Ve školním roce 1975-76 byl především díky předsedům MNV Boháčka a Šípa vybudován rozvod ústředního topení, jelikož do této doby se ve škole stále topilo lokálně tuhými palivy, což bylo značně nepraktické.“*⁴⁴⁶

V roce 1982 byly uzavřeny pro nízký počet žáků malotřídky v sousedních Liblicích a Čečelicích a bylo rozhodnuto o sloučení s byšickou školou. Pro nedostatek učeben bylo vyučování ve třetích třídách přesunuto do Čečelic, které zde probíhalo až do roku 1985.

Nedostatek učeben a především populační růst v 70. letech přinesl s sebou potřebu nové budovy mateřské školy. Tato byla vyprojektována v duchu socialistické výstavby, tj. opláštěvaný železobetonový skelet, který poskytl prostor pro základní školu, mateřskou školu pro 90 dětí a školní jídelnu.

Investiční projekt, vypracovaný v letech 1979 – 1980, byl opět zařazen do akce „Z“, takže se na stavbě mateřské školy podílela většina obyvatel Byšic, JZD poskytlo vozy pro přepravu materiálu a základní náčiní, Geoindustria (sídlící v bývalém mlýně Lejkov) poskytla těžkou stavební techniku – jeřáb a rypadla.⁴⁴⁷

V suterénu je umístěna kuchyně s pomocnými provozy a kanceláři, sušárna, mandl a prádelna, v přízemí je jídelna pro žáky ZŠ, šatna a umývárna. Vstupy do jídelny i MŠ jsou řešeny samostatnými vchody. Mateřská

⁴⁴⁵ Škola Byšice. *Kronika školy*. nestránkováno

⁴⁴⁶ Biografický rozhovor s pamětníkem p. Karlem Boháčkem, předseda MNV Byšice-Liblice 1971 – 1977, 4.4. 2012

⁴⁴⁷ Biografický rozhovor s pamětníky p. Karlem Boháčkem (předseda MNV) a Zdeňkem Uhlířem (stavbyvedoucí MŠ Byšice), duben 2012

škola se nachází ve druhé polovině objektu v prvním patře. Celkové náklady na stavbu činily 1.900.000 Kčs. Původně se mělo jednat o celobetonovou konstrukci, ale v roce 1981 byl pórobetonový plášť nahrazen kovoplastickými panely (Boletické panely OD-001).⁴⁴⁸

Provoz nové budovy MŠ byl zahájen v roce 1985, kam byla kromě školky přesunuta i tři oddělení školní družiny, takže bylo ve školní budově trochu volněji. Kromě průběžné údržby budov, obměně didaktické techniky dle dobových možností a standardů se škola již do roku 1989 nerozšiřovala.

4. Závěr

Do 19. století Byšice vstoupily jako nepříliš významná obec přibližně se stovkou domů. Obec se nelišila příliš od okolních menších vesnic, avšak šlechtický dvůr s polnostmi, který byl od roku 1753 spolu s obcí součástí Lobkovického patrimonia, jí řadil mezi významnější sídla v mikroregionu. Statek s výměrou přesahující 240 ha zajišťoval obživu pro značnou část obyvatelstva, připočítáme-li ostatní sedláky v obci, zemědělství bylo hlavním zdrojem obživy, což nezaručovalo velký potenciál růstu.

Druhá polovina 19. století s sebou přinesla významné změny ve společnosti. Po zániku patrimonia v roce 1848 se šlechta změnila z pozemkové vrchnosti na obyčejné majitele velkostatků a ztratila většinu svých práv, například v soudnictví nebo v obecní správě. Rolníci se stali plnoprávními státními občany a pro všechny obyvatele nově začala platit rovnost před zákonem. Zánik patrimonia dal vzniknout katastrální obci a byly položeny základy obecní samosprávy. Železnice, průmysl a podnikání se staly hlavními faktory rozvoje měst a obcí. Byly položeny základy pro tržní hospodářství. Hlavním hybatelem rozvoje se stala železnice. V roce 1865 byla postavena tzv. turnovsko – kralupská dráha, na níž byly v okrese vybudovány pouze dvě stanice, a jednou z nich se stala ta byšická. Toto

⁴⁴⁸ Archiv obce Byšice. *Rozpočet stavby MŠ Byšice, Zpráva o průběhu akce „Z“ stavby mateřské školy Byšice.*

nádraží sloužilo pro širokou spádovou oblast zahrnující obce Byšice, Liblice, Čečelice, Košátky, Konětopy, Vtelno a Vavříneč, takže Byšice značně stouply na atraktivnosti. Po železnici mohly být rychleji přepravovány lidé i suroviny, což na sebe nenechalo dlouho čekat. V tomto období mohly Byšice čerpat ze své tradice tržeb obce, takže se byšičtí stali pořadateli trhů a především od 80. let 19. století také kulturně – společenských akcí. Realizace železnice zvýšila odbyt komodit, takže sedláci mohli lépe prodávat své produkty, po dráze se dobře převáželo obilí, cukrová řepa a brambory, což byly hlavní pěstované plodiny. Dále nové možnosti mechanizace umožňovaly rozšiřování obdělávané plochy a místních statků a příliv nových osob.

Byšice měly v roce 1848 celkem 101 domů s 580 obyvateli a v roce 1910 již 242 domů s 1228 obyvateli. Srovnáme-li tato čísla, zjistíme, že se počet domů a obyvatel více jak zdvojnásobil. Osmdesátá a devadesátá léta 19. století do českých zemí přinesla nové podnikatelské možnosti, mezi nimiž bylo nejvýnosnější cukrovarnictví. Samotná existence dvora sice zajišťovala určitou prosperitu obce, ale nebyla hybnou silou tak silného rozvoje, kterým Byšice během třetí třetiny 19. století prošly. První významnou událostí, jak již bylo zmíněno a která s sebou přinesla nové možnosti, byla stavba turnovsko – kralupské železnice. Jiří Kristián II. z Lobkovic si byl tohoto potenciálu dobře vědom, takže od nádraží byla zbudovaná vlečka a cukrovar. Byšice splňovaly všechny podmínky pro jeho vznik. Byla to agrární oblast s dobrým železničním spojením. Stavba cukrovaru byla realizována roku 1872. Přítomnost potravinářského průmyslu v obci zajistila Byšičím atraktivnost, takže příliv nových obyvatel na sebe nenechal dlouho čekat. Noví obyvatelé, tzv. „domkáři“, se živili řemeslem nebo námezdní prací, jelikož vlastnili dům s malou výměrou půdy nebo zcela bez ní. Tito lidé pracovali v cukrovaru nebo ve velkostatku a na polnostech místních statkářů. Přílivem nových usedlíků se zcela mění charakter obce a nově budované zástavby.

V čele obce stála honorace místních sedláků, která organizovala společenský život v obci. Tito sedláci nebo jejich rodinní příslušníci byli současně představiteli různých spolků. Na přelomu 19. a 20. století jich byla založena celá řada, mezi nimiž významnou roli sehrála TJ Sokol Byšice, založená v roce 1902.

Z ostatních jmenujme například Dělnickou tělovýchovnou jednotu Byšice nebo Spolek vojenských vysloužilců. Jednotlivé spolky se předháněly v organizování různých slavností a ochotnických představení. Tyto pravidelné aktivity přinesly obyvatelům Byšic nejenom zpestření jejich každodenního života, ale hlavně pocit spolutnosti a občanské sounáležitosti.

Tento potenciál byl však již na přelomu 19. a 20. století vyčerpán. Zažitý koloběh života v městečku nebyl událostmi I. světové války výrazně ovlivněn. Cukrovar mohl naopak využívat levné práce válečných zajatců. V první světové válce zahynulo celkem 37 občanů Byšic. Příkoří nastalo po skončení války, kdy byl nedostatek zboží všeho druhu a krajem táhly bandy hladových a nespokojených lidí. Jeden z těchto davů prošel i Byšicemi. Závažnější byla zastupitelská krize prvních měsíců existence ČSR. Zdálo se, jako by vedení obce nevědělo, jak se postavit k faktu, že se blíží konec monarchie. Výsledkem bylo vystřídání třech představitelů obce na postu starosty v průběhu let 1918 až 1919. Jak již bylo zmíněno, před první světovou válkou se potenciál rozvoje obce zcela vyčerpал a za I. republiky již nedošlo k tak výraznému nárůstu obyvatel. V roce 1930 měly Byšice 1301 obyvatel, to jest pouze o 73 více než za Rakouska – Uherska. Veřejná prostranství nebyla rozšiřována po vzoru městské zástavby, takže Byšice dodnes postrádají centrální náměstí, jak je tomu u menších městeček obvyklé, avšak tyto stavební úpravy nebyly příliš rozsáhlé. Bylo nutné zbudovat novou školu, jelikož umístění jednotlivých tříd v různých nemovitostech po celé obci bylo vysoce nepraktické. Z tohoto důvodu si byšičtí nechali roku 1905 postavit novou budovu školy, čímž z hlediska vzdělávání výrazně stoupla významnost obce. Byšická škola byla ve dvacátých letech rozšířena o nové křídlo a tělocvičnu. Později bylo ještě v 60. letech přistavěno zadní křídlo s plochou střechou, čímž byla sice navýšena kapacita školy, takže dodnes slouží i školákům z okolních vesnic, ale necitlivé úpravy negativně změnily její vzhled. V roce 1930 byla také nově přestavěna radnice, kde byl zřízen velký sál, který dodnes slouží jako kino. Také byla hromadně dlážděna veřejná prostranství. Pokrok s sebou přinesl například novinky v podobě telefonu a elektřiny. Telefonní úřad byl v roce 1923 zřízen na poště a k elektrifikaci obce bylo přistoupeno v roce 1929. *„Zavádění elektřiny*

patřilo k všeobecnému trendu.⁴⁴⁹ Ve 20. letech 20. století se provoz cukrovaru přestával vyplácet, takže továrna byla prodána České cukerní společnosti v Praze, ale již ve 30. letech byl závod prodán společnosti Gráf na výrobu polévkových přípravků, což byl důležitý krok v zajištění kontinuity obživy místních obyvatel. První pozemková reforma částečně ochromila fungování velkostatku, takže Lobkovicové roku 1925 statek prodali jinému soukromému zemědělci.

Během dvacetileté existence ČSR, přestože je toto období všeobecně milováno a přijímáno jako vzor novodobé české státnosti, první Československá republika neměla Byšicím co nabídnout. Obec nebyla schopna dokončit svou transformaci ve město, takže se její rozvoj ubíral v duchu zlepšování kvality života obyvatel, čímž se zdejší život nijak nelišil od života v ostatních obcích, takže má městys dodnes charakter spíše velké vesnice než malého města.

Celé období II. republiky a protektorátu byšičtí opět přečkali v klidu. Vzhledem k faktu, že Byšice neměly více jak 3000 obyvatel, nebylo okupanty do místní samosprávy výrazně zasahováno. Železniční spojení, které tolik pomohlo obci v jejím rozvoji, ji nyní způsobovalo nepříjemnosti. Po železnici přijížděli uprchlíci, které nebylo kde ubytovávat, a proto obec trpěla přelidněním. Na konci druhé světové války zde bylo registrováno na 1780 obyvatel, nejvíce v celé historii obce. Mezi přistěhovalci byli Němci, kteří se ubytovávali ve škole a ve větších usedlostech v rámci celé obce. Tito „hosté“ často dávali místním občanům najevo svou nadřazenost. Nejhůře dopadl majitel bývalého lobkovického velkostatku, který byl vystěhován, aby se na zámku ubytovalo několik německých rodin. Ke konci války tito Němci odvezli veškerý mobiliář, moderní zemědělskou techniku a před odchodem vybili veškerá zvířata. Přestože byla atmosféra napjatá, nenašlo se příliš Čechů, kteří by kolabovali. Byšičtí se celkově příliš nezapojovali do odboje proti okupantům. Nelze hovořit o zbabělosti. Nikdo nechtěl na obec upoutávat pozornost, neboť příklad Lidic byl v živé paměti všech Čechů. Jediné, co se dá považovat za odbojové akce, bylo údajné ukrývání zbraní v továrně Gráf a poskytování potravin zajatcům a uprchlíkům, kteří procházeli obcí nebo projížděli

⁴⁴⁹ V roce 1935 mělnický okres čítal celkem 92 obcí. V roce 1923 bylo na Mělnicku elektrizováno 8 obcí, v roce 1935 již bylo elektrizováno celkem 63 obcí, tj. 68,5%. In. *Mělnicko z jeho života a práce. Sborník vydaný k otevření Masarykova kulturního domu na Mělníce*, Mělník 1936, s. 37 – 38

ve vlacích po železnici. Jedinými dramatickými událostmi druhé světové války byl vpád německého oddílu z Mělníka dne 6. května 1945 a sovětské bombardování obce, při němž zemřelo 21 obyvatel Byšic. V posledních dnech války se oblastí pohybovalo několik německých oddílů, takže prohledání místních domů nebylo ničím neobvyklým. Naopak se byšičtí zachovali hrdinně, když varovali obec Konětopy před trestnou výpravou proti řepínskému odboji.

Stejná radost a zároveň deziluze, která panovala po skončení první světové války, přišla i po skončení té druhé. Byla oživena tradice národních výborů, jakožto organizací správy k posílení vlasteneckého cítění. Nyní se naplno projevila nevraživost vůči bývalým okupantům a začal hon na Němce a kolaboranty. Do popředí se brzy dostali zástupci komunistů, kterým bezesporu nahrával fakt, že většina území byla osvobozena Rudou armádou. Honorace sedláků měla být brzy vystřídána zcela jinou společenskou elitou. Společně s nastupujícím trendem v poválečném období, tj. sblížování se SSSR, se také na byšické radnici dostávají do vedoucích funkcí zástupci KSČ. Nutno dodat, že v zastupitelstvu zasedali i Národní socialisté a sedláci mající půdu o výměru větším jak 15 ha, což byla do budoucna přijatá hranice pro definici tzv. „vesnického boháče“. Komunisté celkově začali přetvářet obraz českých obcí a v Byšicích tomu nebylo jinak, ale tento nový trend tu byl oproti jiným obcím značně zpomalen. Nejprve bylo na základě revize první pozemkové reformy a nové pozemkové reformy určeno, že půda patří těm, kteří na ni hospodaří. Půda nad 50 ha mající jednoho majitele měla být přerozdělena malým rolníkům. V místě, kde byla pozemková nouze, se rozparcelovávaly i pozemky s nižší výměrou než 50 ha. V Byšicích tak byl zkonfiskován tzv. „Zbytkový statek se zámkem Byšice“ Ing. Vaňka. Vše bylo konáno „ve prospěch lidu“. Realita byla však krutá., jelikož si Ing. Vaněk vzal v roce 1945 půjčku na obnovu Němci zdecimovaného statku, kterou splatil zkraje roku 1948. Těžce nemocný Vaněk se nemohl účinně bránit proti zabírání svého majetku. Zámek začal postupně chátrat, jelikož ani Státní statky, pod které zbytkový statek přešel, ani obec neměly prostředky a zájem na jeho údržbu. Na otázku, proč nebyla zámecká budova řádně udržována, jsem dostal od bývalého předsedy MNV Karla Boháčka odpověď: „*Ta rozbitá fasáda byla památkou na nálet z konce války, při kterém zemřelo mnoho*

*Byšických občanů.*⁴⁵⁰ Bohužel se nejednalo pouze o fasádu budovy. Otázkou zůstává, proč si místní komunističtí představitelé udržovali vzpomínku na nálet sovětských letadel, přinejmenším se to zdá absurdní. Pravdou je, že se zámecká budova stala břemenem, které nechtěl nikdo nést. V 70. letech byla v přilehlých hospodářských budovách zbudována velkovýkrmna vepřů, přízemí zámku, kde je mimo jiné velmi cenná *salla terrena* od barokního architekta Giovanni Battisty Alliprandiho zdobená sopečným popelem z Pompejí, fungovalo jako skladiště a v ostatních prostorách byly ubytovány rodiny dělníků. Poté, co se zámek stal neobyvatelným, byl raději opuštěn, než aby do něj bylo investováno. Poslední plán o jeho záchranu pochází ze záměru ČSAV z roku 1976 vybudovat v zámku prostory pro archiválie s ubytovacími kapacitami pro konferenční středisko v zámku v Liblicích. K tomuto záměru již nedošlo. Naopak vedlejší dvory měly v roce 1973 ustoupit restauračně – prodejnímu středisku, které svou nevzhledností nijak nevybočovalo z průměru socialistických samoobsluh a kulturních domů. Naštěstí k tomuto záměru nedošlo.

Rok 1948 znamenal definitivní tečku za nadějemi k návratu poměrů před rokem 1938. Únorový převrat a nová Ústava z 9. května potvrdily, že se Československo stalo lidově demokratickou republikou, která usiluje o vybudování socialismu podle sovětského vzoru, což ve skutečnosti znamenalo, že soukromé podnikání se stalo dlouhodobě nemožným. Veškeré organizace a spolky byly ideově koordinovány a přestaly si svou činnost spravovat samy. Socializačním podnikem se v Byšicích stala společná TJ Slavoj Byšice, čímž byla oficiálně přerušena kontinuita prvorepublikového Sokola. Avšak funkcionáři nové organizace byli stále ti samí Sokolové, takže všichni dále chodili do „Sokola“. Důsledky únorového převratu se zřetelněji promítly do divadelního života. „*Do roku 1951 zde ochotnické divadlo hrála stará parta sokolských členů, v jejichž čele stála paní Richtrmocová,*⁴⁵¹ poté přebrala vedoucí úlohu Osvětová beseda. Stejným způsobem stát postupoval proti živnostníkům, kteří byli postiženi daněmi

⁴⁵⁰ Biografický rozhovor s pamětníkem p. Karlem Boháčkem, 4.4. 2012

⁴⁵¹ Obecní úřad Byšice. *Opis původní kroniky byšického divadla*, blíže neurčeno, nestránkováno. V těchto letech byly sehrány tyto hry: 1948- Zorka (Otta Minařík, veselohra, z filmu Tulák Macoun), Talár v městečku (Karel Krpata, komedie) 1949- Konec diktatury (K. Piskoř, veselohra) 1950- Jedenácté přikázání (František Šamberk, veselohra).

téměř se rovnajícím likvidačním podmínkám, avšak několik provozoven si udrželo víceméně samostatnost až do roku 1989. Nejcitelnější ranou pro místní živnostníky byla až stavba dvou prodejen „Jednota“ v roce 1974. Vzhledem k pluralitnímu zastoupení v byšickém zastupitelstvu, v kterém byli zástupci KSČ, Národní Socialisté a bývalí statkáři, vedení obce nepostupovalo v její socializaci nijak horlivě, avšak nadřízené okresní orgány prosadily přednostní socializaci anebo likvidaci hospod, masen a pekáren. Co se týká scelování polností za účelem kolektivizace, ještě v roce 1956 Byšice neměly JZD. Místní zemědělci, mající relativně malé výměry kolem 15 – 20 ha, preferovali hospodařit samostatně a celkem se podřídili diktátu dodávek. Místní KSČ, vedená cestářem Vajsocherem, pravděpodobně neměla příliš velký kredit. Naproti tomu učitelé školy byli častými řečníky při propagaci kolektivizace, což jim nebránilo být aktivními členy Sokola a naopak. Celkově se zdá, že místní občané spíše více dali na sousedské vztahy než na stranickou příslušnost. Kromě Ing. Vaňka, jemuž byl statek zabaven v rámci revize první i druhé pozemkové reformy, nikdo jiný nebyl vystěhován, neboť obec příliš neprosazovala kolektivní hospodaření. Představitelé MNV se omezili na agitaci a občasně vyvěšování jmen sedláků, kteří neplnili přísné dodávkové normy. Jména „těch neplnících“ byla ve dne před radnicí vyvěšována a v noci strhávána. Postupně se ale většina sedláků přidala do místního JZD, které dostalo obyčejný název JZD Byšice, oproti například budovatelsky znějícímu názvu „JZD 6. pětiletky v Liblicích“, a pod které místní členové JZD přešli, když byly obě obce v roce 1960 administrativně sloučeny.

Obec Byšice nedokázala zcela využít potenciál k přeměně na status město, který získala koncem 19. století, z čehož vyplývá, že nejdůležitějšími změnami obec prošla na sklonku Rakouska - Uherska. Nebýt železnice a investic šlechtické rodiny Lobkoviců, měly by Byšice pravděpodobně dnes jen polovinu obyvatel. Po dobu existence první Československé republiky obec žila z vytvořeného potenciálu z výše uvedeného období. Majetkové zemětřesení po druhé světové válce již zcela uhasilo další růst obce. Toto lze částečně podložit příkladem Ing. Vaňka, který statek koupil v roce 1925, vedl jej v podobné režii jako za lobkovické správy, všechny úvěry splatil v roce 1938, načež v zimě 1941 byl

statek i se zámek obsazen Němci a poté zdevastován za éry komunismu. Tím, že se stát snažil udělat z občanů diferencovaných na základě majetkoprávních vztahů masu zaměstnanců státu, zcela potlačil možnosti dynamického rozvoje obcí. V Byšicích kolektivizace probíhala velmi mírně a „sousedsky“ a je zřejmé, že místní lidé upřednostňovali osobní vztahy nad těmi stranickými, což potvrzuje syn „vesnického boháče“ Ing. Vaňka, pan Miroslav Vaňek: „*No, byli tam dobrý i špatný lidi, asi jako všude, ale většina se chovala slušně.*“⁴⁵² Karel Boháček, komunista, dodal: „*No, tady to proběhlo v klidu, vlastně všichni zůstali hospodařit na svém.*“⁴⁵³ Z hlediska několikerého vystřídání vládnoucích elit v průběhu tří desetiletí 20. století a následných pokusů komunistické moci od základu změnit společnost, která fungovala po staletí na základě přirozené nerovnosti, se 20. století jeví v kontrastu prosperity století devatenáctého jako doba nejrůznějších excesů a malým obcím, jako jsou Byšice, nepřineslo nic dobrého. Na druhou stranu se domnívám, že byšičtí občané 20 století přežili se ctí.

⁴⁵² Biografický rozhovor s pamětníkem, p. Karlem Boháčkem, 4.4. 2012

⁴⁵³ Biografický rozhovor s pamětníkem, p. Miroslavem Vaňkem, Nerudova 459, Mělník, 276 01, 30.3.2012

5. Seznam literatury

5.1 Prameny

- *Archív český čili staré písemné památky české i moravské sebrané z archívů domácích i cizích.* Redaktor Josef KALOUSEK. Díl IX. Registr soudu komorního 1487–1491. Praha 1889
- Archiv obce Byšice. *Družstevní a podniková výstavba v Pražském kraji*, KNV Praha 1959
- Archiv obce Byšice. *Kronika 1982 – 1990*
- Archiv obce Byšice. *Kroniky 1 – 4 (1948 – 1961)*
- Archiv obce Byšice. neinventarizováno
- Archiv tělocvičné jednoty Sokol, Mělník, t. č. u pana Sedláka, blíže neurčený dokument z r. 1898
- Kronika družstva pro postavení tělocvičny, t. č. u Evy Brožové, Byšice
- Národní archiv, *fond Desky zemské*, sign. DZV 141 G 3
- Národní archiv, *fond Desky zemské*, sign. DZV 55 Q 15; sign. DZV 14 L 11
- Národní archiv, *fond Desky zemské*, sign: DZV 42 J 5, Datace: 21. 1. 1530
- Národní archiv, *fond Stará manipulace*, sign. P 106/B80
- Národní archiv. fond 1085_35 Ministerstvo zemědělství IX. odbor po r. 1945 – dodatky. Zbytkový statek Byšice.
- Národní archiv. fond 1085_35 Ministerstvo zemědělství IX. odbor po r. 1945 – dodatky. Zbytkový statek Byšice.
- Národní archiv. SPS – dodatky. *Určení státního kult. majetku na objektech z revize a nové pozemkové reformy.* kart. 132
- Národní archiv. Úřad předsednictva vlády – běžná spisovna. *Zámek Byšice, obnova, přidělení.* kart. 112
- NPÚ Praha. *Projektový úkol. Rekonstrukce a využití zámku Byšice pro účely ČSAV.* Architektonická služba ČFVU. Praha: 1976

- NPÚ Praha. *Zámek Byšice, stavebně historický průzkum*. Státní ústav pro rekonstrukce památkových měst a objektů v Praze, Praha: 1976.
- Obecní úřad Řepín, *Obecní kronika Řepín*.
- Obecní úřad Byšice, *Opis původní kroniky byšického divadla*.
- Podnikový archiv národního podniku Vitana Byšice. *Archivní fond DELIKAT*.
- Podnikový archiv národního podniku Vitana Byšice. *Archivní fond VPP n.p. Vitana 1948 – 1958*.
- Podnikový archiv národního podniku Vitana Byšice. *Archivní fond VPP n.p. Vitana 1958 – 1976. Výroba a přehled výroby*. inv. č. 321
- *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae. Pars III. Annorum 1311–1333*. Opera Josephi EMLER. Pragae 1890
- SOA Litoměřice, Archív Žitenice, *Lobkovicové hořínští*, Mapová sbírka, Byšice - katastrální mapy 1842, inv. č. 1.
- SOA Litoměřice, Archív Žitenice, *Lobkovicové hořínští*, sign. K 18/10.
- SOA Litoměřice, Archív Žitenice, *VS Mělník*, Radní manuál městečka, PK č. 5, inv. č. 201, kt. 176.
- SOA Litoměřice, Archív Žitenice, *VS Mělník*, Radní manuál městečka, PK č. 2, inv. č. 198, kt. 167
- SOA Litoměřice, Archív Žitenice, *VS Mělník*. Cukrovar Byšice, právní záležitosti, CH II, inv. č. 894, kt. 688.
- SOA Litoměřice, Archív Žitenice, *VS Mělník*. Hospodářská registratura (1858-1946), inv. č. 913, kt. 783; kt. 784; kt. 786; kt. 787
- SOA Litoměřice, Archív Žitenice, *VS Mělník*. Hospodářské záležitosti, statistika, sign. O 616, inv. č. 901, kt. 708.
- SOA Litoměřice, Archív Žitenice, *VS Mělník*. Mlýny, inv. č. 895, J I. 1-200, kt. 689; J II., 1-126, kt. 690; J II. 127-150, kt. 691.
- SOA Litoměřice, Archív Žitenice, *VS Mělník*. PK Byšice (1810-1881), inv. č. 205, sign. OS Mělník 199 - PK Byšice Nr. 2.
- SOA Litoměřice, Archív Žitenice, *VS Mělník*. Váleční zajatci, výdaje a škody, vojenská služba (1914-17), inv. č. 935, kt. 801.

- SOA Litoměřice, Archív Žitenice, *VS Mělník*. Výkazy změn v pozemnostních arších (1914-39), inv. č. 20, kniha VI.
- SOkA Mělník, *Četnická stanice Byšice*. Památník četnické stanice Byšice 1872 – 1949. inv. č. 1.
- SOkA Mělník, *Archív města Mělník*. Okresní zastupitelstvo v Mělníku 1865 - 1928/29, inv. č. 286
- SOkA Mělník, *Archív obce Byšice*. Kniha pamětní městýse Byšic 1920 – 1947. inv, č. 2.
- SOkA Mělník, *Archív obce Byšice*. Kniha pamětní typu liber memorabilium 1609 - 1864, inv, č. 1.
- SOkA Mělník, *Archív obce Byšice*. Protokoly ze schůzí městské rady a rady MNV 1935 – 1949 , inv. č. 9.
- SOkA Mělník, *Archív obce Byšice*. Protokoly ze schůzí obecního zastupitelstva 1906 – 1917, inv. č. 4.
- SOkA Mělník, *Archív obce Byšice*. Zápisy ze schůzí obecního zastupitelstva 1882 – 1906, inv. č. 3.
- SOkA Mělník, *Archív obce Byšice*. Zápisy ze schůzí městského zastupitelstva a městské rady 1932 – 1944, inv. č. 8.
- SOkA Mělník, *Archív obce Byšice*. Zápisy ze schůzí obecního zastupitelstva a městské rady 1913 – 1929, inv. č. 5.
- SOkA Mělník, *Archív obce Byšice*. Zápisy ze schůzí obecního zastupitelstva 1924 – 1930, inv. č. 6.
- SOkA Mělník, *Archív obce Byšice*. Zápisy ze schůzí obecního zastupitelstva a městské rady 1930 – 1932, inv. č. 7.
- SOkA Mělník, *MNV Byšice*. Držba zemědělské půdy a podniků, inv. č. 61.
- SOkA Mělník, *MNV Byšice*. Kronika 1948 – 1953. inv. č. 1.
- SOkA Mělník, *MNV Byšice*. Obchod a služby – věci jednotlivých podniků 1945 – 1952. inv. č. 56.
- SOkA Mělník, *MNV Byšice*. Průmyslová, řemeslná, domácí, lidová a umělecká výroba – věci jednotlivých podniků 1945 – 1954, inv. č. 51.

- SOKA Mělník, *MNV Byšice*. Všobecné a společné věci zemědělské 1945 – 1952, inv. č. 60.
- SOKA Mělník, *Národní škola Byšice*. Kronika školy obecné 1920 – 1927, inv. č. 3
- SOKA Mělník, *Národní škola Byšice*. Pamětihodnosti školy Byšické 1889 – 1926. inv. č. 2.
- SOKA Mělník, *Průmyslová škola pokračovací*. Kronika průmyslové školy pokračovací v Byšicích 1900 – 1921, inv. č. 1.
- SOKA Mělník, *Průmyslová škola pokračovací*. Zápisy učitelských konferencí a schůzí školního výboru 1921 – 1932, inv. č. 2.
- SOKA Mělník, *Střední škola Byšice*. Kronika měšťanské školy v Byšicích 1920 – 1941, inv. č. 1.
- SOKA Mělník, *Újezdní a místní školní rada Byšice*. Protokol schůzí místní a újezdní školní rady 1936 – 1940, inv. č. 1.
- SOKA Mělník, *Újezdní a místní školní rada Byšice*. Protokol schůzí místní a újezdní školní rady 1941 – 1947, inv. č. 2.
- Škola Byšice. *Kronika školy*.
- Vojenský ústřední archiv Praha, *skupina ČSLA, fond 71. protiletadlová raketová brigáda*.
- Zakládací listina jednoty sokolské v Byšicích, t. č. u paní Evy Brožové, Byšice
- Zápisová kniha schůzí sokolského cvičitelského sboru, 1925-1941, t. č. u Evy Brožové, Byšice

5.2 Literatura

- *Akční program nové Gottwaldovy vlády*. Předneseno v Ústavodárném Národním shromáždění dne 10. března 1948. Praha: Ministerstvo informací, 1948.
- ANDĚL, Rudolf. *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, díl 3., Severní Čechy*. Praha: Svoboda, 1984

- BARTÁK, Jan, CHROBÁKOVÁ, Eliška. *Malá ilustrovaná encyklopedie*. Praha: Encyklopedický dům, spol. s. r. o., 1999. ISBN 80-86044-12-2
- BĚLINA, Pavel, KAŠE, Jiří, KUČERA, Jan P. *České země v evropských dějinách, díl III*. Praha: Paseka, 2006. ISBN 80-7185-793-9
- BENEŠ, Jiří. *Včerešek, dnešek a zítřek ochotnického divadla. Knižnice ochotnického divadla*. Praha: 1965.
- BÖHM, Ludvík. *Mělník a okres mělnický*. Mělník 1892
- *Cesty českého amatérského divadla. Vývojové tendence*. Zprac. Jan CÍSAŘ a kol. Praha: IPOS-ARTAMA, 1998. ISBN 80-7068-129-2
- CUHRA, Jaroslav, ELLINGER, Jiří, GJURIČOVÁ, Adéla, SMETANA, Vít. *České země v evropských dějinách, díl IV*. Litomyšl: Paseka, 2006. ISBN 80-7185-794-7
- CUHRA, Jaroslav, ELLINGER, Jiří, GJURIČOVÁ, Adéla. *České země v evropských dějinách, díl IV*. Praha: Paseka, 2006. ISBN 80-7185-794-7
- ČERNÝ, František. *Dějiny českého divadla I. Od počátků do sklonku osmnáctého století*. Praha: 1968.
- ČERNÝ, František. *Dějiny českého divadla II. Národní obrození*. Praha: 1969.
- ČERNÝ, František. *Dějiny českého divadla III. Činohra 1848-1918*. Praha: 1977.
- ČERNÝ, František. *Dějiny českého divadla IV. Činoherní divadlo Československé republiky a za nacistické okupace*. Praha: 1983.
- ČERNÝ, František. *Kalendárium dějin českého divadla*. Praha: 1968.
- ČERNÝ, František. *Kapitoly z dějin českého divadla*. Praha: Academia, 2000. ISBN 80-200-0782-2
- ČERNÝ, František. *Místo divadla v životě českých měst v 19. Století*. Praha: 1983.
- DEJMEK, Jindřich. *Zrod nové Evropy*. Praha: Historický ústav, 2011. ISBN 978-80-7286-188-0

- EFMERTO VÁ, Marcela. *České země v letech 1848-1918*, Praha: Libri, 1998. ISBN 80-85983-47-8
- FIEDLER, Jiří. *Židovské památky v Čechách a na Moravě*. Praha: Sefer, 1992. ISBN 80-900895-1-8
- GEBHART, Jan, KUKLÍK, Jan. *Druhá republika 1938 – 1939*. Praha: Paseka, 2004. ISBN 80-7185-626-6
- GEBHART, Jan, ŠEDIVÝ, Ivan. *Česká společnost za velkých válek 20. století*. Praha: Karolinum, 2003. ISBN 80-246-0742-5
- HLAVAČKA, Milan. *Dějiny dopravy v Českých zemích v době průmyslové revoluce*. Praha: Academia, 1990. ISBN 80-200-0221-9
- HLAVAČKA, Milan. *Zlatý věk české samosprávy*, Praha: Libri, 2006. ISBN 80-7277-297-X
- CHALUPA, Aleš, ČECHURA, Jaroslav, RYANTOVÁ, Marie. *Berní rula. 8-9. Kraj Boleslavský*. Státní ústřední archiv v Praze, 2001. ISBN 80-85475-79-0
- JAKL, Tomáš, STÁT NÍK, Dalibor. *Květen 1945 na Mělnicku*. Praha: Mladá Fronta, 2011. ISBN 978-80-204-2436-5
- JAROŠ, Jaroslav. *Škola obecná a měšťanská Byšice*, díl I. Byšice, 1998. ISBN 80-238-5201-9
- JECH, Karel. *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*. Praha: Vyšehrad, 2008. ISBN 978-80-7021-902-7
- *K politickým a sociálně ekonomickým přeměnám v ČSR v letech 1948-1953*. Praha: Vys. škola polit. ÚV KSČ, 1967.
- KAPLAN, Karel. *Kronika komunistického Československa*, díl. I- II. Brno: Barrister& Principal, 2005. ISBN 978-80-87029-31-2
- KAPLAN, Karel. *Proměny české společnosti 1948 – 1960*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2007. ISBN 978-80-7285-079-2
- KÁRNÍK, Zdeněk, MĚCHÝŘ, Jan. *K novověkým sociálním dějinám českých zemí IV. Zvraty a převraty 1939-1992*. Praha: Karolinum, 2001. ISBN 80-246-0198-2
- KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře první republiky (1918 – 1938)*, sv. I. – III. Praha: Libri, 2003. ISBN 80-7277-030-6
- KAZDA, Jaromír. *Průvodce dějinami českého divadla*. Praha: Skripta, 1994.

- KILIÁN, Jan a kol. *Mělník*. Praha: Lidové Noviny, 2011. ISBN 978-80-7422-029-6
- KLEMPERA, Josef. *Vodní mlýny v Čechách I.* Praha: Libri, 2000. ISBN 80-7277-016-0
- Kol. autorů, *Dějiny zemí koruny české II*. Praha: Paseka, 1995. ISBN 80-7185-006-3
- KOPIČKA, Petr. *Správa velkostatku Mělník v 16. až 20. století* (Diplomatická studie z dějin patrimoniální a hospodářské správy), Porta Bohemica. Sborník historických prací 2, 2003
- KOŤÁTKO, Jiří. *Zákony naší nové pozemkové reformy*. Praha: Ministerstvo informací, 1945.
- KRČMÁŘ, Jan. *Zákon o zabránění velkého majetku pozemkového ze dne 16. dubna 1919 č. 215 sb. z. a n. : zákon rámcový*. Praha : Bursík & Kohout, 1919.
- KUČA, Karel. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, díl 1. Praha: Libri 1996. ISBN 80-85983-13-3
- MARŠÁLEK, Pavel. *Protektorát Čechy a Morava*. Praha: Karolinum, 2002. ISBN 80-246-0302-0
- MAŠEK, Petr a kol.. *Almanach českých šlechtických rodů*. Brandýs nad Labem: Martin, 1996. ISBN 80-85955-01-6
- *Mělnicko z jeho života a práce. Sborník vydaný k otevření Masarykova kulturního domu na Mělníce*. Mělník. 1936.
- *Památník vydaný ke 130. výročí založení Tělocvičné jednoty Sokol na Mělníce, 1968-1998*. TJ Sokol Mělník, 1998.
- PĚKNÝ, Tomáš. *Historie židů v Čechách a na Moravě*. Praha: Sefer, 2001. ISBN 80-85924-33-1
- PEŠTA, Jan. *Encyklopedie českých vesnic, díl I*. Praha: Libri, 2003. ISBN 80-7277-148-5
- PLAVEC, Michal. *Bomby pod Řípem*. Cheb: Svět křídel, 2008. ISBN 978-80-86808-56-7

- PODLAHA, Antonín. *Soupis památek historických a uměleckých v království Českém. Díl VI. Politický okres mělnický.* Praha, 1899.
- POCHE, Emanuel. *Umělecké památky Čech, A-J.* Praha : Academia, 1977.
- PŠENIČKOVÁ, Jana. *Sborník právních a ostatních předpisů k provádění pozemkových reforem po roce 1945.* Praha: Státní ústřední archiv v Praze, 1998. ISBN 80-85475-45-6
- ROZKOŠNÁ, Blanka. *Židovské památky Čech : historie a památky židovského osídlení Čech.* Brno : ERA, 2004. ISBN 80-86517-64-0
- RYŠAVÝ, Zdeněk. *Dlouhodobé tendence vývoje osídlení v Československu. Teze strategického zaměření urbanistického rozvoje českých měst.* VÚVA, Praha: 1989.
- SEDLÁČEK, August. *Hrady, zámky a tvrze Království českého. Díl desátý, Boleslavsko.* Praha : Argo, 1997. ISBN 80-85794-84-5
- SEDLÁČEK, August. *Místopisný slovník historický Království českého.* Praha: Argo 1998. ISBN 80-7203-099-X
- *Seznam nejohroženějších a nevyužívaných nemovitých památek v České republice, Státní ústav památkové péče, Praha 1999.* ISBN 80-86234-08-8
- SCHELLE, Karel. *Organizace veřejné správy v letech 1848 – 1948.* Brno: Masarykova univerzita v Brně 1993. ISBN 80-210-0792-3
- SKLENÁŘ, Karel. *Krajina soutoku.* Okresní úřad Mělník, 1995. ISBN 80-238-1099-5
- SLÁDEČEK, Jan. *Dolní Harbasko v r. 1945,* Hostín: Press Servis, s.r.o. 2004. ISBN 80-903269-3-5
- SOUKUP, Tomáš JUDr., PETRŮV, František, JUDr. *Zákon o nové pozemkové reformě.* Praha: Orbis, 1948.
- *Statistická příručka království českého, sestavila Zemská statistická kancelář království Českého, vydání české, Praha, 1913.*
- ŠTĚPÁN, Luděk, KŘIVANOVÁ, Magda. *Dílo a život mlynářů a sekerníků v Čechách.* Praha: Argo, 2000. ISBN 80-7203-254-2
- ŠTVERÁK, Vladimír, MRZENA, Jan. *Felbiger a Kindermann : reformátoři lidového školství.* Praha: SPN 1986

- ŠULC, Jaroslav. *Dějiny Byšic I*, Mělník: Regionální muzeum, 2008. ISBN 978-80-903899-3-9
- VINCENC, Jan Diviš. *Cukrovarnictví*. Praha: I. L. Kober, [mezi 1891 a 1897]
- VYDRA, Václav. *Má pouť životem i uměním*. Praha, Melantrich, 1958.
- ZIMERMAN, Václav. *Národní mstitel*. OÚ Řepín, 2000. ISBN 80-239-4149-6

5.3 Periodika

- Nové Mělnicko, r. XIV.-XV., 1970-1971
- Nové Mělnicko, r. XVI.-XX., 1972-1976
- OM Mělník, Mělnické listy, r. I., č. 38., 1920
- OM Mělník, Mělnické listy, r. XV., č. 52, 1934
- OM Mělník, Mladé Podřipsko, r. VII., č. 4., 28.1. 1911
- OM Mělník, Mladé Podřipsko, r. VIII., č. 3., 20. 1. 1912
- SOkA Mělník, Mělnické listy, r. I., č. 23, 1919
- SOkA Mělník, Mělnické listy, r. I., č. 31, 1919
- SOkA Mělník, Mělnické listy, r. IX., č. 45, 1928
- SOkA Mělník, Mělnické listy, r. V., č. 28, 1923
- SOkA Mělník, Mělnické listy, r. VII., č. 37, 1927
- SOkA Mělník, Mělnické listy, r. X., č. 29, 1929
- SOkA Mělník, Mělnické listy, r. XXIII., č. 12, 1941
- SOkA Mělník, Mělnické listy, r. XXVI., č. 17, 1944
- SOkA Mělník, Mělnické listy, r. XXVI., č. 2, 1944
- SOkA Mělník, Ohlas, r. I., č. 20, 1945
- Soukromý archív Evy Hvolkové:
- Soukromý archív Miluše Lachmannové:
 - Svoboda, r. LXXXVI.-LXXXVIII., 1976-1978

6. Tabulky a přehledy

Seznam starostů obce ⁴⁵⁴	
Jméno	Funkční období
Václav Basař	1835(jako rychtář) – 1849
Josef Chvála	1850 – 1856
Josef Svoboda, č. 61	1856 – 1861
Josef Poštolka	1861 – 1864
Jan Zalabák	1864 – 1876
Josef Svoboda, č. 34	1876 – 1879
Josef Chvála	1879 – 1886
Václav Novotný	1886 – 1889
Josef Svoboda, č. 34	1889 – 1897
Václav Zalabák	1897 – 1906
Václav Pazderník	1906 – 1918
Václav Koucký (náměstek)	1918 - 1919
Jan Douděra	1919 – 1923
Václav Lachmann	1923 – 1927
Antonín Kavina	1927 – 1932

⁴⁵⁴ SOKA Mělník, Archív obce Byšice. *Kniha pamětní městyse Byšic 1920 - 1947*
SOKA Mělník, Archív obce Byšice. MNV Byšice

Josef Švejda	1932 – srpen 1934
Josef Svoboda (náměstek)	srpen – říjen 1934
Václav Simon (náměstek)	říjen – listopad 1934
Václav Lachmann	prosinec 1934 – 1938
Bohumil Richtmoc	1938 – 1945
Vladimír Krolmus	1945 – 1948
Karel Boháček	1948 – 1949
Josef Dvořák	1949 – 1953
František Turna	1953 – 1954
Karel Čemus	1954 – 1960
Václav Kurel	1960 – 1966
Antonín Havel	1966 – 1971
Karel Boháček	1971 – 1977
Václav Novák	1977 – 1990

Přehled o lidnatosti obce⁴⁵⁵	
Rok	Počet domů a obyvatel
1654	45 domů
1786	70 domů, 476 obyvatel
1843	101 domů, 580 obyvatel

⁴⁵⁵ SOKA Mělník, Archív obce Byšice.

1910	242 domů, 1282 obyvatel
1920	250 domů, 1238 obyvatel
1945	1780 obyvatel (započteni uprchlíci a usazení Němci)
1954	324 domů, 1260 obyvatel
2001	309 domů, 1155 obyvatel

Přehled ředitelů obecné školy v Byšicích⁴⁵⁶	
Rok	Ředitel školy
1834 - 1858	Antonín Černý
1858 – 1891	Pavel Štefan
1891 – 1921	Karel Fukač
1921 – 1927	Karel Košťál
1921 – 1927	Josef Paukner
Přehled ředitelů a počtu žáků měšťanské školy – osmileté školy – devítileté základní školy – základní školy v Byšicích (v roce 1927 došlo ke sloučení obecné a měšťanské školy pod jednotnou správu)	
1920 – 1939	Karel košťál
1939 – 1941	Jaroslav Čvančar
1941 – 1946	František Vacek
1946 – 1950	Václav Vaníček
1950 – 1960	Oldřich Lachmann
1960 – 1963	Jiří Rožek
1963 – 1973	Jaroslav Ruda

⁴⁵⁶ SOKA Mělník, Archív obce Byšice.

1973 – 1975	Václav Lejp
1975 – 1989	Jarmila Zemanová

Přehled změn názvů a organizace školy ⁴⁵⁷				
Počátek změny	Název / typ / školy	Počet tříd		Poznámka
		Nižší stupeň	Vyšší stupeň	
1945	Obecná Měšťanská	5	3	„Malý školský zákon“
1948	Národní /NŠ/ Střední /SŠ/	5	4	„jednotná škola“ (zákon z 21. 4. 1948 – nižší gymnázium se rušilo, splynulo s měšťankou do školy střední)
1953	Národní /NŠ/ Osmiletá střední /OSŠ/	5 5	3	Zachovány na vesnicích +1 JUK (jednotný učební kurz pro překlenutí potíží při zařazování žáků do povolání a na studia)
1960	Základní devítiletá /ZDŠ/ ZDŠ s 1.-5. postup. roč.	5 5	4	„Školský zákon“ 15. 12. 1960 Zachovány na vesnicích, ale postupně rušeny (zejména jednotřídky)
1976	Základní škola /ZŠ/ Základní škola /ZŠ/	4 4	4	„Nová školská soustava“ a „Školský zákon“ č. 29/1984 Sb. zachovává 8. letou ZŠ, platí až do 1996, kdy je tento zákon novelizován a vzniká tak 9. letá ZŠ

⁴⁵⁷ Oldřich Lachmann. *Základní škola osmiletá – devítiletá Byšice*. 2. díl. Byšice: 1999. s. 84

Některé prodané reality v Byšicích v letech 1920 – 1930 ⁴⁵⁸			
Typ reality	Datum prodeje	Cena	Nabyvatelé
hostinec „U Koruny“, č.p. 46	11. listopadu 1922	54.000 Kč	Josef a Anežka Zvoníčkoví
pozemek na hřiště, 2014 m ²	16. listopadu 1922	2014 Kč	obec Byšice
obchod se smíšeným zbožím, č.p. 102	22. května 1922	40.000 Kč	František a Antonie Milerovi
„Starý mlýn“, č.p. 59	20. listopadu 1922	360.000 Kč	Josef a Anna Knopovi
domek s obchodem na náměstí, č.p. 14	10. ledna 1923	35.000 Kč	Josef a Antonie Bezdičkoví
domek s pozemkem, č.p. 101	10. května 1924	16.000 Kč	Josef a Terezie Kavinovi
usedlost s pozemky o výměře 14 korců ⁴⁵⁹ , č.p. 12	12. května 1924	57.000 Kč	Josef a Anna Šemberovi
cukrovar Byšice	15. ledna 1925	600.000 Kč	firma Gráf, a.s.
zámek a zbytkový statek Byšice (hospodářské budovy, mlýn s pilou, pozemky o 450 měř ⁴⁶⁰)	1. července 1925	1.500.000 Kč	Ing. Miroslav Vaněk s chotí Marií

⁴⁵⁸ SOkA Mělník, Archív obce Byšice. *Kniha pamětní měšťáky Byšic 1920 - 1947*, s. 31 – 89

⁴⁵⁹ 1 korec = 2 877,32 m², <http://www.converter.cz/videnske.htm>, 08/2009

⁴⁶⁰ 1 míra = 1918,21 m², <http://www.converter.cz/videnske.htm>, 08/2009

usedlost, č.p. 9 s výměrou 92 korců ⁴⁶¹ po Václavu Zalabákovi	21. února 1927	165.000 Kč	František a Anna Čurdovi
bažantnice o 4 ha, 45 arů s domem č.p. 19	26. prosince 1927	125.000 Kč	obec Byšice
radnice, přestavba budovy	1930	368.000 Kč	obec Byšice

Tabulka divadelních představení sehraných byšickými ochotníky⁴⁶²			
Rok	Název divadelního představení	Autor divadelního představení	Ku příležitosti
1919	Kulatý svět ⁴⁶³ Žena legionářova ⁴⁶⁴		Vznik ČSR
1920	Balada svatá		Oslava Nového roku
1922	Podzimní večírek ⁴⁶⁵	T. G. Masaryk	
1923	V plamenech kostnických ⁴⁶⁶		Uctění památky J. Husa

⁴⁶¹ 1 korec = 2 877,32 m², <http://www.converter.cz/videnske.htm>, 08/2009

⁴⁶² SOkA Mělník, Archív obce Byšice. *Kniha pamětní městyse Byšic 1920 - 1947*, s. 27 - 136

⁴⁶³ SOkA Mělník. *Mělnické listy*, r. I., č. 23, 1919.

⁴⁶⁴ Téma her bylo následující: „O revoluční činnosti amerických Čechů“, tamtéž, r. I., č. 31, 1919

⁴⁶⁵ Téma představení: „O úkolu sokola“ In: Zápisová kniha schůzí sokolského cvičitelského sboru, 1925-1941, t. č. u Evy Brožové, Byšice

⁴⁶⁶ Téma představení „Bílá myška“ – O Renatě Tyršové, In: SOkA Mělník, *Mělnické listy*, r. V., č. 28, 1923.

	Cizí hříchy Bílá myška Červ Poprava J. Kudrny ⁴⁶⁷		
1924	Kráska ze Šumavy		
1926	Žena a vlast Pan farář a jeho kostelník ⁴⁶⁸		
1927	Zvony ⁴⁶⁹		Odhalení pomníku k 1.sv.válce
1928	Za československou vlajku ⁴⁷⁰		Vznik ČSR
1929	Osvobození ⁴⁷¹ Když služebnictvo stávkuje ⁴⁷²		nezjištěno
1931	Směry života Veselí tři mušketýři Baťoh	F. X. Svoboda R. Branald K. Gorký	28. říjen
1932	Pánem na vlastní hroudě Otec	K. Fořt A. Jirásek	28. říjen
1934	Děti naší revoluce	T. Labuti	84. narozeniny

⁴⁶⁷ Zapisová kniha schůzí sokolského cvičitelského sboru, 1925-1941, t. č. u Evy Brožové, Byšice

⁴⁶⁸ Zapisová kniha schůzí sokolského cvičitelského sboru, 1925-1941, t. č. u Evy Brožové, Byšice

⁴⁶⁹ SOkA Mělník. *Mělnické listy*, r. VII., č. 37, 1927.

⁴⁷⁰ SOkA Mělník. *Mělnické listy*, r. IX., č. 45, 1928.

⁴⁷¹ SOkA Mělník. Archív obce Byšice. *Kniha pamětní měšťáky Byšic 1920 – 1947.*

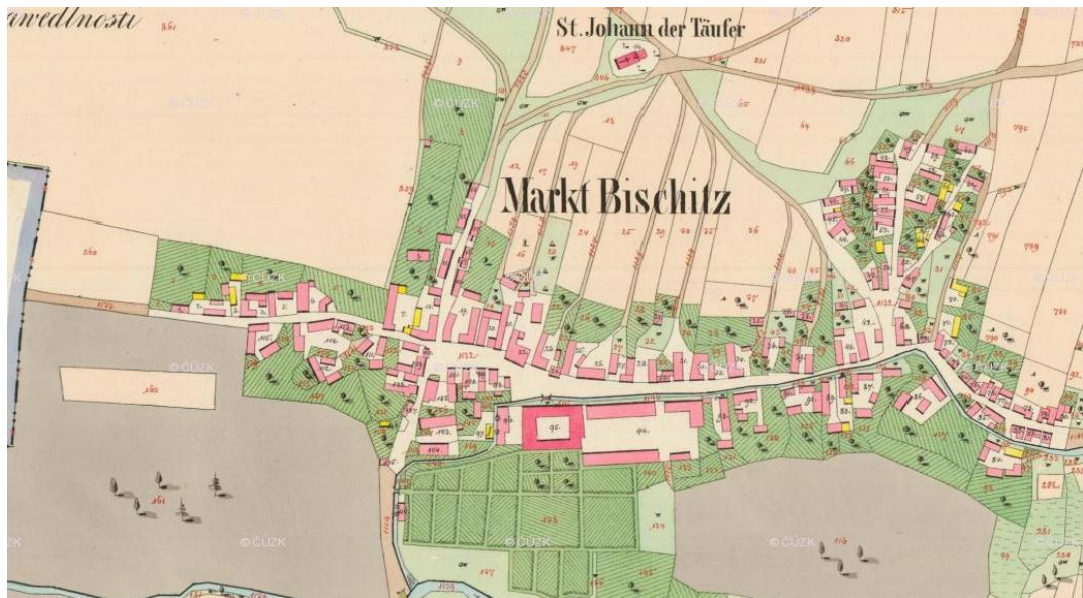
⁴⁷² SOkA Mělník. *Mělnické listy*, r. X., č. 29, 1929

	Naši furianti	L. Stroupežnický	T. G. M.
1935	V nebi Srdíčko v bouři Šťastní otcové Synové sedláka Hory Románek z české vesničky Rusňáček Robinson Jedenácté přikázání	K. Piskoř Franěk J. Balda F. F. Šamberk	Besídka pro děti Představení pro děti
1936	Světlo jeho očí ⁴⁷³ Zelené království Děvče O smutné princezně Zlatý liják	M. Radoměřská Rajská-Smolíková Čerchov	
1937	Hanzelínova kometa	Stružný	Za tryznu prezidenta Osvoboditele
1939	Ta naše písnička česká		
1942	Perly panny Serafinky Me sme me Poslední muž		
1944			Besídka na počest narození

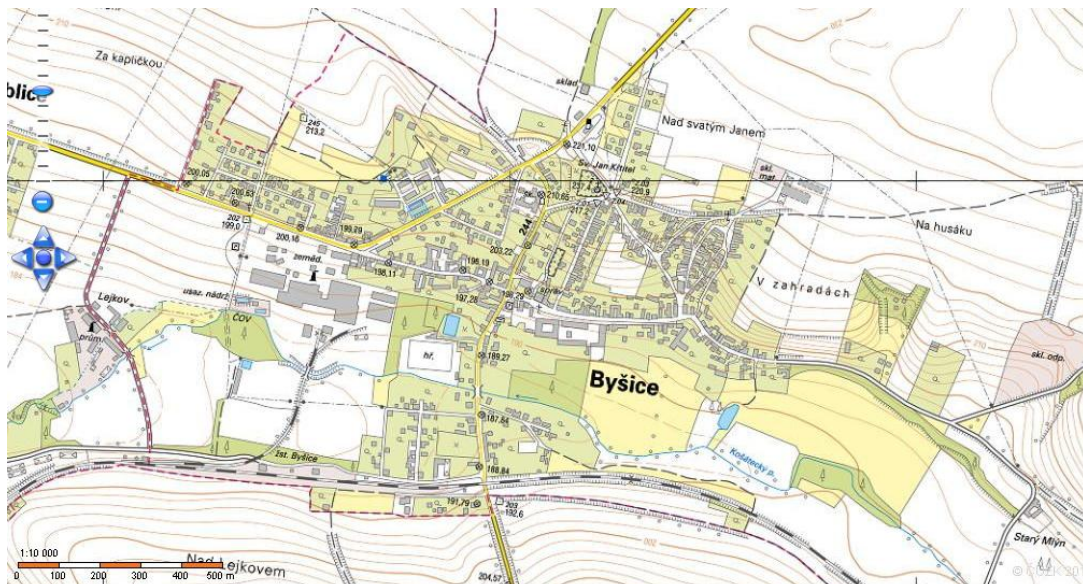
⁴⁷³ představení sehrané SK Rapidem

			Adolfa Hitlera
1946	Její systém Srdeční injekce Hrníček štěstí	N. V. Gogol Z. Štěpánek	
1947	Strýček Košťa Matka Praha je naše Hvězdy nad hradbami	K. Čapek	
1951	Otec	Alois Jirásek	poslední hra divadelního souboru složeného převážně z členů Sokola
1959	Zvíkovský rarášek Paní mincmistrová		
1960	Divotvorný klobouk Kristýna		
<p>Tradice ochotnického divadla je završena přehlídkou představení ochotnických souborů nazvanou „Byšické divadelní jaro“, kterou obec každoročně pořádala od roku 1967.</p>			

7. Mapy

1. Mapa stabilního katastru⁴⁷⁴

2. Současná mapa Byšic⁴⁷⁵

⁴⁷⁴ Čechy - 0724-1- Byšice - Markt Bischitz - mapováno 1842, stav: úplné, IN: http://archivnimapy.cuzk.cz/skici/skici/BOL/BOL034018420/BOL034018420_index.html, 14. 6. 2012

⁴⁷⁵ Katastrální mapa Byšic IN: *Nahlížení do katastru nemovitostí*. 29.4. 2012, <http://sgi.nahlizenidokn.cuzk.cz/marushka/default.aspx?themeid=3&MarQueryId=2EDA9E08&MarQParam0=1401634206&MarQParamCount=1&MarWindowName=Marushka>

8. Obrazová příloha

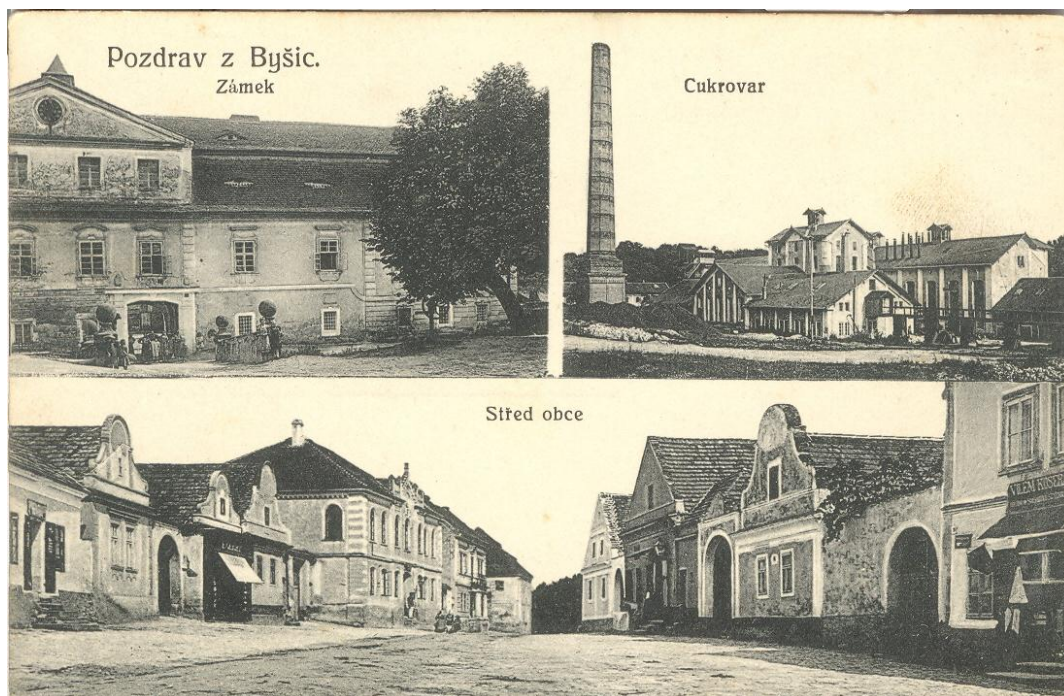
Pohlednice Byšic (obr. 1, 2, 4, 7, 9) se nalézají v Regionálním muzeu Mělník, obrázky 2, 5 – 37 poskytl ze svého archívu pan Zdeněk Uhlíř, fotografie zámku č. 38 – 43 jsou ze Stavebně - historického průzkumu Národního památkového ústavu⁴⁷⁶, fotografie z představení byšických ochotníků č. 44 a 45 jsou uloženy v archívu obce.

8.1 Byšice 1900 - 1939

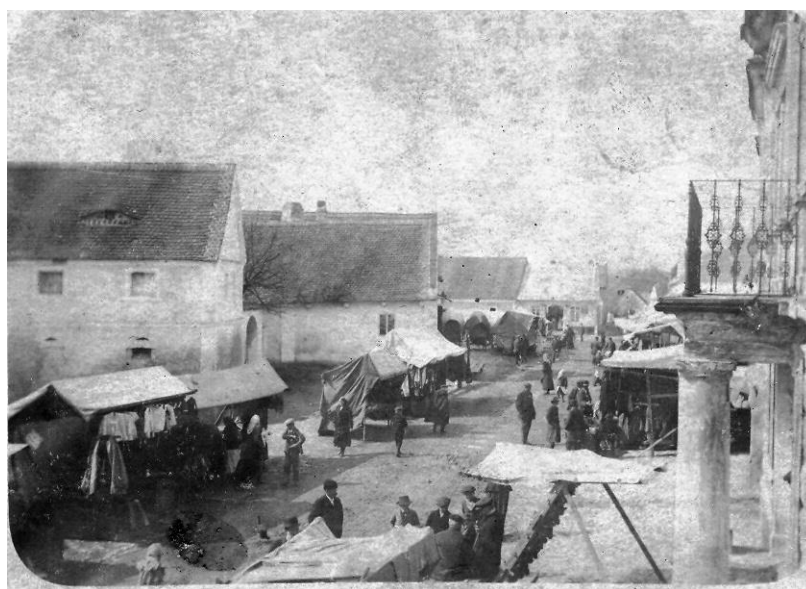

1. Náměstí s radnicí v podobě před přestavbou ve 30. letech, objekty v pravé části fotografie měly v 70. letech ustoupit plánovanému restauračně – prodejnímu středisku, 1909

⁴⁷⁶ NPÚ Praha. *Zámek Byšice, stavebně historický průzkum*. Státní ústav pro rekonstrukce památkových měst a objektů v Praze, Praha: 1976.

2. Pohled na zámek, cukrovar a střed obce, 1911

3. Trhy – foceno z budovy susedící z radnicí, vlevo obytná budovy „panského“ mlýna, nedatováno

4. Kostel sv. Jana Křtitele, škola, „Malé náměstí“, dvacátá léta 20. století

5. František Flodрман, mlynář, 1922

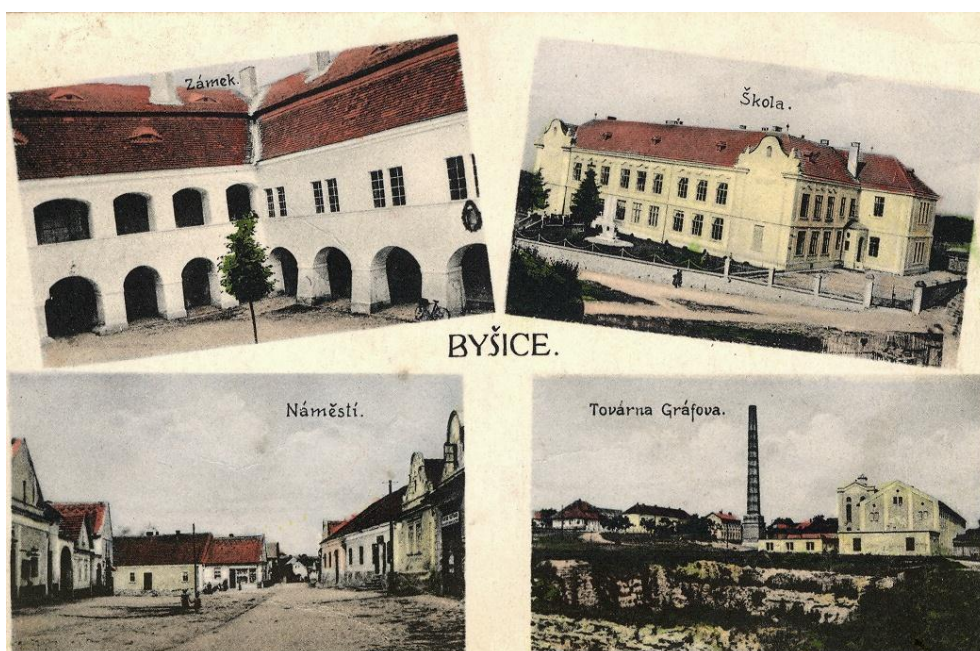
6. Josef Kaucký, Karel Uhlíř, 1922

7. Byšice, 1933

8. Bohumil Richtrmoc, starosta obce za II. světové války

9. Nádvoří zámku s lípou, kterou zasadil Ing. Vaněk v roce 1930, z níž je dnes mohutný strom, dále škola, náměstí a továrna Gráf, 1931

10. Křižovatka ulic Nádražní a Mělnické, vlevo obchod starosty Richtrmoce

11. Přestavba radnice, 1923

12. Restaurace „Na Špici“, 20. léta 20. století. Dnes v těchto místech stojí čekárna postavená v 60. letech 20. století.

13. Křižovatka ulic Mělnická a Nádražní, roh Tyršova náměstí, vlevo s hostincem „U Moudrých“, který byl po II. světové válce zkonfiskován, v 50. letech zbourán a v rámci akce „Z“ byla v roce 1974 na jeho místě postavena prodejna „Jednota“

8.2 Byšice 1939 – 1945

14. Dláždění ulic za II. světové války, foceno pravděpodobně z domu starosty Richtrmoce

15. Vyhláška oznamující v roce 1945 únorové transporty zajatců

16. Transporty zajatců únor / březen 1945

17. Transporty zajatců únor / březen 1945

18. Transporty zajatců únor / březen 1945

19. Partyzáni skupiny „Národní mstitel“

Hrob paralyzána F. Horčíka

20. Hrob V. Horčíka z Byšic

František Novotný

21. Pohřeb mrtvých po náletu sovětských letadel na Byšice v závěru války

22. Pohřeb mrtvých po náletu sovětských letadel na Byšice v závěru války

23. Pohřeb mrtvých po náletu sovětských letadel na Byšice v závěru války

Nálet na Byšice v květnu 1945

u Prostějovců č. 14.

24. Poškozené domy po náletu na Byšice

U Heroutů

25. Poškozené domy po náletu na Byšice

26. Poškozené domy po náletu na Byšice

8.3 Byšice 1945 - 1989

27. Stavba koupaliště, 1953

28. Stavba koupaliště, 1953

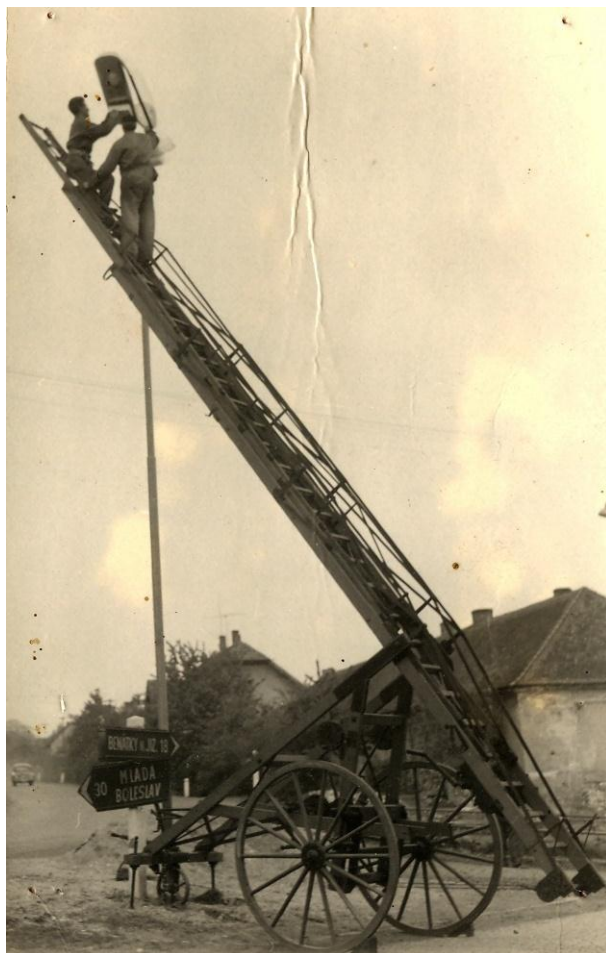
29. Koupaliště

30. Bývalý památník obětem náletu v areálu firmy Vitana Byšice, oslavy 9. května, 50. léta 20. století

31. Oslavy 9. května, 50. léta 20. století

32. Akce „Z“ – instalace veřejného osvětlení, 50. léta 20. století

33. Stavba bytovek N.P. Vitana, 60. léta 20. století

34. Stavba čekárny, 60. léta 20. století

35. Akce „Z“ – úpravy veřejného prostranství

36. Akce „Z“ – stavba mateřské školy, 1985

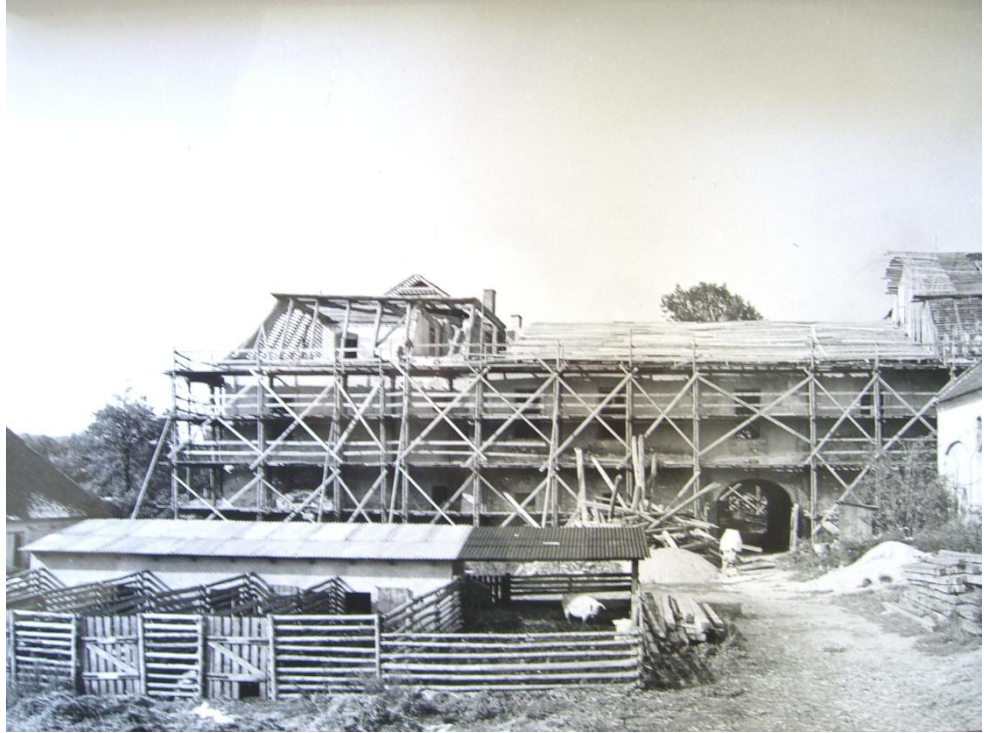
37. Oslavy 9. května, sedmdesátá léta 20. století

38. Zámek, stav 1976

39. Zámek, stav 1976

40. Provizorní zastřešení hliníkovými plechy, 1983

41. Salla Terrena, stav 1976

42. Interiéry zámku, stav 1976

43. Stropy, stav 1976, některá podlaží jsou již zcela propadlá

ZKROH VITANA BYŠICE a OKRESNÍ OSVĚTOVÝ DŮM V MĚLNÍKU POD ZÁŠTITOU OŠK-ONV MĚLNÍK
uspořádají
 u příležitosti 50. výročí vzniku republiky
II. OKRESNÍ DIVADELNÍ PŘEHLÍDKU

6. DUBNA	M. GELNER	<i>Trápkové klíče</i>	DĚTSKÉ PŘEDSTAVENÍ	OS. Mladých "SKPWS. LIBEŇ"	PATRONÁTY PŘEVZALY: DRUŽSTVO KOFÍKAŘŮ-MĚLNÍK
9. DUBNA	O. WILDE	<i>Jak je důležité mít Filipa</i>		MAVRAN "OB. VELTRUSY"	HOŘAVIČKIN MĚLNÍK
15. DUBNA	J. Poppewall	MUSÍM BÝT ZAVRAŽDĚN		div. sdobor ZK i.h. SPOLANA-NERATOVICE	LSD - JEDNOTA MĚLNÍK
23. DUBNA	Al. Jirásek	MARYLA		OS OB - OHLUMÍN	IZD Liblice
30. DUBNA	B. Březovský	<i>Nebezpečný věk</i>		VYORA "ZK VITANA BYŠICE	PEKÁRNA A CUKROVÁŘNÝ závod MĚLNÍK
7. KVĚTNA	F. KOŽÍK	PŘÁTELSTVÍ		DOBROVIT ZK CUKROVÁŘ DOBROVICE i.h.	VITANA z OJ BYŠICE

Patronát nad přehlídkou převzal n. p. Vitana Byšice - Comy věnovala OOR a OVSČSP Mělník
 ZÁČTKY PŘEDSTAVENÍ vždy v 19.30 h. v sále MNV v Byšicích
 PŘEDPROJEJ VSTUPENEK - CUKRÁRNA-BYŠICE
 s. Richtmrocovčí

44. Byšické divadelní jaro – přehlídka amatérských divadelních souborů

45. Byšické divadelní jaro – přehlídka amatérských divadelních souborů